

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA

VAIDA STUNDYTĖ

KRIKŠČIONYBĖ EUROPOS SAJUNGOJE:
SEKULIARUMO PROBLEMA

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas

doc. dr. Diana Janušauskienė

VILNIUS

2012

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA

KRIKŠČIONYBĖ EUROPOS SAJUNGOJE:
SEKULIARUMO PROBLEMA

Europos kaimynystės politikos magistro baigiamasis darbas
Europos kaimynystės politika (62602S107)

Vadovas

_____ doc. dr. Diana Janušauskienė

2012 -

Recenzentas

2012

Atliko

_____ stud. V. Stundytė

2012 - -

VILNIUS

2012

Turinys

Įvadas.....	4
1. Sekuliarumo samprata ir jo bruožai.....	9
2. Krikščionybė Europoje.....	13
2.1. Istorinis krikščionybės vaidmuo Europoje.....	13
2.2. Europos Sąjungos sekuliarumo žemėlapis.....	20
2.3. Islamas krikščioniškoje Europos Sąjungoje.....	38
2.4. Religija Europos kaimynystės politikoje.....	42
3. Krikščionybė ES politinėje sistemoje.....	49
3.1. ES santykio su religija teisinis reglamentavimas.....	49
3.2. Krikščioniškųjų konfesijų pozicija santykio su ES klausimu.....	51
3.3. Krikščionybės atstovavimas Europos Sąjungos politinėje sistemoje.....	55
3.3.1. EK skyrius dialogui su religijomis, bažnyčiomis ir tikėjimo grupėmis.....	57
3.3.2. Religinis lobizmas Europos Sąjungoje.....	62
3.3.3. Europos liaudies partija ir jos grupė Europos Parlamente.....	64
Išvados ir rekomendacijos.....	69
Naudota literatūra.....	75
Santrauka.....	86
Summary.....	87
Anotacija.....	88
Annotation.....	89

Ivadas

Europos Sąjunga formaliai yra laikoma sekuliaris viršnacionaline organizacija. Tai reiškia, jog joje religija, religiniai įsitikinimai yra atskirti nuo viešojo gyvenimo, taigi ir nuo politikos, politinių institucijų. Ta pati situacija atsispindi ir Europos Sąjungos valstybėse narėse.

Visgi religija, o tiksliau – krikščionybė Europoje visuomet vaidino svarbų vaidmenį. Neretai sakoma, jog Europą vienija tai, jog ji turėjo vieną Cezarį ir vieną Dievą. Toks pasakymas ne tik nurodo Europos geografines ribas, bet ir savyje talpina idėją, jog Europa yra išskirtinai krikščioniškas kontinentas. Nors krikščionybė gimė visai ne Europoje, tačiau joje įsitvirtino ir suklestėjo, buvo reikšminga tiek kasdieniame gyvenime, tiek valstybių valdyme. Dominuojantį Bažnyčios vaidmenį ėmė silpninti schizmos (iš pradžių laikini bažnyčios skilimai, vėliau ir didysis, lėmęs Romos katalikų ir stačiatikių bažnyčių atsiradimą), reformacija ir galiausiai Apšvietos idėjos, davusios pradžią sekuliarizmo conceptui.

Nepaisant gilėjančios sekuliarizacijos, krikščionybė turėjo ir vis dar turi nemažą įtaką Europos vienijimesi. XIX a. viduryje iškilo naujas politinis judėjimas – krikščioniškoji demokratija, siekusi bažnyčios poziciją susieti su politine realybe. Šis judėjimas buvo itin sėkmingas Vakarų Europoje, kur krikščionių demokratų partijos tapo valdančiosiomis. Be to, Europos integracijos procese svarbų vaidmenį suvaidinę politikai – Robertas Schumanas, Konradas Adenaueris, Alcide de Gasperi – buvo krikščionys demokratai.

Nors pirmąjį penkiasdešimtmetį Europos vienijimasis ir integracija buvo daugiau techninės ir ekonominės prigimties, tačiau jai ilgainiui tampant politine sąjunga, piliečių susivienijimu, atsiranda būtinybė bendroms vertybėms, bendram požiūriui į tam tikrus etinius dalykus. Šiuo atveju religija, tiksliau krikščionybė, yra vienas iš svarbių bendrųjų vardiklių europinėms vertybėms.

Nepaisant to, kad Europos Sąjunga yra sekuliarus valstybių susivienijimas, tačiau tam tikri faktai rodo, jog krikščionybė yra svarbi Sąjungai ir veikia jos politikos formavimą, sprendimų priėmimą: ruošiant Konstituciją Europai preambulėje buvo siūloma paminėti krikščioniškas ES šaknis (įrašyti krikščionybę ir/arba Dievą); religijoms, taigi ir krikščionybei, duoklė buvo atiduota Lisabonos sutartimi, teisiškai įtvirtinus dialogą tarp ES ir religijų; ES sprendimų priėmime veikia krikščioniškos lobistų grupės; pagaliau pati Europos liaudies partija – didžiausia politinė Europos Parlamento grupė, kurios nariai sudaro trečdalį parlamento – yra suformuota krikščioniškųjų vertybių pagrindu ir jomis vadovaujasi savo veikloje.

Visa tai verčia abejoti Europos Sąjungos sekuliarumu. Atrodytų, jog, nors ji formaliai yra sekuliaris, tačiau religija, o ypač krikščionybė, nėra visiškai atskirta nuo ES politinės sistemos

apskritai, nuo jos politikos formavimo ir sprendimų priėmimo. Taigi kyla klausimas, koks yra Europos Sąjungos santykis su krikščionyste, t.y. ar ES yra sekuliari viršnacionalinė organizacija. Todėl darbu bus siekiama išsiaiškinti, ar dabartinis ES santykis su krikščionyste yra sąlyga ES laikyti nesekuliaria ir ar ji gali būti tokia laikoma.

Darbo naujumas ir temos iširtumas. Religijos-valstybės santykio klausimas nėra naujas socialiniuose moksluose. Šį santykį jau nuo XIX a. pab. analizavo tokie sociologai kaip E. Durkheimas, M. Weberis, vėliau – B. A. Kosmin, A. Keysar, J. Casanova. Religiją galima laikyti politikos mokslo objektu, o tai įrodo viena jauniausių politikos mokslo šakų – religijos politologija, suformuota XX a. paskutiniaisiais dešimtmečiais. Ši mokslo šaka siekia ištirti religijos poveikį politikai ir, atvirkščiai, politikos poveikį religijai per santykio tarp politikos veikėjų (vyriausybės, politinių partijų, spaudimo grupių ir religinių bendruomenių) prizmę.

Tuo tarpu Europos Sąjungos kontekste yra labiau paplitę religijos Sąjungoje tyrimai (Timothy A. Byrnes, Peter J. Katzenstein „Religion in an Expanding Europe“, Krzysztof Michalski „Religion in the New Europe“, Gert Pickel, Olaf Müller „Church and Religion in Contemporary Europe“ ir kiti), nemažai dėmesio skiriama islamo ES problematikai. Tačiau ES santykio su religija aspektas, taip pat ir sekuliarizmas Europos Sąjungoje, yra gana nauja tema, kuri nėra plačiai nagrinėjama. Vienas iš tokių tyrimų, kuriuo bus remiamasi ir šiame darbe, yra Ronan McRea „Religion and the Public Order of the European Union“.

Darbo aktualumas. ES sekuliarumo, taip pat santykio su krikščionyste tyrimas yra aktualus todėl, kad, turint omenyje ES formalų sekuliarumą, eurointegracijai gilėjant ir apimant vis daugiau sričių, priklausiusių valstybių narių kompetencijai, ES turėtų užtikrinti, kad sprendimų, teisiškai įpareigojančių valstybes nares, priėmimas būtų apsaugotas nuo krikščionybės, kaip dominuojančios ES religijos, įtakos. ES sekuliarumas taip pat aktualus ir jos plėtros kontekste: pernelyg glaudus ES santykis su krikščionyste gali lemti būsimų valstybių narių ratą (čia reikia prisiminti Turkiją, kuri, kartais teigiama, ES nare ilgą laiką netampa ne dėl neva nevykdomų reformų, bet dėl islamo). Be to, ES požiūris į religiją gali turėti įtakos Europos kaimynystės politikos šalims. Kaimynėms nevykdant tam tikrų ES reikalavimų religinėje srityje, tai gali atsiliiepti jų eurointegracijai.

Darbo objektas. Krikščionybės, kaip dominuojančios religijos ES šalyse, situacija sekuliarėjančioje ir religijos atžvilgiu besikeičiančioje Europos Sąjungoje.

Darbo probleminis klausimas. Nors Europos Sąjunga formaliai yra sekuliari, tačiau religija, o ypač krikščionybė, nėra visiškai atskirta nuo ES politinės sistemos, politikos formavimo ir sprendimų priėmimo. Taigi kyla klausimas, koks yra Europos Sąjungos santykis su krikščionyste, t.y. ar ES yra sekuliari viršnacionalinė organizacija.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Darbo tikslas – ištirti, koks yra ES santykis su krikščionyste ir ar atitinkamas jo pobūdis yra sąlyga ES laikyti nesekularia, ar ji gali būti tokia laikoma. Tam reikalinga atlikti šiuos uždavinius:

1. Išnagrinėti, kas yra sekuliarumas ir kokie jo bruožai.
2. Nustatyti, koks yra krikščionybės istorinis vaidmuo Europoje ir jos vienijimosi procese.
3. Išanalizuoti religijos padėtį ES valstybėse narėse, t.y. institucionalizuotą ir individualų sekuliarumo lygmenį kiekvienoje iš 27 šalių.
4. Įvertinti islamo padėtį ES, jo požiūrį į esmines europines vertybes ir jo santykį su ES.
5. Išanalizuoti, kokia religijos padėtis ES kaimyninėse valstybėse ir kaip religijos klausimas atsispindi Europos kaimynystės politikoje.
6. Ištirti, kaip krikščionybė veikia ES politikos formavimą, t.y. kaip ES teisės aktuose reglamentuojama religija, koks pačios krikščionybės požiūris į santykį su ES, kokie yra krikščionybės atstovavimo ES būdai ir kaip tuo naudojasi krikščioniškųjų konfesijų atstovai.

Darbo metodai. Kadangi darbas yra daugiau teorinio pobūdžio, pagrindinis tyrimo metodas yra mokslinės literatūros analizė. Taip pat naudota dokumentų analizė, kuria remtasi analizuojant tiek teisinius dokumentus, tiek kitus tekstus. Darbe buvo pasitelktas lyginamasis metodas, lyginant religijos padėtį ES narėse, Europos kaimynystės politikos valstybėse. Naudotasi ir antrine statistinių duomenų analize.

Darbo struktūra atspindės išsikeltus uždavinius. Pirmojoje – teorinėje – dalyje, remiantis religijos santykį su valstybe, jos viešuoju gyvenimu, tame tarpe ir politika, analizuojančiomis teorijomis (T. Asado, J. Casanovos, E. Shakman Hurd, B. A. Kosmin bei A. Keysar, J. T. S. Madeley darbais), bus siekiama atsakyti į klausimus, kas yra sekuliarumas, kokie jo bruožai ir tipai, kaip jis pasireiškia dabartinais laikais.

Antroji darbo dalis skirta krikščionybės Europoje apžvalgai. Pirmiausia bus analizuojamas istorinis krikščionybės vaidmuo Europoje: nuo šios religijos atsiradimo pradžios Jeruzalėje iki esminio valstybės-bažnyčios santykio lūžio Apšvietos laikotarpiu. Taip pat bus paliestas krikščioniškosios demokratijos atsiradimas, jos idėjos bei poveikis Europos valstybėms, jos vienijimuisi. Toliau bus brėžiamas Europos Sąjungos sekuliarumo žemėlapis, darant prielaidą, kad religijos padėtis nacionaliniu lygmeniu sąlygoja religijos padėtį ir jos reglamentavimą pačioje ES, kaip viršnacionalinėje organizacijoje. Šiame poskyryje, remiantis CIA World Factbook statistika, valstybių konstitucijomis, kitais teisės aktais, straipsniais internetiniuose portaluose bei įvairių autorių tyrimais pagal atitinkamus kriterijus (valstybės religinį homogeniškumą/heterogeniškumą, teisinį religijos statusą, t.y. konstitucijų, įstatymų nuostatas dėl religijos ar tam tikrų konfesijų padėties, finansavimo, religinio švietimo) bus analizuojamas

institucinis sekuliarizmas visose ES narėse. Taip pat bus apžvelgtos ir individualaus sekuliarizmo tarp ES piliečių tendencijos.

Kadangi islamo pasekėjų ES vis daugėja ir iš to kyla tam tikros problemos, kitas antrosios dalies poskyris bus skirtas islamo padėčiai Europos Sąjungoje apžvelgti. Bus pateikta islamo ES statistika, remiantis Tariq Modood, Bhikhu Parekh, Abdullahi A. An-Na‘im bei Nilüfer Göle straipsniais, – europiečių baimės musulmonų atžvilgiu, islamo pozicija Europos ir jos vertybių klausimu, nuomonės dėl islamo suderinamumo su Europos Sąjunga, pagrindinės islamo Europos Sąjungoje keliamos problemos.

Paskutiniame antrosios dalies poskyryje bus aiškinamasi, kokios yra (ir ar apskritai yra) Europos kaimynystės nuostatos dėl religijos. Pagal JAV Valstybės departamento tarptautinės religinės laisvės ataskaitas bus apibendrintai aptarta religijos padėtis EKP valstybėse bei, remiantis ES pagrindiniais EKP dokumentais, šalių veiksmų planais ir Europos Komisijos ataskaitomis, bus nustatytas ES požiūris į religiją kaimynėse ir jos reikalavimai religinėje srityje.

Trečiojoje darbo dalyje bus analizuojama krikščionybė ES politinėje sistemoje. Pirmiausia, kaip ES santykis su religija yra reglamentuotas teisiškai (čia bus naudojamos ES sutartimis) ir kaip krikščioniškos konfesijos suvokia savo santykį su ES (pozicijos, atsispindinčios Bažnyčios dokumentuose – Visuotinio Vatikano II susirinkimo dokumentuose, popiežių posinodiniuose apaštališkuosiuose paraginimuose, kituose popiežių tekstuose).

Toliau bus pristatyti Lucian N. Leustean atliktame tyrime nustatyti religijos ir europinių institucijų santykio tipai bei religinio atstovavimo tipai. Galiausiai bus apsisistota ties institucionalizuotais krikščionybės poveikio ES būdais. Pirmas jų – Europos Komisijos skyrius dialogui su religijomis, bažnyčiomis ir tikėjimo grupėmis. Bus pristatyta jo vystymosi raida, ES institucijų vadovų pozicija dėl šio dialogo (remiantis ES vadovų kalbomis, pasakytomis dialogo susitikimų metu), vienų iš krikščioniškų dialogo dalyvių (Europos bendrijos vyskupų konferencijos komisijos ir Europos bažnyčių konferencijos) požiūris į jį. Toliau bus pristatytas kitas krikščionybės poveikio Europos Sąjungos politikai būdas – religinis lobizmas. Tam bus naudojamos L. Mihut straipsniu bei Europos Komisijos interesų atstovų registro statistika. Galiausiai bus išsiaiškintas Europos liaudies partijos – krikščioniškos demokratijos idėjomis besivadovaujančios partijos, didžiausios Europos Parlamento politinės grupės – požiūris į religijos santykį su Europos Sąjunga, jos institucijomis. Tam pagelbės partijos pagrindinė programa, veiksmų planai bei kongresų dokumentai. Taip pat bus paliesti tam tikri prieštariniai Europos Sąjungos valstybėse vertinami bioetikos klausimai, siekiant išsiaiškinti, ar Europos liaudies partijos pozicija atitinka Bažnyčios požiūrį. Jei taip, tai leistų daryti prielaidą, kad Europos liaudies partijos grupė tam tikrais klausimais gali būti vadinama Bažnyčios atstove Europos Parlamente.

Sąvokų apibrėžimas.

Sekuliarizmas – situacija, kuomet religija yra atskirta nuo viešojo gyvenimo sričių (politikos, ekonomikos, kultūros).

Sekuliarizacija – religijos vaidmens menkėjimo ar menkinimo procesas.

Religinis pliuralizmas – įvairių religijų, kaip lygių viena kitai, pripažinimas, neišskiriant vienos konkrečios.

Krikščioniškoji demokratija – politinė ideologija, siekianti pritaikyti krikščioniškus principus politikoje, besiremianti socialiniu bažnyčios mokymu ir krikščioniškomis vertybėmis.

1. Sekuliarumo samprata ir jo bruožai

Paprastai suvokiama, jog religijos vaidmuo valstybėje yra išimtinai valstybės reikalas, taigi yra jos suvereniteto sferoje. Religija ilgą laiką buvo reikšmingas žaidėjas valstybės valdyme bei kasdieniame gyvenime, tačiau Švietimo amžiuje imta tuo abejoti: pradėta teigti, jog ilgainiui teologiniai prietarai, simboliniai liturginiai ritualai bei šventoji veikla, kaip praeities produktas, bus pamiršti moderniojoje epochoje, t.y. modernizacija pamažu išstums religiją iš jos dominuojamų sričių. Taip pat ir XIX amžiaus mąstytojai (Max Weber, Karl Marx, Emile Durkheim) pabrėžė, jog dėl industrinės visuomenės atsiradimo religija taps mažiau svarbi bei reikšminga.¹ Paprastai šis religijos vaidmens menkėjimo ar menkinimo procesas valstybėje apibūdinamas kaip sekuliarizacija.

Sekuliarizmas, anot Talalo Asado, stovi modernumo centre, o modernumas yra tam tikrų žmonių, esančių valdžioje, projektas, siekiant institucionalizuoti principus, tokius kaip konstitucionalizmas, moralinė autonomija, demokratija, žmogaus teisės, pilietinė lygybė, vartotojiškumas, rinkos laisvė bei sekuliarizmas. Šiam tikslui pasiekti naudojamos technologijos (medicina, pramogos, kelionės, kariavimas, gamyba) sukuria naujas patirtis (laiko, erdvės, žinių, vartojimo ir pan.). Mintis, jog šios patirtys sukelia nusivylimą, kadangi atmetamas mitas, magija ir tai, kas šventa, yra moderniosios epochos pagrindinis bruožas.²

Moderniaisiais laikais sekuliarizacija įgyja trejų reikšmę: kultūriškai ji suprantama kaip pažintinių ir normatyvinių kultūrinių rėmų sekuliarizacija, plėtojanti suvokimą apie pasaulį, visuomenę ir žmogų; socialiniu požiūriu ji reiškia religinių įsitikinimų ir praktikų modernioje visuomenėje nuosmukį; politine prasme ji siejama su valstybės ir politikos sekuliarizacija.³ Sociologas J. Casanova išskiria panašius sekuliarizacijos tipus: sekuliarizaciją kaip religinių įsitikinimų ir praktikų nuosmukį, sekuliarizaciją kaip religijos individualizaciją bei privatizaciją ir galiausiai sekuliarizaciją kaip institucinį, organizacinį, funkcinį ir vaidmens atskyrimą.⁴ Pastarasis sekuliarizacijos suvokimas sąlygoja religijos atskyrimą nuo tokių sferų kaip politika, ekonomika, mokslas ir pan.

Kaip minėta aukščiau, situacija, kuomet religija yra atskirta nuo pagrindinių valstybės valdymo sričių, apibūdinama kaip sekuliarizmas. Kai kurie autoriai yra linkę daryti skirtį tarp individualaus ir institucinio sekuliarizmo lygmenų. Anglų kalboje egzistuoja atitinkami terminai šiems lygmenims nusakyti: sekuliarumas- *secularity*- apima individo asmeninį elgesį ir

¹ Pippa Norris, Ronald Inglehart, *Sacred and Secular. Religion and Politics Worldwide*. New York: Cambridge University Press, 2004, 3.

² Talal Asad, *Formations of the Secular. Christianity, Islam, Modernity*. Stanford: Stanford University Press, 2003, 13.

³ Veit Bader, *Secularism or Democracy? Associational Governance of Religious Diversity*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2008, 39.

⁴ Ten pat, 40- 41.

identifikaciją su sekulariomis idėjomis ir tradicijomis, tuo tarpu sekuliarizmas- *secularism*- siejamas su organizacijomis ir teisiniais konstruktais, kurie atspindi institucinę sekuliarumo išraišką valstybės politinėje srityje ir viešajame gyvenime.⁵ Barry Alexander Kosmin bei Ariela Keysar, nagrinėdami sekuliarizmą šiais dviem lygmenimis, teigia egzistuojant sekuliarizmo skalę, kur sekuliarizmas valstybėje kinta nuo *soft* (arba apskritai sekuliarizmo nebuvimo) iki *hard*, t.y. nuo „minkštojo“ iki „kietojo“ sekuliarizmo.

Analizuojant institucinį sekuliarizmo lygmenį, „minkštasis“ sekuliarizmas pirmiausia suvokiamas kaip religijos atskyrimas nuo viešojo gyvenimo sričių, tokių kaip politika, kultūra, ekonomika, mokslas, taigi religija tampa kiekvieno individo asmeniniu pasirinkimu, ji turi savo atskirą sritį, tradicijas ir dinamiką. Politika turi skirtingus principus bei vertybes nei religija, todėl jos turi būti daugiau ar mažiau viena nuo kitos atskirtos. Tai nereiškia, jog religija neturi jokios įtakos viešajame gyvenime ar politikoje, tiesiog šios sritys yra atskirtos instituciškai. Valstybėje, kurioje vyrauja „minkštasis“ sekuliarizmas, teigiama egzistuojant pliuralizmą ir religijos laisvę. Tuo tarpu „kietasis“ sekuliarizmas remiasi idėja, jog pasaulėžiūra, įsitikinimų sistema turi būti atsietą nuo religijos, nuvertinami moraliniai ir religiniai įsitikinimai, teigiant, jog mokslinis požiūris pirmauja. Vienas pagrindinių šio tipo sekuliarizmo tikslų yra vadinamosios sąmonės sekuliarizacijos sąsą, kuomet bažnyčios ir valstybės atskyrimas yra įtvirtinamas įstatymiškai. Radikali „kietojo“ sekuliarizmo forma yra ateizmas, kuris religiją apskritai atmeta socialinėje ir politinėje sferose. Švelnesnė „kietojo“ sekuliarizmo forma atskiria religiją ir valstybę, propaguoja laicizmo ar respublikonizmo sekuliarizmo idėją. Valstybės, tokio „kietojo“ sekuliarizmo šalininkės, turi gerai išvystytą centralizuotą ir steitistinę trajektoriją mokslo bei socialinėje srityse. Jos reikalauja lojalumo sąžinės prasme ir siekia sukurti standartizuotą ir vienalytę „kietųjų“ sekuliaristų visuomenę.⁶

Galima teigti, jog būtent švelnesnė „kietojo“ sekuliarizmo forma vadintina laicizmu. Paprastai teigiama, jog pagrindinis laicizmo skirtumas nuo sekuliarizmo yra tai, jog laicizmas ne tik atskiria religiją nuo valstybės, bet ją ir kontroliuoja. Laicizmas kilo iš jakobinų laicizmo tradicijos ir yra laikomas „priverstiniu procesu, kuriame teisinės valstybės jėgos, drausminės šeimos ir mokyklos galios bei įtikinantys valdžios ar visuomenės informavimo priemonių pajėgumai yra naudojami „pagaminti“ sekuliarų pilietį, kuris sutinka religiją laikyti privačiu dalyku“.⁷ Teigiama,

⁵ Barry Alexander Kosmin ir Ariela Keysar, *Secularism and Secularity. Contemporary International Perspectives*. Hartford: Institute for the Study of Secularism in Society, 2007, 1.

⁶ Ten pat, 5-12.

⁷ Elizabeth Shakman Hurd, *Secularism in International Relations*. Oxfordshire: Princeton University Press, 2008, 29.

jog laicizmas siekia apriboti religinius įsitikinimus ir praktikas iki tokio lygio, kuomet jie negalėtų kelti grėsmės politiniam stabilumui bei kritiškai mėstančių piliečių laisvėms.⁸

Apie 1970-uosius atsirado nauja doktrina – valstybės neutralumo doktrina, o kartu su ja ir nauja sąvoka valstybės ir religijos santykiui nusakyti - valstybės religinis neutralumas. Neutralumas yra pagrindinis liberalizmo bruožas, užtikrinantis, jog valstybė neprimeta tam tikro suvokimo apie gėrį, bet patiems individams leidžia siekti savo gerovės savo pasirinktu būdu. Tuo tarpu religinis neutralumas reikštų, jog valdžia nesiekia paveikti savo piliečių pasirinkimo dėl tam tikros religinės ar sekuliaros tikėjimo sistemos, neteikdama jiems privilegijų ar neprimedama prievolių, t.y. valdžia yra neutrali tiek tikinčiųjų, tiek netikinčiųjų atžvilgiu.⁹

1 lentelė. Sekuliarizacijos tipai skirtingų autorių požiūriais

Veit Bader	<p>1) Sekuliarizacija kultūriškai - kaip pažintinių ir normatyvinių kultūrinių rėmų sekuliarizacija, plėtojanti suvokimą apie pasaulį;</p> <p>2) socialiniu požiūriu – religinių įsitikinimų ir praktikų modernioje visuomenėje nuosmukis;</p> <p>3) politine prasme – valstybės ir politikos sekuliarizacija.</p>
Jose Casanova	<p>1) Sekuliarizacija kaip religinių įsitikinimų ir praktikų nuosmukis;</p> <p>2) sekuliarizacija kaip religijos individualizacija bei privatizacija;</p> <p>3) sekuliarizacija kaip institucinis, organizacinis, funkcinis ir vaidmens atskyrimas (t.y. religijos atskyrimas nuo tokių sferų kaip politika, ekonomika, mokslas ir pan.).</p>
Barry Alexander Kosmin ir Ariela Keysar	<p>1) Individualus lygmuo (sekuliarumas) – individo asmeninis elgesys ir identifikacija su sekulariomis idėjomis ir tradicijomis;</p> <p>2) institucinis lygmuo (sekuliarizmas) – institucinė sekuliarumo išraiška valstybės politinėje srityje ir viešajame gyvenime, susijusi su organizacijomis ir teisiniais konstruktais. Sekuliarizmo skalės pabaigos taškai:</p> <p>a) „minkštasis sekuliarizmas“ - religijos atskyrimas nuo viešojo gyvenimo sričių, tokių kaip politika, kultūra, ekonomika, mokslas. Religija – kiekvieno individo asmeninis pasirinkimas. Tai nereiškia, jog religija neturi jokios įtakos viešajame gyvenime ar politikoje, tiesiog šios sritys yra atskirtos instituciškai. Kartu su „minkštuoju“ sekuliarizmu paprastai vyrauja religinis pliuralizmas ir religinė laisvė.</p> <p>b) „kietasis“ sekuliarizmas – pasaulėžiūra, įsitikinimų sistema yra atsieta nuo religijos, moraliniai ir religiniai įsitikinimai nuvertinami, pirmąja mokslinis požiūris. Bažnyčios ir valstybės atskyrimas yra įtvirtinamas</p>

⁸ Ten pat, 30.

⁹ John T. S. Madeley, “European Liberal Democracy and the Principle of State Religious Neutrality”. Kn. John T.S. Madeley ir Zsolt Enyedi (sud.), *Church and State in Contemporary Europe. The Chimera of Neutrality*. London: Frank Class Publishers, 2003, 4-7.

	įstatymiškai. Radikali „kietojo“ sekuliarizmo forma yra ateizmas, kuris religiją apskirtai atmeta socialinėje ir politinėje sferose. Švelnesnė „kietojo“ sekuliarizmo forma – laicizmas (ne tik atskiria religiją nuo valstybės, bet ją ir kontroliuoja).
John T. S. Madeley	Valstybės religinis neutralumas – valdžia yra neutrali tiek tikinčiųjų, tiek netikinčiųjų atžvilgiu, ji nesiekia paveikti savo piliečių pasirinkimo dėl tam tikros religinės ar sekuliaros tikėjimo sistemos, neteikdama jiems privilegijų ar neprimedama prievolių.

Apibendrinant galima teigti, jog sekuliari valstybė yra ta, kuri atskiria religiją nuo viešojo gyvenimo sričių ar taip pat atskyrimą įtvirtina įstatymiškai, tačiau užtikrina ir religinį pliuralizmą bei religinę laisvę. Galima teigti, jog iš esmės visi minėti autoriai (išskyrus John T. S. Madeley) vienaip ar kitaip skiria sekuliarizaciją, kaip religinių įsitikinimų bei praktikų nuosmukį šiuolaikinėje visuomenėje, ir institucinį sekuliarizmo lygmenį, kuriame religija yra atskirta nuo viešojo gyvenimo, politikos. Labiausiai iš šių autorių grupės išsiskiria J. T. S. Madeley, pristatęs valstybės religinio neutralumo sampratą, bei B. A. Kosmin su A. Keysar, pateikę gilesnę institucinio sekuliarizmo analizę – institucinio sekuliarizmo skalę.

Sekuliarumo sąvokos turinys politinės minties atstovų teorijose aiškiai atsiskleidžia, tačiau pastaraisiais dešimtmečiais daugiau diskutuojama dėl jo apimties ar krūvio valstybėse, jų bei jų piliečių gyvenimuose. Dalis šių laikų teoretikų prieštarauja Apšvietos laikotarpiu gimusiai teorijai, kuria tvirtinama, jog pasauliui modernėjant religijos reikšmė jame tampa vis mažiau svarbi. J. Casanovas teigimu, modernizacija akivaizdžiai sumenkino religijos įtaką moderniajai visuomenei, tačiau negalima sakyti, jog sekuliarizacija privertė religiją išnykti arba tapti privatizuota, t.y. nustumta privačiajai sferai. Sociologo įsitikinimu, religija ir politika turi simbiozinį ryšį, „sienoje, skiriančioje Bažnyčią ir valstybę, nuolat atsiranda plyšių, per kuriuos jos abi skverbiasi viena į kitą“¹⁰. Be to, J. Casanovas įsitikinimu, Bažnyčia atsisakė priimti marginalinį vaidmenį, jai primestą liberalios valstybės atskyrimo teorijos. Autorius sutinka, jog bažnyčios negali ir neturėtų siekti kontroliuoti valstybę, tačiau mano, jog bažnyčios-valstybės atskyrimas yra kenksmingas tiek politikai, tiek religijai.¹¹

J. Casanova išvardija tris viešosios erdvės sritis, į kurias modernioji religija gali sau leisti ir turėtų kištis:

- 1) ginti moderniąsias teises ir laisves nuo absoliutistinių autoritarinių valstybių;
- 2) siekti absoliučios teisinės sekuliarių sričių autonomijos;

¹⁰ Ronan McCrea, *Religion and the Public Order of the European Union*. Oxford: Oxford University Press, 2010, 23-24.

¹¹ Ten pat, 23.

- 3) ginti vadinamąjį “tradicinį gyvybės gyvenimą” (klausimus, susijusius su gyvybės pradžia ir pabaiga, t.y. abortais, eutanazija, bioetika, šeimos politika) nuo administracinio ar teisinio valstybės kišimosi, kelti normų klausimus.¹²

Taigi J. Casanova įsitikinęs, jog modernizacija stabdo religijos įtaką viešajai sričiai, tačiau religija niekur nesitraukia ir netgi atgauna gyvybingumą, toliau veikia tam tikrose modernios visuomenės srityse.

Religijos sociologė Daniele Hervieu-Leger taip pat sutinka, jog šiuolaikinės visuomenės tampa vis mažiau religingos, tačiau religijos svarba išlieka. Ne augantis racionalumas, o tai, jog nesugebama palaikyti visuomenės atminties, glūdinčios religinės egzistencijos šerdyje, lemia mažėjantį religingumą. Šiuolaikinė visuomenė sunaikina savo religinį pagrindą, tačiau tuo pačiu metu atveria erdves, kurias gali užpildyti tik religija.¹³

Tolesnėse darbo dalyse bus analizuojamas institucinis sekuliarumo lygmuo Europos Sąjungoje, laikant, kad tokio sekuliarumo sąlygomis Bažnyčia yra atskirta nuo politinės sferos ir viešojo gyvenimo tiek nacionaliniu, tiek viršnacionaliniu lygmeniu. Iš dalies bus paliesta ir individualaus sekuliarumo Europos Sąjungoje būseną, t.y. koks yra europiečių santykis su religija, tikėjimu savo asmeninėje erdvėje.

2. Krikščionybė Europoje

2.1. Istorinis krikščionybės vaidmuo Europoje

Istorikų teigimu, krikščioniškoji Bažnyčia gimsta Palestinoje po Jėzaus mirties. Iki Jėzui mirštant, apie jį būrėsi nedidelė grupelė žydų, tačiau, Kristui prisikėlus, jo įpareigojimu pasekėjai ėmė skleisti tikėjimą plačiau – pirmiausia Jeruzalėje, o paskui ir toliau. Iki II a. pr. Romos imperijoje egzistavo įvairios sektos, laikiusios save krikščioniškomis, sekusios Jėzaus mokymu ir laikiusios Jėzų savo gelbėtoju. Vienas jo mokinių Petras laikomas Romos katalikų bažnyčios įkūrėju.

I amžiuje po Kr. Jeruzalė buvo Romos imperijos pakraštys, rytinės provincijos Judėjos dalis, tačiau tankus kelių tinklas, jungiantis britų salas su Šiaurės Afrika, Iberų pusiasalį su Artimaisiais Rytai, leido krikščionybę platinti aktyviau į įvairias žemes ir kultūras. I a. bažnyčios per Mažąją Aziją ir Graikiją pasiekė Romą. II a. viduryje stiprių bažnyčių buvo beveik visose imperijos provincijose tarp Sirijos ir Romos. Dar po šimtmečio reikšmingą krikščionių mažumą

¹² Ten pat, 23-24.

¹³ Peter L. Berger, *The Desecularization of the World. Resurgent Religion and World Politics*. Washington D.C.: Ethics and Public Policy Center, 1999, 80.

rasti buvo galima ir keliose Rytų šalyse, o apie IV a. pr. Afrikos ir Mažosios Azijos provincijose krikščionys sudarė daugumą.¹⁴

Romos imperijoje krikščionys, kaip ir judaizmo išpažintojai, iš pradžių buvo ginami Romos imperijos įstatymų. Visgi ilginiui romėnų požiūris į krikščionis ėmė keistis, kadangi krikščionys stengėsi gauti privilegijų negarbinti imperatoriaus ir todėl buvo kaltinami nepatriotiškumu. Krikščionis imta persekioti, jie buvo kalinami, kankinami, žudomi. Nepaisant sunkumų, krikščionybė toliau plito ir augo: „III a. Bažnyčia neįtikėtinai greitai išaugo – plėtėsi jos geografinės ribos ir didėjo tikinčiųjų skaičius. Ji pradėjo panėšėti į imperiją Romos imperijoje“¹⁵. IV a. pr. krikščionių tikėjimui priklausė ar bent jam paramą reiškė reikšminga aukštuomenės dalis.

Nuo persekiojimų Bažnyčia išsilaisvino IV a. pr., imperatoriui Konstantinui 313 m. išleidus Milano ediktą, kuriuo paskelbta laisvė išpažinti pasirinktą religiją bei uždrausta persekioti krikščionis. Taigi po šio edikto senosios Romos pagoniškais tikėjimas jau nebebuvo vienintelis imperijoje. 325 m. Nikėjos susirinkime buvo suformuluotos ir susistemintos tikėjimo tiesos. Reikšmingiausias krikščionybei metais imperijoje tapo 392 m., kada imperatorius Teodosijus krikščionybę paskelbė valstybine religija. Reikia pastebėti, kad, iki Romos imperijai tampant krikščioniška, Armėnijos Karalystė dar 301 m., o Gruzija apie IV a. vidurį savo valstybine religija paskelbė krikščionybę.

Nors christianizaciją pradėjo Konstantinas, tačiau valdant imperatoriui Teodosijui šis procesas tapo dar labiau prievartinis: įstatymais uždrausta praktikuoti pagonių tikėjimą, griaunamos jų šventyklos ir verčiamos krikščioniškomis. Imperatoriui Teodosijui mirus 395 m., imperija skilo į Vakarų ir Rytų Romos imperijas. Pastaroji išliko dar tūkstantmetį po skilimo. Imperijos rytų ir vakarų krikščionių požiūris į tam tikras tikėjimo tiesas skyrėsi dar nežlugus Romos imperijai, jau IV a. pirmoje pusėje iškilo schizmos pavojus, kurio niekada ir nebuvo atsikratyta. VI-VII a. sandūroje buvusios imperijos teritorijoje egzistavo penki patriarchatai – vienas Vakarų Romos imperijoje, keturi Bizantijoje. Romos imperijai žlugus atsirado priežastis ir Bažnyčios skilimui, kadangi dviejų imperijų jau nebevienijo valstybiniai ryšiai.¹⁶ IV a. prasideda tautų kraustymasis ir Vakarų Romos imperija 476 m. žlunga dėl barbarų antplūdžio.

Dar prieš Vakarų Romos žlugimą imperijoje įsitvirtinusi krikščionybė toliau plito už imperijos ribų. Gentys, tokios kaip gotai, germanai, lombardai, užimantys Europos teritorijas, buvo priėmę arionizmą (nors tai ir krikščionybės šaka, tačiau arionizmo sekėjai Milano ediktu įtvirtinti kaip eretikai), todėl Romos katalikų bažnyčios misionierių buvo verčiami į katalikus. Skirtingai

¹⁴ Tim Dowley, *Krikščionybės istorija*. Vilnius: Alma littera, 2000, 66-68.

¹⁵ Ten pat, 90.

¹⁶ Ten pat.

negu krikščionybės plitimas Vakarų Romos imperijoje, germanų genčių atsivertimas vyko „iš viršaus į apačią“, t.y. pirmiausia buvo atverčiama visuomenė, tikintis, kad toliau ji į katalikybę atves ir likusią visuomenės dalį.¹⁷ Reikia pastebėti, kad kartais užtrukdavo kelis amžius, kol visuomenės atsisakydavo pagoniškų papročių. Atsivertusiose tautose dar ilgą laiką pagoniškoji tradicija egzistavo šalia krikščionybės.

Ankstyvaisiais viduramžiais (V-X a.) kuriantis Europos valstybėms, į krikščionių tikėjimą atsivertė didžioji Europos dalis. Nereikia pamiršti, kad šiuo laikotarpiu Viduriniuosiuose Rytuose itin iškilus islamui krikščionių bažnyčia ėmė vykdyti Kryžiaus žygius šventosioms vietoms ginti. Nors nesėkmingi karine prasme, šie žygiai buvo reikšmingi Europos religinio identiteto iškilimo atžvilgiu.¹⁸ Valstybiniai dariniai, dabar esantys Ukrainos, Bulgarijos, Rusijos teritorijose, apsikrikštijo kiek vėliau, nei didžioji Europos dalis - stačiatikių tikėjimą priėmė IX-XIV a. Apskritai paskutiniai apsikrikštijo skandinavai ir baltai, taigi Europos christianizacijos procesas buvo baigtas XV a. pr.

Kaip buvo minėta anksčiau, vakarų ir rytų krikščionys nesutarė tam tikrais klausimais jau nuo IV a. Romos imperijos skilimo, vėliau ir Vakarų Romos imperijos žlugimas dar labiau paskatino reikštis dviejų nuomonių skirtumus. Buvo ne vienas laikinas bažnyčios skilimas, kol 1054 m. krikščionių bažnyčia galutinai skilo į katalikų ir stačiatikių.

Po didžiosios schizmos Vakarų krikščionių bažnyčią XIV-XV a. krėtė skilimai – vienu metu valdė 2-3 popiežiai. Tai turėjo neigiamos įtakos Bažnyčios ir popiežių autoritetui bei tikėjimui. Šią situaciją baigė Visuotinis Konstancos susirinkimas, išrinkęs vieną visai Vakarų bažnyčiai Popiežių. Tačiau tarp jo ir vyskupų prasidėjo kova dėl valdžios. Manoma, kad šie įvykiai, trukdę Popiežiaus valdžiai ir kompromitavę Bažnyčią pasauliečių akyse, buvo dar didesnio skilimo, t.y. reformacijos XVI a. pr. įžanga.¹⁹ Istorikų teigimu, reformacija pabaigė viduramžiais gyvavusią krikščionybės vienybę ir pradėjo naują – moderniąją – erą.²⁰

Reformacija Vakarų Bažnyčioje buvo paremta Martino Liuterio, Žano Kalvino ir kitų ankstyvųjų protestantų idėjų. Nors iš tiesų Vakarų krikščionys dar iki šių idėjų paskelbimo jautė nepasitenkinimą katalikų bažnyčia dėl jos dvasininkų savivalės, indulgencijų bei simonijų pardavinėjimo, didelių bažnytinių rinkliavų. Tikinčiųjų nepasitenkinimą viešai išreiškė vokiečių augustijonų vienuolis Martinas Liuteris, ant Vitenbergo universiteto miestelio bažnyčios durų

¹⁷ Webster's Online Dictionary, "Christianisation". <<http://www.websters-online-dictionary.org/definitions/Christianization?cx=partner-pub-0939450753529744%3Av0qd01-tdlq&cof=FORID%3A9&ie=UTF-8&q=Christianization&sa=Search#906>>. [Žiūrėta 2012.02.15]

¹⁸ docstoc.com, „Religion in Europe“. <http://www.docstoc.com/docs/6496094/Religion_in_Europe>. [Žiūrėta 2012.02.15]

¹⁹ Bruce Robinson, "An Overview of the Reformation". BBC, 2011 vasario 17. <http://www.bbc.co.uk/history/british/tudors/reformation_overview_01.shtml>. [Žiūrėta 2012.02.15]

²⁰ Theopedia, „Protestant Reformation“. <http://www.theopedia.com/Protestant_Reformation>. [Žiūrėta 2012.02.15]

pakabinęs 95 tezių sąrašą. Tais laikais toks veiksmas buvo laikomas įprasta akademinė praktika, kvietusia žmones diskusijai. Didžioji Liuterio tezių dalis buvo susijusi su Romos katalikų doktrina, ypač indulgencijų pardavinėjimu.²¹

Neilgai trukus šios idėjos išplito ir Liuterio šalininkų atsirado vokiečių žemėse, Nyderlanduose, Skandinavijoje, Škotijoje, dalyje Prancūzijos. Reformacija „prasidėjo kaip argumentų sistemos kūrimas tikėjimui pakeisti, keitė pačią Bažnyčios sampratą, greitai ėmėsi siekių Bažnyčios organizaciją pritaikyti prie kintančios [...] visuomenės sanklodos, prie besiformuojančių naujų politinių tendencijų. Daugelyje kraštų ji siejo tikėjimą su politiniais ir socialiniais procesais, sparčiai ir įvairiapusiškai veikė kultūros raidą. Tačiau ji visų pirma buvo žmonių tikėjimą keičiantis judėjimas.“²² Dėl skirtingos Bažnyčios reguliavimo sferoje esančių sričių padėties bei skirtingos visuomenės sanklodos reformacijos raida įvairiose šalyse skyrėsi. Be to, reformacija buvo daugiakryptė, kadangi įvairios visuomenės jėgos turėjo skirtingas teisingo tikėjimo ir bažnyčios vizijas.²³ Reformacijos rėmėjai, matydami, kad Romos katalikų bažnyčia neskuba reformotis, atsiskyrė nuo Romos katalikybės, sukurdami savo bažnyčias: liuteronų bažnyčias Vokietijoje, Skandinavijoje ir dalyje Rytų Europos šalių, reformatų bažnyčias Šveicarijoje ir Nyderlanduose, presbiterijonų – Škotijoje, anglikonų – Anglijoje ir kitus elementus, kurie ilgainiui išsivystė į įvairias protestantizmo denominacijas.²⁴

Reformacijos judėjimu susirūpinusi katalikų bažnyčia panašiu metu pradėjo kontrreformaciją, siekdama reformuoti bažnyčią ir grąžinti katalikybei turėtas pozicijas Europoje. To iš dalies pavyko pasiekti Tridento susirinkime, kuris įtvirtino nuostatas, draudžiančias indulgencijų, simonijų pardavinėjimą, įteisino tradicines katalikybės dogmas bei sustiprino Katalikų bažnyčios organizaciją, pavaldumą popiežiui, vienuolių ordinų drausmę²⁵. Pasiiekti buvusio katalikybės populiarumo ypač padėjo jėzuitų ordinas, kurio dėka katalikybė atgavo turėtas pozicijas dalyje Vokietijos, Austrijoje, Vengrijoje, Lenkijoje, Bohemijoje, Airijoje, katalikiškomis išliko Ispanija, Portugalija, Italija, Lietuva. Katalikybės atstatymo procesas buvo vykdomas ir ginklu, tačiau turėjo nedaug reikšmės. Vieni žymiausių buvo religiniai karai (1562-1592 m.) tarp katalikų ir hugenotų Prancūzijoje (užbaigė Nanto ediktas, kuriuo paskelbta religinė tolerancija) bei Trisdešimtmetis karas (1618-1648 m.) Šventosios Romos imperijoje.²⁶ Pastarasis baigėsi Vestfalijos

²¹ Ten pat.

²² Lietuvos krikščionių studentų bendrija. „Reformacija Lietuvoje“. <<http://www.lksb.lt/straipsniai/straipsnis-551.htm>>. [Žiūrėta 2012.02.15]

²³ Ten pat.

²⁴ Theopedia, „Protestant Reformation“.

²⁵ Nijolė Letukienė, Jonas Gineika, *Istorija. Politologija*. Vilnius: Alma Littera, 2004, 93.

²⁶ World History Online, “Reformation and Counter Reformation”. <<http://www.worldhistoryonline.org/modern-history/reformation-and-counter-reformation.html>>. [Žiūrėta 2012.02.15]

taikos sutartimi – „pirmąją didžiąją Europos ar net pasaulio chartiją“²⁷, kuria numatyta, jog kiekvienas valdovas turi teisę nustatyti religiją savo valstybei. Vestfalijos taika užbaigė kontrreformaciją, teisiškai sulygindama katalikybę ir protestantizmą, be to, baigėsi Romos katalikų bažnyčios turėtas religijos monopolis Europoje.²⁸

Bažnyčios padėtį dar labiau pakeitė Apšvietos epocha, prasidėjusi apie XVII a. vidurį ir pasibaigusi XVIII a. pabaigoje. Šiuo laikotarpiu imta akcentuoti žmogaus proto svarbą: buvo teigiama, jog per apgalvotą proto panaudojimą yra įmanomas nesibaigiantis žinojimo, techninių pasiekimų ir net moralinių vertybių progresas, o švietimo pagalba gali keistis žmonija ir jos esmė.²⁹

Apšvietos laikotarpis atnešė abejonių bažnyčia: imta klausti, kas apskritai yra krikščionybė, kokia yra Dievo, žmonijos ir krikščionių tikėjimo pagrindo esmė, kokia bažnyčios vieta valstybėje.³⁰ Dauguma Apšvietos mąstytojų bažnyčią, ypač Romos katalikų bažnyčią, matė kaip pagrindinę jėgą, pavergusią žmogaus protą. Filosofai atmetė kai kurias krikščionybės teologijos painedas, tačiau ne Dievą ar pomirtinį gyvenimą. Pasaulietinis, žemiškas džiaugsmas buvo pastatytas prieš religiją.³¹ Istoriko Peter Gay teigimu, Apšvietą sulaužė „šventąjį ratą“, t.y. tarpusavyje susijusių paveldimos aristokratijos, bažnyčios lyderių ir Biblijos ryšį.³²

Kaip buvo minėta pirmame skyriuje, su Apšvietą pradėjo plisti sekuliarizacijos idėjos. Europoje jos plito nuo Prancūzijos – šalies, kurios visuomenės centre, anot Robert Bruce Mullin, ilgą laiką buvo krikščionybė ir kuri pati tūkstantmetį buvo krikščioniškosios Europos centru.³³ Europa ne tik darėsi labiau sekuliari, tačiau joje plito nauji religiniai judėjimai, naujos krikščionybės atšakos, taip pat ir agnosticizmas, ateizmas. Visa tai Europą atvedė ne tik prie aiškiai išreikšto religijos nustūmimo į privačią sritį, bet taip pat ir religinio pliuralizmo ir didesnės religinės tolerancijos.

Nepaisant gilėjančios sekuliarizacijos, krikščionybės idėjos Europoje išliko, pirmiausia bažnyčios, kiek vėliau ir pasauliečių dėka bei pasitarnavo kuriant vieningą Europą. XIX a. vid. iškilo naujas politinis judėjimas – krikščioniškoji demokratija. Šis judėjimas atsirado kaip atsakas į 1789 m Prancūzijos revoliuciją bei Europos socialinio ir politinio gyvenimo liberalizavimą ir sekuliarizaciją. Socialinius bei politinius kontūrus krikščioniškoji demokratija pradėjo įgauti

²⁷ Leo Gross, „The Peace of Westphalia, 1648-1948“. *The American Journal of International Law*, Vol. 42, No. 1 (Jan., 1948), 20-41.

²⁸ „Reformation and Counter Reformation“.

²⁹ Theopedia. „Age of Enlightenment“. <http://www.theopedia.com/Age_of_Enlightenment>. [Žiūrėta 2012.02.15]

³⁰ Robert Bruce Mullin, *A Short World History of Christianity*. Kentucky: Westminster John Knox Press, 2008, 163.

³¹ Theopedia. „Age of Enlightenment“.

³² Martin Frost, „The Age of Enlightenment“. <http://www.martinfrost.ws/htmlfiles/enlightenment_age.html>. [Žiūrėta 2012.02.15]

³³ Mullin, 179.

1830-1848 m. Pirmieji, kurie siekė bažnyčios poziciją susieti su politine realybe, buvo katalikai, protestantai krikščioniškosios demokratijos idėjas svarstyti ėmė tik po Antrojo pasaulinio karo. Pirmosios krikščioniškos partijos Europoje ėmė formotis 1870-aisiais, pirmiausia Vokietijoje, Belgijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Nyderlanduose, Austrijoje, Šveicarijoje. Tam daugiausiai įtakos turėjo didėjanti vidurinėsios klasės įtaka, taip pat liberalios politinės filosofijos reikšmė, kultūrinė ir politinė konfrontacija su liberaliomis partijomis, industrinės revoliucijos pasekmės bei bažnyčios pastangos pakeisti darbininkų klasės padėtį. Katalikų socialinis judėjimas siekė išspręsti socialinį klausimą per kovą su politiniu ir ekonominiu liberalizmu. Socialinė integracija, kuri buvo vienas krikščioniškosios demokratijos atstovų tikslų, vėliau turėjo didelę įtaką kontinentinės Europos valstybių socialiniams įstatymams.³⁴

Krikščioniškoji demokratija iš esmės buvo paremta socialiniu bažnyčios mokymu, didžiąja dalimi suformuotu Popiežiaus Leono XIII XIX a. pab. Žymiausia jo enciklika „Rerum Novarum“, parašyta socialiniais klausimais, tapo įvairiose Europos šalyse besikuriančių krikščioniškų partijų socialiniu manifestu.³⁵

Krikščioniškosios demokratijos esmė yra krikščioniškas požiūris į žmogų, t.y. kiekvienas individas yra unikalus ir su juo privalo būti elgiamasi garbingai. Pagrindiniai trys krikščioniškosios demokratijos ramsčiai yra krikščioniškų bažnyčių socialinė etika, liberali Apšvietos tradicija ir pilietinių teisių puoselėjimas. Laisvės, teisingumo, solidarumo, lygybės fundamentalios vertybės, taip pat socialinė rinkos ekonomika, socialinė atsakomybė bei subsidiarumas yra tai, už ką pasisako krikščioniškoji demokratija. Subsidiarumo principas – krikščioniškosios socialinės etikos šerdis – numato, jog valdžia į mažesnių valstybės vienetų reikalus kištis gali tik tuomet, kai tie vienetai patys nepajėgia susidoroti su tam tikrais reikalais. Šis principas dominavo didžiojoje dalyje krikščioniškų partijų programų po Antrojo pasaulinio karo, vėliau buvo įsisavintas liberalų ir socialdemokratų partijų bei įtrauktas į 1992 m. Maastrichto sutartį.³⁶

XIX a. pab. krikščionių demokratų socialinis judėjimas jau turėjo tankų asociacijų, kooperacijų, prekybos sąjungų bei partijų tinklą. Šios partijos savo ruožtu Vakarų Europoje išsivystė į gerai organizuotas pagrindines partijas, turėjusias rėmėjų katalikų visuose socialiniuose ir ekonominiuose visuomenės sluoksniuose. Visgi prieš prasidedant Antrajam pasauliniam karui Europos politinis partijų žemėlapis pasikeitė dėl nacionalsocialistų ir komunistų dominavimo ir krikščioniškos partijos neteko savo turėtų pozicijų. Tačiau pasibaigus karui jos atsikūrė ar susikūrė

³⁴ Karsten Grabow, *Christian Democracy: Principles and Policy Making*. Berlin: Konrad Adenauer Stiftung, 2011, 7-14.

³⁵ Ten pat, 15.

³⁶ Ten pat, 7-14, 16.

iš naujo Vokietijoje, Austrijoje, Italijoje, Prancūzijoje, Liuksemburge, Belgijoje, Norvegijoje, Suomijoje, Šveicarijoje, Nyderlanduose, Ispanijoje.³⁷

Atsikūrusios partijos susilaukė sėkmės nuo totalitarinių režimų nukentėjusiose Vakarų Europos valstybėse. Paul Gottfried teigimu, Europos politinė istorija XX a. antroje pusėje buvo formuojama išskirtinai krikščioniškos demokratijos. Krikščioniškos partijos po Antrojo pasaulinio karo atgavo pilną rinkiminį pajėgumą. Kai kuriose šalyse, pvz. Vokietijoje, Italijoje, jos ne tik atstatė ekonomines ir politines sistemas, bet taip pat iš naujo valstybes integravo į Vakarų ir atstatė jų reputaciją likusio pasaulio atžvilgiu. Be to, per keturis Šaltojo karo dešimtmečius jos išliko dominuojančiomis valdančiosiomis partijomis.³⁸ Krikščionių demokratų požiūris į politiką kartu su krikščioniškuoju žmogaus suvokimu ir krikščioniška socialine etika turėjo įtakos pokario konstitucijoms.³⁹

Krikščioniškos demokratijos partijos vaidino pagrindinį vaidmenį inicijuojant ir formuojant Europos integracijos procesą. Žymiausi krikščionys demokratai, laikomi Europos Sąjungos steigėjais, buvo pirmasis Vokietijos Federacinės Respublikos kancleris ir kurį laiką Vokietijos krikščionių demokratų lyderis Konradas Adenaueris bei Robertas Schumanas – Prancūzijos premjeras ir vėliau užsienio reikalų ministras.

K. Adenaueris jau po Pirmojo pasaulinio karo suprato, kad ilgalaikė taika Europoje įmanoma tik ją suvienijus. Politikas buvo atsidavęs Europos integracijos proceso šalininkas. Todėl siekė Federacinę Vokietijos Respubliką integruoti į Vakarų demokratinių valstybių bendruomenę, su jomis stiprinti ekonominius ir politinius ryšius. Tai jam pavyko padaryti per gana trumpą laikotarpį: 1951 m. Vokietija tapo Europos Tarybos nare, 1952 m. – Europos anglių ir plieno bendrijos steigėja, o 1955 m. įstojo į NATO.⁴⁰ Vienas pagrindinių Vokietijos integracijos į Vakarų elementų bei vienas svarbiausių Europos integracijos etapų buvo ir susitaikymas su Prancūzija, ką K. Adenaueris sėkmingai įgyvendino 1963 m. Iki šių dienų šio politiko vidaus ir užsienio politikos era formuoja Vokietijos politinę orientaciją.⁴¹

Robertas Schumanas žinomas kaip vienas iš Europos vienybės pradininkų. Jis žengė pirmąjį žingsnį Europos bendrijos įkūrimo link, kada, bendradarbiaudamas su J. Monnet, R. Schumanas parengė vadinamąjį Šumano plano, pagal kurį buvo siekiama bendrai kontroliuoti pagrindines ginklų pramonės medžiagas – anglį ir plieną. Taip būtų užtikrinta taika, kadangi buvo tikima, kad tas, kas neprisideda prie bendros šių išteklių kontrolės, tas negebės kariauti. Šis planas

³⁷ Ten pat, 16.

³⁸ Paul Gottfried, „The Rise and Fall of Christian Democracy in Europe“. *Orbis*, Fall 2007 Vol. 51 No. 4, 1.

³⁹ Grabow, 21.

⁴⁰ Oficiali Europos Sąjungos interneto svetainė, „Konradas Adenaueris (1876–1967 m.)“. <http://europa.eu/about-eu/eu-history/1945-1959/foundingfathers/adenauer/index_lt.htm>. [Žiūrėta 2012.02.17]

⁴¹ Grabow, 34.

sulaukė K. Adenauerio pritarimo, prie jo taip pat prisijungė Italija, Belgija, Nyderlandai ir Liuksemburgas. 1952 m. įkuriama Europos anglies ir plieno bendrija.⁴² Kiek vėliau, valdžioje esant tiek K. Adenaueriui, tiek R. Schumanui, įkuriamos dar ir Europos ekonominė bei Europos atominės energijos bendrijos, padėjusios pagrindą tolimesnei ir gilesnei Europos bendrijų integracijai ir plėtrai.

Taigi nors krikščionybė ir negimė Europoje geografiškai, tačiau joje suklestėjo ir buvo Europos ir atskirų jos valstybių šerdimi nuo Konstantino laikų iki Apšvietos, t.y. buvo centrine Europos politinio, socialinio, ekonominio, kultūrinio gyvenimo ašimi. Nepaisant dėl sekularizacijos prarastų pozicijų, Europa iki šiol yra krikščioniškas kontinentas, o krikščioniškas paveldas yra neatsiejamas tiek nuo jos, tiek nuo Europos Sąjungos. James O'Connell yra įsitikinęs, kad Europos kūrimuisi ir vienijimuisi įtaką turėję trys pagrindiniai faktoriai yra judėjų- krikščionių monoteizmas, graikų racionalizmas ir romėnų organizuotumas.⁴³ Karsten Grabow taip pat teigia, jog „žmogiškumo principai, esantys europinės kultūros centre, kyla iš judaizmo, graikų filosofijos, romėnų teisės, krikščionybės, renesanso ir Apšvietos epochos filosofijų. Šie principai vystėsi ne priešpriešoje su krikščionyste, o dialoge su ja.“⁴⁴ Taigi krikščionybės palikimas turi įtaką eilei įvairių europinių vertybių.

Judėjimas vieningos Europos link iš esmės buvo nulemtas krikščionių demokratų, pagrindines roles vaidinant katalikų mąstytojams ir politikams (R. Schuman) bei kultūriniais katalikams (J. Monnet, K. Adenauer, A. de Gaspari). Pasak Eric O. Hanson, pradiniai žingsniai dėl Europos vieningumo buvo ekonominiai, tačiau didžiausia motyvacija buvo politinio- religinio pobūdžio.⁴⁵

2.2. Europos Sąjungos sekuliarumo žemėlapis

Nors Europos Sąjunga yra viršnacionalinė organizacija, kurios kompetencijai valstybės narės perleidžia dalį savo suvereniteto, tačiau ES politika nėra formuojama be pačių valstybių narių žinios. Galima daryti prielaidą, kad valstybių santykio su religija pobūdis lemia ir

⁴² Oficiali Europos Sąjungos interneto svetainė, „Robertas Šumanas (Robert Schuman) (1886–1963 m.)“.

<http://europa.eu/about-eu/eu-history/1945-1959/foundingfathers/schuman/index_lt.htm>. [Žiūrėta 2012.02.17]

⁴³ Grace Davie, „Europe: The Exception That Proves the Rule?“. Kn. Peter L. Berger (sud.), *The Desecularization of the World. Resurgent Religion and World Politics*. Michigan: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1999, 66.

⁴⁴ Grabow, 21.

⁴⁵ Eric O. Hanson, *Religion and Politics in the International System Today*. New York: Cambridge University Press, 2006, 141-142.

pačios Sąjungos santykį su religija (o ne atvirkščiai, t.y. ne ES primeta narėms nurodymus dėl religijos). Viršnacionaliniu lygmeniu ES kaip organizacija teisinėmis nuostatomis yra apibrėžusi savo santykį su religija (tai analizuojama trečioje darbo dalyje), tačiau nacionalinis valstybės-religijos santykio dėmuo taip pat svarbus aiškinantis, kiek Europos Sąjunga, kaip suverenių susivienijimas, yra sekuliari.

Šiuo tikslu būtina nubrėžti Europos Sąjungos sekuliarumo žemėlapi, t.y. išsiaiškinti institucinį sekuliarizmo lygmenį kiekvienoje ES narėje, atsakant į šiuos klausimus: kokios konfesijos šalyje dominuoja; koks yra teisiškai apibrėžtas valstybės-religijos santykis (konstitucijų, įstatymų nuostatos dėl religijos ar tam tikrų konfesijų padėties, finansavimo, religinio švietimo) ir kokia yra tikroji valstybės ir religijos sąveikavimo situacija, t.y. ar ji nesiskiria nuo to, kas įtvirtinta įstatymais. Be to, ES narėse, kuriose gyvena reikšminga musulmonų dalis, svarbu nustatyti, kokios yra tų valstybių nuostatos šios vadinamai „svetimos“ Europai religijos atžvilgiu. Europa neretai vadinama krikščioniškų valstybių klubu, kurioje musulmoniškoms šalims nėra vietos. Panašus tokio požiūrio atspindys matomas ir pačiose valstybėse narėse: nors jos deklaruoja palaikančios multikultūriškumą, tačiau musulmonai jose susiduria su tam tikrais suvaržymais.

ES sekuliarumo žemėlapyje valstybės sugrupuotos atitinkamai pagal šalyje dominuojančią religiją (Romos katalikų, protestantų, stačiatikių daugumą turinčios šalys ir tos, kuriose dominuojantis tikėjimas neišskirtinas, o didžioji piliečių dalis yra netikintys ar nesiiidentifikuojantys su jokia religija).

Airijoje dominuoja krikščionybė, t.y. 87.4 proc. gyventojų priklauso Romos katalikams.⁴⁶ Šalis nuo XX a. antros pusės juda sekuliarizmo keliu. 1937 m. Konstitucijoje Romos katalikybė turėjo specialų statusą, nors kitos krikščioniškos konfesijos ir judaizmas taip pat buvo pripažinti. 1973 m. referendumo metu Konstitucija buvo pirmą kartą pakeista religinių klausimų požiūriu: buvo panaikintas specialus katalikybės statusas bei kitų denominacijų pripažinimas, valstybė įsipareigojo užtikrinti religinę laisvę ir neremti jokios religijos, nediskriminuoti religiniu pagrindu, vienodai gelbėti skirtingų religijų mokykloms, taip pat leido religinėms denominacijoms pačioms tvarkyti savo reikalus. Visgi Konstitucijoje išliko nuorodų į krikščionybę (pvz. preambuleje), katalikiškas mokymas abortų, skyrybų, kai kuriais šeimų klausimais turi konstitucinį statusą, o katalikų bažnyčia, nors ir nefinansuojama tiesiogiai, lėšų iš valstybės gauna kitais būdais – per savo įsteigtų sveikatos priežiūros ir švietimo įstaigų finansavimą.⁴⁷

⁴⁶ CIA, The World Factbook, "Ireland". (2006 m. duomenys). <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ei.html>> [Žiūrėta 2012.03.01]

⁴⁷ Ireland Consitution. <http://www.servat.unibe.ch/icl/ei00000_.html>.[Žiūrėta 2012.03.01]

Austrijoje dominuoja Romos katalikai – 73.6 proc., mažesnę dalį tikinčiųjų sudaro protestantai (4.7 proc.) ir dėl imigracijos iš musulmoniškų šalių – musulmonai (4.2 proc.).⁴⁸ Federacijos konstitucija, vienas pagrindinių šios federalinės valstybės konstitucinės teisės šaltinių, nenurodo į jokią konfesiją. Tačiau kiti konstituciniai dokumentai teisiškai pripažįsta 13 bažnyčių ir religinių bendruomenių, kurios turi viešosios teisės korporacijų statusą. Šioms konfesijoms atitinkami konstituciniai dokumentai užtikrina: viešas pamaldas, autonomiją organizacijos ir vidinių reikalų administravime, teisę steigti religines mokyklas (numato ir finansavimą joms) bei institucijų ir fondų, kovojančių prieš sekuliarizaciją, gynimą. Tačiau taip pat numato religijos mokymo priežiūrą mokyklose.⁴⁹ Romos katalikų bažnyčios nariai išlaiko savo bažnyčią – jai privalo skirti dalį savo pajamų.

Islamas Austrijoje pripažįstamas oficialia religija, todėl islamo religinis ugdymas mokyklose yra leidžiamas.⁵⁰

Belgija taip pat dominuojama Romos katalikų (75 proc.), antra pagal dydį tikinčiųjų grupė – musulmonai (6 proc.).⁵¹ Konstitucija įtvirtina tikėjimo laisvę, nesikišimą į dvasininkų skyrimą, galimybę rinktis religinį ar nekonfesinį moralinį mokymą mokyklose. Be to, religinės mokyklos yra finansuojamos valstybės. Įdomu tai, kad Belgija, kurioje nėra valstybinės religijos, Konstitucijoje numato atlyginimus ir pensijas religiniams lyderiams iš valstybės biudžeto.⁵²

Belgija, turinti nemažą musulmonų populiaciją, islamą laiko viena iš septynių oficialių religijų, taigi ji gauna valstybės subsidijų. Tačiau praėjusiais metais Belgija tapo antrąja valstybe, priėmusia draudimą viešose vietose dėvėti visą ar dalį veido dengiančius apdangalus. Įstatymas labiausiai liečia musulmones. Už nepaklusimą numatyta bauda arba įkalinimas.⁵³ Kai kuriose Belgijos srityse jau anksčiau buvo priimti draudimai dėvėti burkas viešose vietose ar burkinius (musulmoniškas maudymosi kostiumas) viešuosiuose baseinuose.

Bill Kissane, „The Illusion of State Neutrality in a Secularising Ireland“. Kn. John T.S. Madeley ir Zsolt Enyedi (sud.), *Church and State in Contemporary Europe. The Chimera of Neutrality*. London: Frank Class Publishers, 2003, 73-92.
Ronan McCrea, *Religion and the Public Order of the EU*. Oxford: Oxford University Press, 2010, 41-43.

⁴⁸ CIA, The World Factbook, Austria. (2001 m. duomenys) <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/au.html>>. [Žiūrėta 2012.03.01]

⁴⁹ Embassy of Austria Washington DC, „Austria's Religious Landscape“. <<http://www.austria.org/religion>>. [Žiūrėta 2012.03.01]

⁵⁰ BBC, „Muslims in Europe: Country guide“. <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4385768.stm>>. [Žiūrėta 2012.03.02]

⁵¹ CIA, The World Factbook, „Belgium“. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/be.html>>. [Žiūrėta 2012.03.01]

⁵² Constitution of Belgium. <http://www.servat.unibe.ch/icl/be00000_.html>. [Žiūrėta 2012.03.01]

⁵³ Jennie Ryan, „Belgium burqa ban takes effect“. 2011 birželio 24 d. <<http://jurist.org/paperchase/2011/07/belgium-burqa-ban-takes-effect.php>>. [Žiūrėta 2012.03.01]

Ispanijoje 70.1 proc. gyventojų save laiko Romos katalikais, 25 proc. nesiidentifikuoja su jokia religija, 2.2 proc. gyventojų priklauso kitoms tikyboms.⁵⁴ Ispanijos Konstitucija garantuoja tikėjimo laisvę, nurodo, jog šalyje jokia religija negali būti valstybinė. Nepaisant to, valstybė įsipareigoja atsižvelgti į savo piliečių tikėjimą ir nuolat vystyti bendradarbiavimą su Romos katalikų bažnyčia ir kitomis.

Išskirtinę padėtį Ispanijoje visgi turi Romos katalikų bažnyčia. Iki 2007 m. ji buvo remiama valstybės pašalpomis ir gyventojų įnašais, tačiau pasiektu susitarimu tarp bažnyčios ir valdančiųjų savanoriškas rėmimas paliktas gyventojų valiai: Ispanijoje galiojanti mokesčių sistema leidžia gyventojams dalį savo pajamų skirti religiniams organams.⁵⁵

Musulmonai sudaro apie 2.3 proc. Ispanijos populiacijos, taigi priimti įstatymai liečia ir juos: kai kuriuose miestuose draudžiama dėvėti visą veidą dengiančius apdangalus.⁵⁶ Kita vertus, islamas yra pripažinta Ispanijos religija, todėl mokyklose leidžiamas islamo tikybos pamokos, atsižvelgiama į religines musulmonų šventes.⁵⁷

Beveik 90 proc. Italijos gyventojų yra Romos katalikai, likusius 10 proc. sudaro kitų konfesijų atstovai.⁵⁸ Italijos Konstitucijoje taip pat įtvirtinta religijos laisvė, o religinės denominacijos paskelbtos vienodai laisvomis teisės atžvilgiu. Katalikų bažnyčia ir valstybė pagal Konstituciją yra nepriklausomos ir suverenios, kiekviena veikia savo srityje. Visos religinės grupės turi teisę organizuotis pagal savo statutus, jei šie neprieštarauja Italijos teisei. Nurodoma, jog šių denominacijų santykiai su valstybe yra reguliuojami teisės. Visgi realybėje Italija pripažįsta tik kai kurias konfesijas (žydus, valdensus), tuo tarpu nepripažintos religinės grupės, kaip pvz. musulmonai, lieka nuošalyje, atskirti nuo didelių valstybės teikiamų privilegijų.⁵⁹

Mokesčių mokėtojai šalyje yra įpareigoti dalį pajamų mokesčio atiduoti tam tikrai organizacijai, kurių viena – Romos katalikų bažnyčia.

⁵⁴ CIA, The World Factbook, "Spain". <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sp.html>> [Žiūrėta 2012.03.02]

⁵⁵ Spanish Constitution. <http://www.senado.es/constitu_i/indices/consti_ing.pdf>.

Euroresidentes, „The Spanish government and Catholic Church agree on new funding system“. 2006 rugsėjo 22 d. <<http://news-spain.euroresidentes.com/2006/09/changes-in-state-funding-of-church.html>>. [Žiūrėta 2012.03.02]

⁵⁶ BBC, "The Islamic Veil Across Europe". 2010 birželio 15 d. <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/5414098.stm>>. [Žiūrėta 2012.03.02]

⁵⁷ BBC, „Muslims in Europe: Country guide“.

⁵⁸ CIA, The World Factbook, "Italy". <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/it.html>>. [Žiūrėta 2012.03.02]

⁵⁹ Constitution of the Italian Republic. <http://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf>. [Žiūrėta 2012.03.02]

McCrea, 42.

Italijos mokyklose religinis ugdymas daugiausiai apsiriboja Romos katalikų tikybos mokymu. Religinės mokymo institucijos yra praktiškai nefinansuojamos valstybės.⁶⁰

Lenkijoje Romos katalikybė yra itin svarbi didžiajai daliai lenkų (89.8 proc., iš kurių praktikuojantys – 75 proc.), rytų stačiatikybė užima antrą vietą su 1.3 proc. tikinčiųjų.⁶¹ Lenkijoje garantuojama laisvė išpažinti bet kurią religiją. Pagal Konstituciją santykiai tarp valstybės ir bažnyčių ar kitų religinių organizacijų turi būti grįsti pagarba autonomijai ir abipusiam nepriklausomumui bei bendradarbiavimo individualiam ir bendrajam gėriui principu. Konstitucija numato, jog bažnyčios ar kitos religinės organizacijos turi vienodas teises. Be to, tautinės bei etninės mažumos turi teisę steigti institucijas, skirtas ginti religiniam identitetui.

Nors sekuliarumo nuostatos Lenkijoje aiškios, visgi Romos katalikų bažnyčia užima išskirtinę vietą valstybėje: santykiai tarp katalikų bažnyčios ir Lenkijos Respublikos nustatyti sutartimi, pasirašyta su Šventuoju sostu, bei statutu; Konstitucijos preambulėje yra nuoroda į lenkų kultūrą „įsišaknijusią krikščioniškame pavelde“; katalikų bažnyčia turi socialinių privilegijų, politinės įtakos bei ypatingą vaidmenį švietimo ir sveikatos apsaugos srityse.

Romos katalikų bažnyčia bei kiti mažumų tikėjimai yra finansuojami per Bažnyčios fondą, į kurį valstybė kasmet įneša apie 20 mln. eurų. Be to, dvasininkų pensijos, sveikatos ir socialinės apsaugos išlaidos yra mokamos valstybės.

Religinis švietimas yra leidžiamas visoms teisiškai pripažintoms konfesijoms, tačiau dominuoja Romos katalikų tikybos mokymas.⁶²

Lietuvoje vyrauja Romos katalikai (79 proc.) bei stačiatikiai (4.1 proc.).⁶³ Lietuvos Konstitucija užtikrina tikėjimo laisvę, kuri gali būti tiek individuali, tiek kolektyvinė. Taip pat nustatyta, jog Lietuvoje nėra valstybinės religijos. Kita vertus, valstybė „pripažįsta tradicines Lietuvos bažnyčias bei religines organizacijas, o kitas bažnyčias ir religines organizacijas – jeigu jos turi atramą visuomenėje ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui ir doriai“. Šios bažnyčios turi juridinio asmens teises, gali laisvai skelbti savo mokslą, atlikti savo apeigas, turėti

⁶⁰ Ten pat.

⁶¹ CIA, The World Factbook, “Poland”. (2002 m. duomenys) <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pl.html>>. [Žiūrėta 2012.03.08]

⁶² The Constitution of the Republic of Poland. <<http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>>. [Žiūrėta 2012.03.08]

Thenews.pl, „Polish government proposes radical changes to Church funding“. 2012 kovo 15 d.

<<http://www.thenews.pl/1/9/Artykul/93341.Polish-government-proposes-radical-changes-to-Church-funding>>. [Žiūrėta 2012.03.08]

⁶³ CIA, The World Factbook, “Lithuania”. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/lt.html>>. [Žiūrėta 2012.03.08]

maldos namus, labdaros įstaigas, mokyklas dvasininkams rengti. Lietuvos valstybė bažnyčioms bei religinėms organizacijoms užtikrina teisę tvarkytis savarankiškai. Konstitucija įtvirtina tradicinių ir kitų religijų modelį, tačiau realiai pagal Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymą išskiriami keturi religinių bendruomenių statusai: valstybės pripažintos tradicinės, valstybės pripažintos, kitos (netradicinės) registruotos ir neregistruotos. Tradicinės religinės bendruomenės Lietuvoje apima evangelikus liuteronus, evangelikus reformatus, judėjus, karaimus, graikų apeigų katalikus, sentikius, stačiatikius, musulmonus sunitus ir Romos katalikus.⁶⁴

Tradicinės religinės bendruomenės Lietuvoje turi daugiau privilegijų nei kitos religinės bendruomenės: joms leidžiama turėti tikybos pamokas, jų dvasininkai draudžiami valstybės lėšomis draudžiami privalomuoju sveikatos draudimu, jos gali naudotis valstybinėmis žiniasklaidos priemonėmis, jų vadovams gali būti išduodami diplomatiniai pasai. Šios bendrijos yra kasmet finansuojamos Vyriausybės, o jų švietimo įstaigos, kurios suteikia valstybinio standarto bendrąjį išsilavinimą, yra visiškai finansuojamos iš valstybės biudžeto.⁶⁵

Liuksemburgas – taip pat katalikiška valstybė: 87 proc. jos gyventojų priklauso Romos katalikų tikėjimui.⁶⁶ Liuksemburgo Konstitucijoje neišskiriama nei viena religija, o Liuksemburgo didysis kunigaikštis gali būti bet kurio tikėjimo. Oficialiomis religijomis Liuksemburge pripažįstama Romos katalikybė, judaizmas, graikų ir rusų stačiatikybė bei protestantizmas. Konstitucijoje įtvirtinama tikėjimo laisvė. Valstybės- religijos santykio atžvilgiu, religinės bendruomenės Liuksemburge nėra visiškai autonomiškos: valstybė su Parlamento pritarimu sau leidžia kištis į dvasininkų skyrimą, jų nutarimų skelbimą, bažnyčios-valstybės ryšio apibrėžimą. Valstybė taip pat įsipareigoja dvasininkams mokėti atlyginimus ir pensijas.⁶⁷

Malta yra katalikiška valstybė, kurios 98 proc. gyventojų priklauso Romos katalikų bažnyčiai.⁶⁸ Tai vienintelė šalis Europos Sąjungoje, kuri Romos katalikybę yra pilnai įtvirtinusi valstybine („Maltos religija yra Romos katalikų apaštališkoji religija“). Toks šios bažnyčios statusas suteikia žymių privilegijų: Konstitucijoje įrašyta, jog Romos katalikų bažnyčia turi teisę mokyti, kurie principai yra teisingi, o kurie netinkami; katalikų tikyba yra dalis privalomo mokymo

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija. <<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>>. [Žiūrėta 2012.03.08]
Živilė Gapšienė, „Religija ir valstybė Lietuvoje“. 2007.

<http://www.tm.lt/rel_static/rel_zinynas/knyga_valstybe.html>. [Žiūrėta 2012.03.08]

⁶⁵ Gapšienė.

⁶⁶ CIA, The World Factbook, “Luxembourg“. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/lu.html>>. [Žiūrėta 2012.03.08]

⁶⁷ Constitution of Luxembourg. <http://www.servat.unibe.ch/icl/lu00000_.html>. [Žiūrėta 2012.03.08]

⁶⁸ CIA, The World Factbook, “Malta“. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mt.html>>. [Žiūrėta 2012.03.08]

valstybinėse mokyklose. Visgi Konstitucijoje taip pat įtvirtinta nuostata dėl religinės laisvės ir kuomet tarp šio straipsnio ir minėtų straipsnių katalikybės atžvilgiu kyla prieštaravimas, pastarieji ima viršų. Straipsnių, liečiančių katalikybę, yra ir Maltos baudžiamajame kodekse: už tam tikrus nusikaltimus prieš religinius jausmus yra numatytos bausmės.

Nepaisant to, kad katalikų bažnyčia yra valstybinė Maltos bažnyčia, ji valstybės yra finansuojama netiesiogiai, pvz. katalikiškos mokyklos, kurios sudaro apie 30 proc. šalies mokyklų, yra visiškai išlaikomos valstybės. Romos katalikybės mokymas yra privalomas visose valstybinėse mokyklose.⁶⁹

Portugalijoje dominuoja krikščionybė: 84.5 proc. gyventojų yra Romos katalikai, 2.2 proc. priklauso kitoms krikščioniškoms religijoms.⁷⁰ Portugalijos Konstitucija įtvirtina, kad religijos laisvė yra neliečiama. Numatyta, kad bažnyčios ir kitos religinės bendruomenės yra atskirtos nuo valstybės, turi autonomiją savo reikalų tvarkyme. Sekuliarumo nuostatą dar labiau sustiprina tai, kad politinėms partijoms neleidžiami pavadinimai ir simboliai, kurie tiesiogiai būtų susiję su tam tikra religija ar bažnyčia. Portugalijoje tiesioginės subsidijos religijoms nėra numatytos, tačiau netiesioginės lėšos joms yra gana gausios.⁷¹

Prancūzijoje iki XVIII a. pab. Romos katalikybė buvo valstybinė religija, ir dabar katalikų bendruomenė Prancūzijoje yra didžiausia – apie 83-88 proc. gyventojų, antra pagal gausumą religija – islamas, su maždaug 10 proc. tikinčiųjų.⁷² Pagrindinės nuostatos, liečiančios religiją, yra išdėstytos Žmogaus ir piliečių teisių deklaracijoje bei Bažnyčių ir valstybės atskyrimo įstatyme. Pastaruoju šalyje įtvirtintas laicizmas, kurio pagrindas – valstybės neutralumo ir religinės praktikos laisvės principai. Pagal šį įstatymą Prancūzija neremia religinių bendruomenių. Visgi realybėje kapelionai kariuomenėje ir dvasininkai bausmių atlikimo institucijose atlyginimą gauna iš valstybės. Taip pat ribotą finansinę paramą gauna ir religinės mokyklos. Katalikiškų mokyklų

⁶⁹ The Constitution of Malta. < http://president.gov.mt/constitution_malta?l=1 >. [Žiūrėta 2012.03.08]
U.S. Department of State, “Malta. International Religious Freedom Report 2010”.
<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168325.htm>. [Žiūrėta 2012.03.08]

⁷⁰ CIA, The World Factbook, “Portugal“. (2001 m. duomenys) <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/po.html>>. [Žiūrėta 2012.03.12]

⁷¹ Constitution of the Portuguese Republic.
<http://app.parlamento.pt/site_antigo/ingles/cons_leg/Constitution_VII_revisao_definitive.pdf>. [Žiūrėta 2012.03.12]
McCrea, 42.

⁷² CIA, The World Factbook, “France“. < <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/fr.html> >. [Žiūrėta 2012.03.12]

tinklas gana platus, tuo tarpu musulmonų mokyklų yra palyginti nedaug. Valstybinių mokyklų sistemoje religija yra apskritai atskirta nuo švietimo.⁷³

Sekuliarumo nuostatos itin ryškios Prancūzijos musulmonų atžvilgiu: religiniai simboliai, taigi ir burkos, valstybinėse mokyklose yra uždrausti. Be to, Prancūzija tapo pirmąja ES valstybe, uždraudusia viešose vietose dėvėti bet kokį veidą dengiantį drabužį, įskaitant ir burkas bei nikabus.⁷⁴

Slovakija yra katalikiška valstybė: 68.9 proc. jos gyventojų priklauso Romos katalikų bažnyčiai. 13 proc. gyventojų yra netikintys, 10.8 proc. – protestantai.⁷⁵ Slovakijos Konstitucija neišskiria nei vienos religijos, visiems piliečiams užtikrinta tikėjimo laisvę, o visoms religijoms – autonomiją: „bažnyčios ir religinės bendruomenės savo reikalus tvarko pačios: formuoja savo institucijas, skiria dvasininkus, organizuoja religijos mokymą, steigia religinius ordinus ir kitas bažnytines institucijas atskirai nuo valstybės“. Valstybės ir religijos distanciją dar labiau padidina viena pirmųjų Slovakijos Konstitucijos nuostatų, kurioje teigiama, jog Slovakijos Respublika nėra susijusi su jokia ideologija ar religija.⁷⁶

Tačiau praktikoje katalikų bažnyčia užima svarbią vietą: ji yra dosniai finansuojama valstybės (nors pastaraisiais metais siekiama tai išgyvendinti), turi savo sveikatos apsaugos ir švietimo institucijas.⁷⁷

Slovėnija religiniu požiūriu yra daugialypė valstybė: Romos katalikų bažnyčiai priklauso 57.8 proc. gyventojų, 10.1 proc. neidentifikuoja savęs su jokia religija, 2.4 proc. – su islamu, 2.3 proc. – su stačiatikybe.⁷⁸ Slovėnijos Konstitucija aiškiai įtvirtina sekuliarumą: „valstybė ir religinės bendruomenės yra atskirtos“. Religinės bendruomenės yra lygios ir laisvai vykdo savo veiklą. Slovėnijos piliečiai turi teisę laisvai individualiai ar viešai išpažinti savo tikėjimą.⁷⁹

⁷³ U.S. Department of State, “France. International Religious Freedom Report 2010”. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168311.htm>. [Žiūrėta 2012.03.12]

⁷⁴ BBC, “The Islamic Veil Across Europe”.

⁷⁵ CIA, The World Factbook, “Slovakia”. (2001m. duomenys) <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/lo.html>>. [Žiūrėta 2012.03.15]

⁷⁶ Constitution of Slovakia. <<http://www.slovak-republic.org/constitution/>>. [Žiūrėta 2012.03.15]

⁷⁷ McCrea, 42.

TheDaily.sk, „Church funding under fire“. 2010 rugpjūčio 3 d. <<http://www.thedaily.sk/2010/08/03/top-news/church-funding-under-fire/>>. [Žiūrėta 2012.03.15]

⁷⁸ CIA, The World Factbook, “Slovenia”. (2002 m. duomenys) <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/si.html>>. [Žiūrėta 2012.03.15]

⁷⁹ The Constitution of the Republic of Slovenia. <http://www.servat.unibe.ch/icl/si00000_.html>. [Žiūrėta 2012.03.15]

Pripažintoms religinėms organizacijoms valstybė teikia nedideles subsidijas. Valstybinėse mokyklose uždraustos bet kokios pamokos, susijusios su religijos mokymu ir maldos susirinkimais.⁸⁰

Pusė Vengrijos gyventojų yra Romos katalikai (51.9 proc.), kalvinistai sudaro 15.9 proc. visų gyventojų, nemaža dalis (14.5 proc.) nesiidentifikuoja su jokia religija.⁸¹ Vengrijos Konstitucija užtikrina religinę laisvę. Taip pat skelbia valstybės ir bažnyčios atskyrimą. Numatyta, kad valstybė turi būti neutrali ideologijos atžvilgiu, tačiau taip pat turi pareigą piliečiams suteikti galimybę laisvai formuoti asmeninius įsitikinimus. Baudžiamajame kodekse numatyta, kad draudimas asmeniui išpažinti bet kurią religiją yra laikomas nusikaltimu.⁸²

Valstybinės religijos Vengrijoje nėra, tačiau išskiriamos keturios istorinės religinės grupės (Romos katalikai, reformatai, liuteronai, judėjai), kurios gauna 93 proc. valstybės paramos, skirtos religinėms grupėms. Likusios registruotos religinės grupės taip pat gauna valstybės paramą. Įvairioms papildomoms veikloms (pvz. paramai religiniams mokymams, švietimui, kultūrai ir pan.) religinės grupės gauna papildomą valstybės finansavimą. Piliečiai turi galimybę 1 proc. savo pajamų mokesčio atiduoti vienai iš teisiškai registruotų religinių gupių.⁸³

Tėvų arba mokinių reikalavimu registruotos religinės grupės gali teikti religinį švietimą valstybinėse mokyklose.⁸⁴

Vokietijoje dominuoja dvi religijos, turinčios po vienodą procentą tikinčiųjų – protestantų ir Romos katalikų (po 34 proc.). 3.7 proc. gyventojų yra musulmonai.⁸⁵ Pagrindinis Vokietijos įstatymas numato, kad valstybinės religijos šalyje nėra, o valstybė ir bažnyčia yra atskirtos. Tačiau su religinėmis bendruomenėmis Vokietiją sieja konstituciškai struktūruota bendradarbiavimo forma, paremta neutralumo, tolerancijos ir lygiavertiškumo principais. Religinė laisvė vokiečiams garantuojama Konstitucijos, o religinės grupės neprivalo registruotis, siekdamos tik privačių religinių tikslų. Tačiau bet kuri religinė organizacija gali siekti viešosios teisės korporacijos statuso, kuris leidžia skirti kapelionus, rinkti mokesť iš savo tikinčiųjų bei gauti

⁸⁰ U.S. Department of State, „Slovenia. International Religious Freedom Report 2010“.
<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168339.htm>. [Žiūrėta 2012.03.15]

⁸¹ CIA, The World Factbook, “Hungary“. (2001 m. duomenys) <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/hu.html>>. [Žiūrėta 2012.03.15]

⁸² U.S. Department of State, „Hungary. International Religious Freedom Report 2010“.
<<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010/148942.htm>>. [Žiūrėta 2012.03.15]

⁸³ Ten pat.

⁸⁴ Ten pat.

⁸⁵ CIA, The World Factbook, “Germany“. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gm.html>>. [Žiūrėta 2012.03.15]

subsidijas iš žemių. 180 religinių grupių turi viešosios teisės korporacijos statusą. 70 proc. pajamų religinės grupės gauna iš savo tikinčiųjų, kurie skiria 8-9 proc. savo pajamų mokesčio (už tai religinės grupės valstybei sumoka tam tikrus mokesčius). Kai kurios religinės organizacijos valstybės dotacijas gauna dėl savo kultūrinės ir istorinės vertės. Valstybinėse mokyklose siūlomas pasirinktinai religinis švietimas arba etikos pamokos.⁸⁶

Musulmonų religinės grupės Vokietijoje neturi viešosios teisės korporacijos statuso. musulmonai susiduria su tam tikromis problemomis: kai kurios žemės yra uždraudusios musulmonėms mokytojoms mokyklose dėvėti skaras, kai kur tai galioja visiems valstybės tarnautojams, sunkumų kyla dėl mečečių statymo, laidojimo.⁸⁷

Danija yra itin homogeniška religine prasme: 95 proc. jos gyventojų yra evangelikai liuteronai, 3 proc. priklauso kitoms krikščioniškoms konfesijoms, 2 proc. yra musulmonai.⁸⁸ Danijos Konstitucijoje įtvirtinta valstybinė religija – evangelikų liuteronų, valstybė įsipareigoja ją remti. Konstitucija numato visų Danijos gyventojų religinę laisvę, tačiau taip pat aktyviai reguliuoja valstybinę bažnyčią: jos formavimas, administravimas yra numatytas atskiru teisės aktu, ji yra finansuojama tiek tiesiogiai valstybės, tiek gyventojų, kuriems religinis mokestis yra privalomas (išskirtinai evangelikams liuteronams). Religiniai reikalai Danijoje tvarkomi Bažnytinių reikalų ministerijos.

Nors Danijoje užtikrinama religinė laisvė, tačiau viešojoje erdvėje religiniai simboliai nepageidaujami, pvz. teismuose teisėjams uždrausta dėvėti religinius ar politinius simbolius (tai daugiausiai liečia musulmonus ir judėjus).⁸⁹

Didžioji Jungtinės Karalystės gyventojų dalis – 71.6 proc. – yra krikščionys (anglikonai, Romos katalikai, presbiterijonai, metodistai), 15.5 proc. yra netikintys.⁹⁰ Jungtinės Karalystės sudėtingoje Konstitucijoje bažnyčios ir valstybės ryšys labai glaudus: Anglijos bažnyčia paskelbta valstybine, o suverenas yra aukščiausias šios bažnyčios valdytojas. Dvasininkai savo ruožtu suverenui prisiekia ištikimybę, jis tvirtina vyskopus ir arkivyskopus. Anglikonų bažnyčia yra reprezentuojama valstybės parlamente, o šis turi teisę leisti ją reglamentuojančius įstatymus.

⁸⁶ U.S. Department of State, „Germany. International Religious Freedom Report 2010“. <<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010/148938.htm>>. [Žiūrėta 2012.03.15]

⁸⁷ Ten pat.

⁸⁸ CIA, The World Factbook, „Denmark“. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/da.html>>. [Žiūrėta 2012.03.02]

⁸⁹ Constitution of Denmark. <http://www.servat.unibe.ch/icl/da00000_.html>. [Žiūrėta 2012.03.02]
BBC, „The Islamic Veil Across Europe“.

⁹⁰ CIA, The World Factbook, „United Kingdom“. (2001 m. duomenys) <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uk.html>>. [Žiūrėta 2012.03.02]

Anglikonų bažnyčios Generalinis sinodas parlamentui gali teikti teisės aktų pasiūlymus dėl religinio administravimo, kurie vėliau gali tapti įstatymais.⁹¹

Jungtinė Karalystė bažnyčios tiesiogiai nefinansuoja, ji išsilaiko aukų, investicijų ir žemių dėka. Šalyje platus religinių mokyklų tinklas – bent 25 proc. visų mokyklų. Jos yra visiškai išlaikomos valstybės.⁹²

Musulmonų bendruomenė Jungtinėje Karalystėje sudaro apie 3 proc. visos populiacijos. Kadangi šalis yra itin tolerantiška skirtingoms kultūroms, pritaria multikultūralizmui, religiniai simboliai viešose erdvėse praktiškai nedraudžiami (išskyrus mokyklas, kurios turi individualias taisykles dėl aprangos).⁹³

Suomijoje didžioji dalis gyventojų priklauso liuteronų bažnyčiai (82.5 proc.), mažesnė dalis – stačiatikių tikybai (1.1 proc.), 15.1 proc. savęs apskritai nesieja su jokia religine bendruomene.⁹⁴ Suomijos Konstitucija garantuoja tikėjimo laisvę. Šalis unikali tuo, jog įtvirtina konstitucinį pliuralizmą – dvi valstybinės religijas, t.y. liuteronų ir stačiatikių tikėjimus. Akte dėl religijos laisvės, -jis reguliuoja religines bendruomenes,- teigiama, jog religija yra ne tik individualus pasirinkimas, bet ir dalis bendruomenės tradicijos. Religinės grupės yra pakankamai laisvos vykdyti religinę veiklą ir be valstybės teisinio pripažinimo, kada religinės grupės įsiregistruoja kaip asociacijos arba kaip religinės bendruomenės. Pastarosios iš valstybės gauna daugiau privilegijų.⁹⁵

Abi valstybinės religijos yra tiesiogiai finansuojamos piliečių, t.y. kiekvienas asmuo, priklausantis vienai iš šių denominacijų, skiria jai apie 1-2 proc. savo pajamų mokesčio (dydis priklauso nuo parapijos nustatymų). Šioms bažnyčioms tiesiogiai lėšų skiria ir pati valstybė.⁹⁶

Religinis švietimas išlieka pagrindiniu mokymo plano dalyku pradinėse ir pagrindinėse mokyklose.⁹⁷

Švedijoje 87 proc. gyventojų priklauso liuteronų bažnyčiai, likę 13 proc. – kitų religinių bendruomenių tikintieji (įskaitant ir nekrikščioniškas religijas).⁹⁸ 2000 m. Švedija

⁹¹ United Kingdom - "Constitution". <http://www.servat.unibe.ch/icl/uk00000_.html>.

⁹² McCrea, 47.

⁹³ BBC, „Muslims in Europe: Country guide“.

⁹⁴ CIA, The World Factbook, “Finland“. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/fi.html>>. [Žiūrėta 2012.03.15]

⁹⁵ The Constitution of Finland. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf>>. [Žiūrėta 2012.03.15]
U.S. Department of State, “Finland. International Religious Freedom Report 2010”.
<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168310.htm>. [Žiūrėta 2012.03.15]

⁹⁶ Concordat Watch, „Leaving the Church (defection, debaptism, apostasy)“.

<http://www.concordatwatch.eu/showtopic.php?org_id=1551&kb_header_id=33981>. [Žiūrėta 2012.03.15]

⁹⁷ McCrea, 46.

panaikino valstybinę bažnyčią (iki tol buvo liuteronų), motyvuodama tuo, kad valstybinė bažnyčia jau nebėra tinkama pliuralistinei visuomenei. Švedija pripažįsta 8 religines bendruomenes, tačiau iš esmės, norint laisvai vykdyti religinę veiklą, registruotis nereikia. Visgi pripažintos religinės bendruomenės turi nemažai privilegijų: gauna tiesioginę valstybės paramą bei savo tikinčiųjų pajamų mokesčio dalį (bažnyčios rėmimas tikintiesiems nėra privalomas). Kitos religinės grupės, kurios nėra pripažintos, gali kreiptis prašydamos valstybės paramos.⁹⁹

Religinis mokymas, kuris apima visas pagrindines pasaulio religijas, privalomas visiems valstybinėse mokyklose. Tėvai turi galimybę vaikus leisti į religines mokyklas, išlaikomas valstybės.¹⁰⁰

Bulgarijoje didžioji dalis tikinčiųjų yra stačiatikiai (82.6 proc.), antra pagal dydį konfesija – islamas (12.2 proc.).¹⁰¹ Bulgarija turi tradicinę religiją, įtvirtintą Konstitucijoje, tai – Rytų stačiatikybė, tačiau kartu įtvirtinama ir religinė laisvė. Visgi neregistruotoms religinėms grupėms draudžiamas viešas praktikavimas. Konstitucijoje aiškiai apibrėžiamas valstybės- religijos santykis: religinės institucijos yra atskirtos nuo valstybės; nei jos, nei religinės bendruomenės bei religiniai įsitikinimai negali būti naudojami politiniams tikslams.¹⁰²

Registruotos religinės bendruomenės gauna valstybės finansavimą. Valstybinėse mokyklose siūlomas pasirenkamas religinis kursas, apimantis krikščionybę ir islamą.¹⁰³

Graikija religiniu požiūriu yra praktiškai vienalytė: 98 proc. graikų stačiatikių ir 1.3 proc. musulmonų.¹⁰⁴ Taigi graikų stačiatikių bažnyčia Konstitucijoje įvardijama kaip visuotinė religija, valstybė jos atžvilgiu turi atitinkamų nuostatų: stačiatikių bažnyčios administravimas yra reguliuojamas valstybės teisiškai, stačiatikių dvasininkai yra finansuojami valstybės, bet kokių religinių pastatų statybos turi būti patvirtintos vietos stačiatikių vyskupo, laikraščiai ar kita spauda gali būti konfiskuoti, jei juose įžeista krikščionybė ar kita religija.

⁹⁸ CIA, The World Factbook, “Sweden“. < <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sw.html>>. [Žiūrėta 2012.03.15]

⁹⁹ McCrea, 38.

U.S. Department of State, “Sweden. International Religious Freedom Report 2010“. <<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2009/127339.htm>>. [Žiūrėta 2012.03.15]

¹⁰⁰ Ten pat.

¹⁰¹ CIA, The World Factbook, “Bulgaria“. (2001 m. duomenys) <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bu.html>>. [Žiūrėta 2012.03.02]

¹⁰² Constitution of the Republic of Bulgaria. <<http://www.parliament.bg/en/const/>>. [Žiūrėta 2012.03.02]

¹⁰³ U.S. Department of State, “Bulgaria. International Religious Freedom Report 2010“. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168301.htm>. [Žiūrėta 2012.03.15]

¹⁰⁴ CIA, The World Factbook, “Greece“. < <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gr.html>>. [Žiūrėta 2012.03.02]

Religinė laisvė taip pat įtvirtinta, tačiau Graikija pripažįsta žydų ir Trakijos musulmonų religijas, kurios yra reguliuojamos valstybės, kitos religijos turi privačių asociacijų statusą.

Religinis ugdymas apsiriboja daugiausiai privalomu graikų stačiatikių religiniu mokslu.¹⁰⁵

Kipre dominuoja autokefalinė graikų stačiatikių bažnyčia (78 proc. gyventojų), antra pagal populiarumą religija – islamas (18 proc.).¹⁰⁶ Kipro Konstitucijoje įrašyta religinės laisvės nuostata: kiekvienas asmuo turi religijos laisvę, visos religijos yra laisvos ir lygios prieš įstatymą, valstybės institucijos negali diskriminuoti bet kurios religijos ar jos organo. Nors pagrindine bažnyčia Kipre laikoma graikų stačiatikių, tačiau ji nėra valstybinė. Šalyje religinės grupės įtrauktos į valstybės valdymą: Kipro parlamente atstovaujamos pagrindinės konstituciškai pripažintos šalies etninės-religinės grupės (56 vietos graikams, po vieną vietą maronitų, Romos katalikų ir armėnų atstovams, 24 – turkams).¹⁰⁷ Visgi graikų stačiatikių religija išlieka svarbiausia, ji glaudžiai susijusi su Kipro politika (partijų ar politikų finansavime prieš rinkimus, Kipro problemos, švietimo klausimų sprendime).

Kipro stačiatikių bažnyčia, islamas, taip pat maronitų, armėnų stačiatikių ir Romos katalikų religijos gauna valstybės subsidijas. Graikų stačiatikių tikybos pamokos privalomos valstybinėse pradinėse ir vidurinėse mokyklose, nors kitų tikėjimų mokiniai gali tokių pamokų atsisakyti.¹⁰⁸

Rumunijoje dominuoja rytų stačiatikiai – 86.8 proc. gyventojų, mažesnę dalį sudaro protestantai (7.5 proc.) ir Romos katalikai (4.7 proc.).¹⁰⁹ Rumunijoje nėra valstybinės religijos, o Konstitucija įtvirtina sekuliarų valstybės ir religijos santykį: „religiniai kultai yra nepriklausomi nuo valstybės ir turi jos paramą, įskaitant religinės pagalbos armijoje, ligoninėse, kalėjimuose, namuose ir vaikų namuose palengvinimą“. Užtikrinama tikėjimo laisvė bei religijų laisvė tvarkytis pagal savo

¹⁰⁵ McCrea, 39-40, 45.

¹⁰⁶ CIA, The World Factbook, „Cyprus“. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cy.html>>. [Žiūrėta 2012.03.08]

¹⁰⁷ The Constitution of the Republic of Cyprus.

<[http://www.presidency.gov.cy/presidency/presidency.nsf/all/1003AEDD83EED9C7C225756F0023C6AD/\\$file/CY_Constitution.pdf?openelement](http://www.presidency.gov.cy/presidency/presidency.nsf/all/1003AEDD83EED9C7C225756F0023C6AD/$file/CY_Constitution.pdf?openelement)>. [Žiūrėta 2012.03.08]

¹⁰⁸ U.S. Department of State, „Cyprus. International Religious Freedom Report 2010.

<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168303.htm>. [Žiūrėta 2012.03.21]

¹⁰⁹ CIA, The World Factbook, „Romania“. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ro.html>>. [Žiūrėta 2012.03.12]

įstatus, religinio švietimo laisvė. Įtvirtinama, kad religinė nesantaika tarp religinių grupių yra draudžiama.¹¹⁰

Nepaisant to, jog Rumunija yra sekuliari valstybė, tačiau tiek stačiatikių bažnyčia, tiek kitos teisiškai pripažintos konfesijos yra finansuojamos valstybės atitinkamai pagal tikinčiųjų skaičių (dvasininkų atlyginimai ir pensijos, atlyginimai nereliginiam personalui, bažnyčių statymas ir atstatymas). Valstybė visiškai remia stačiatikių seminarijas ir koledžus.¹¹¹

Rumunijoje religinis mokymas yra leidžiamas, tačiau jo nereikalaujama, mokiniai turi teisę rinktis, ar lankyti religinio mokymo pamokas.¹¹²

Čekijoje religijos atžvilgiu susidariusi gana įdomi situacija: net 59 proc. gyventojų nesiidentifikuoja su jokia religine grupe, 26.8 proc. identifikuoja su Romos katalikais, dar 8.8 proc. laiko save tikinčiais, tačiau nepriskiria tam tikrai religijai.¹¹³ Apskritai čekai laikomi viena mažiausiai religingų pasaulyje. Čekija religijos atžvilgiu yra neutrali ir nešališka, jos Konstitucijoje religija visai neminima, išskyrus preambulę, kurioje valstybė išipareigoja ginti dvasinį Čekijos paveldą.¹¹⁴

Religiniais reikalais šalyje rūpinasi kultūros ministerijos bažnyčių departamentas. Visos jo įregistruotos religinės grupės gali gauti mokesčių privilegijų ir finansinės paramos iš valstybės. Iš 32 registruotų religinių grupių tik 10 turi teisę į religinį mokymą valstybinėse mokyklose. Šis mokymas mokiniams nėra privalomas.¹¹⁵

Estijai būdinga konfesijų įvairovė: 34.1 proc. savęs neidentifikuoja su specifine religija, evangelikų liuteronų yra 13.6 proc., stačiatikių – 12.8 proc., kitoms religijoms priklauso 33.4 proc.¹¹⁶ Šalis laikoma antra mažiausiai religinga valstybe pasaulyje. Estijos konstitucija garantuoja tikėjimo laisvę, taip pat įtvirtinta nuostata dėl valstybinės religijos nebuvimo.¹¹⁷

Religinis mokymas valstybinėse Estijos mokyklose yra pasirenkamas.¹¹⁸

¹¹⁰ Constitution of Romania. <http://www.servat.unibe.ch/icl/ro00000_.html>. [Žiūrėta 2012.03.12]

¹¹¹ U.S. Department of State, „Romania. International Religious Freedom Report 2010“. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168333.htm>. Žiūrėta 2012.03.12]

¹¹² Ten pat.

¹¹³ CIA, The World Factbook, “Czech Republic”. (2001 m. duomenys) <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ez.html>>. [Žiūrėta 2012.03.02]

¹¹⁴ Constitution of the Czech Republic. <<http://www.psp.cz/cgi-bin/eng/docs/laws/1993/1.html>>. [Žiūrėta 2012.03.02]

¹¹⁵ U.S. Department of State, „Czech Republic. International Religious Freedom Report 2010“. <<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010/148927.htm>>. [Žiūrėta 2012.03.21]

¹¹⁶ CIA, The World Factbook, “Estonia”. (2000 m. duomenys) <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/en.html>>. [Žiūrėta 2012.03.02]

¹¹⁷ Constitution of Estonia. <<http://www.legaltext.ee/text/en/X0000K1.htm>>. [Žiūrėta 2012.03.02]

¹¹⁸ U.S. Department of State, „Estonia. International Religious Freedom Report 2010“. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168307.htm>. [Žiūrėta 2012.03.21]

Latvijoje beveik 64 proc. gyventojų aiškiai neapibrėžia, kuriai religinei grupei priklauso, todėl galima daugiau kaip pusė šalies gyventojų yra ateistai. Pagrindinės šalies konfesijos – liuteronai (19.6 proc.) ir stačiatikiai (15.3 proc.).¹¹⁹

Latvijos Konstitucija įtvirtina asmens religijos laisvę, taip pat nurodo, jog bažnyčia yra atskirta nuo valstybės. Šalyje nėra valstybinės religijos, tačiau skiriamos tradicinės (liuteronai, Romos katalikai, stačiatikiai, sentikiai, baptistai, judėjai) ir naujosios religijos. Religinės grupės Latvijoje valstybės yra finansuojamos netiesiogiai per bažnyčių, turinčių istorinę vertę, rėmimą. Kai kurios iš jų priklauso valstybei ir yra tiesiogiai jos prižiūrimos.¹²⁰

Tik tradicinėms krikščionių denominacijoms ir žydams valstybinėse mokyklose leidžiama dėstyti religinį mokymą. Jo pasirinkimas mokiniams nėra privalomas.¹²¹

Nyderlandai yra pakankamai nevienalytė valstybė religijos atžvilgiu: 30 proc. gyventojų yra Romos katalikai, 20 proc. – protestantų, 5.8 proc. musulmonų. Beveik pusė gyventojų, t.y. 42 proc. savęs neidentifikuoja su jokia religija.¹²² Nyderlandų Konstitucija garantuoja individualų arba kolektyvinį laisvą religijos išpažinimą. Taip pat įtvirtinta, kad valstybiniame švietime turi būti atsižvelgta į kiekvieno religiją ar tikėjimą.¹²³ Todėl skirtingos denominacijos turi savo religinį švietimą, o jis yra finansuojamas valstybės. Tiesioginio finansavimo religijoms Nyderlanduose nėra, teikiama tik netiesioginė finansinė pagalba.¹²⁴

¹¹⁹ CIA, The World Factbook, „Latvia“. (2006 m. duomenys) <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/lg.html>>. [Žiūrėta 2012.03.08]

¹²⁰ The Constitution of the Republic of Latvia. <<http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=2&mid=8>>. [Žiūrėta 2012.03.08]
About.com, „Latvia. Religious Freedom Report 2003“. <http://atheism.about.com/library/irf/irf03/blirf_latvia.htm>. [Žiūrėta 2012.03.08]

William J. Tighe, „Latvia Revived“. 1999. <<http://www.touchstonemag.com/archives/article.php?id=14-04-031-i>>. [Žiūrėta 2012.03.08]

¹²¹ U.S. Department of State, „Latvia. International Religious Freedom Report 2010“. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168320.htm>. [Žiūrėta 2012.03.21]

¹²² CIA, The World Factbook, „Netherlands“. (2006 m. duomenys) <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/nl.html>>. [Žiūrėta 2012.03.12]

¹²³ Constitution of Netherlands. <http://www.servat.unibe.ch/icl/nl00000_.html>. [Žiūrėta 2012.03.12]

¹²⁴ McCrea, 43,46.

2 lentelė. Religijos padėtis Europos Sąjungos valstybėse

		Teisinis religijos padėties įtvirtinimas		Valstybės finansinė parama pripažintoms religijoms		Religinis švietimas		Musulmonų bendruomenę varžantys įstatymai
		Valstybinė religija	Valstybės ir religijos atskyrimas	Tiesioginė	Netiesioginė	Privalomas	Pasirenkamas	
Romos katalikybė	Airija	-	-		+		+	-
	Austrija	-	-		+	+		-
	Belgija	-	-	+			+	+
	Čekija	-	-	+			+	-
	Ispanija	-	-		+		+	+
	Italija	-	+	+			+	-
	Lenkija	-	+	+			+	-
	Lietuva	-	-	+			+	-
	Liuksemburgas	-	-	+			+	-
	Malta	+	-		+	+		-
	Nyderlandai	-	-		+		+	-
	Portugalija	-	+		+		+	-
	Prancūzija	-	+		+		spec. atv.*	+
	Slovakija	-	+	+			+	-
	Slovėnija	-	+	+			spec. atv.**	-
	Vengrija	-	+	+			+	-
	Vokietija	-	+		+		+	+
	Protestantizmas	Danija	+	-	+			+
Estija		-	-		+		+	-
Jungtinė Karalystė		+	-		+		+	-
Latvija		-	+		+		+	-
Suomija		spec.atv.***	-	+		+		-
Švedija		-	-	+		+		-
Stačiatik.		Bulgarija	-	+	+			+
	Graikija	spec.a.****	-	+		+		-
	Kipras	-	-	+		+		-
	Rumunija	-	+	+			+	-

* Prancūzijos valstybinėse mokyklose religinio švietimo apskritai nėra.

** Slovėnijos valstybinėse mokyklose draudžiamos pamokos, kuriose siekiama mokyti tam tikros religijos.

*** Suomijoje įtvirtintos dvi valstybinės religijos – evangelikų liuteronų ir stačiatikių.

**** Graikija stačiatikybę įtvirtinusi visuotine bažnyčia dėl jos ypatingo vaidmens, bet ne valstybine.

Taigi Europos Sąjunga yra iš esmės krikščioniškas valstybes apimanti organizacija, dominuojama Romos katalikų, stačiatikių ir protestantų. Nenuostabu, kad ir oficialios kandidatės į ES nares yra daugiausiai krikščioniškos (išskyrus Turkiją), o ES nare netrukus taps dar viena krikščioniška valstybė – Kroatija.

Apibendrinant susiklosčiusią religijos padėtį Europos Sąjungos valstybėse narėse, pirmiausia galima pastebėti, jog visos valstybės įtvirtina tiek individualią (t.y. teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę), tiek kolektyvinę religijos laisvę. Kai kurios valstybės numato, jog ši laisvė apribota gali būti tada, kai kelia grėsmę visuomenės saugumui, viešajai tvarkai, moralei, kitų piliečių pagrindinėms teisėms ir laisvėms. Taip pat visos ES narės savo konstitucijose garantuoja lygybės bei nediskriminavimo religijos atžvilgiu principus.

Analizuojant valstybės- religijos santykį ES narėse, galima išskirti tokius šio santykio modelius (iš esmės atitinkančius mokslinėje literatūroje dominuojantį valstybės- religijos santykio skirstymą):

- Valstybinės bažnyčios modelis, kada valstybė ir religija yra glaudžiai susijusios, valstybinė religinė bendrija yra reikšminga valstybinio aparato dalis (Danija, Graikija, Jungtinė Karalystė, Malta). Šiam modeliui priskirti galima ir Suomiją, kurioje egzistuoja konstitucinis pliuralizmas, t.y. dvi valstybinės religijos.

- Atskyrimo modelis, kada religija yra griežtai atskirta nuo valstybės (Prancūzija, Nyderlandai).

- Dalinio atskyrimo arba bendradarbiavimo modelis, kai religija yra atskirta nuo valstybės, tačiau jos glaudžiai sąveikauja tam tikrose srityse, o jų santykiai gali būti nustatyti sutartimis ar konkordatais – sutartimis tarp Vatikano ir suverenių valstybių, bažnyčioms suteikiamos didelės subsidijos ir kitos privilegijos. Bent viena tokia sutartimi su Vatikanu susaistytos 14 ES valstybių narių¹²⁵. Šiam modeliui priskirtinos visos likusios ES valstybės, kurios

¹²⁵ Secular Europe Campaign, „The Vatican“. <<http://secular-europe-campaign.org/the-vatican/>>. [Žiūrėta 2012.04.17]

nebūtinai konstituciškai įtvirtina valstybės ir religijos atskyrimą, tačiau jį dalinai įgyvendina realybėje.

Visgi už tokio valstybės ir religijos santykio klasifikavimo ribų paliekamos tam tikros specifinės šio santykio detalės, todėl gali būti išskirti ir papildomi modeliai. Pavyzdžiui, tradicinės išraiškos modelis, kuriame „dėl istorinių, kultūrinių, socialinių priežasčių būtent viena ar kelios religinės bendrijos vaidina ypatingą vaidmenį, nepriklausomai nuo egzistuojančio valstybės ir religinių bendrijų ir bendruomenių santykių modelio“¹²⁶. Tokiam modeliui priskirtinos katalikų bažnyčia Airijoje, stačiatikių bažnyčios Bulgarijoje, Graikijoje.

Individualaus sekuliarizmo padėtis aiškinantis Europos Sąjungos sekuliarumą taip pat svarbi. Tvirtinama, jog Europa vis labiau sekuliarizuojasi, o tam didžiausios įtakos turėjo Apšvietos laikotarpio idėjos, ypač racionalizmas, kuris Bažnyčios idėjas padarė neįtikimas. „Tikėjimo praradimas religiją privertė atsiskleisti, sunaikindamas įprastą pastovaus bažnyčios lankymo praktiką ir apeiginių ritualų paisymą, pašalindamas sociologinę denominacinių identitetų reikšmę ir pakenkdamas aktyviam įsitraukimui į tikėjimu grįstas organizacijas bei paramai religinėms partijoms pilietinėje visuomenėje“.¹²⁷ P. Norris ir R. Inglehart, tirdami sekuliarizaciją pasauliniu mastu, padarė išvadą, jog per pastaruosius kelis dešimtmečius labiausiai pažengusiose industrinėse visuomenėse bažnyčios lankymas nukrito, o dvasininkija prarado savo autoritetą ir visuomenei nebegali įsakyti tokiais klausimais kaip kontracepcija, skyrybos, abortai, seksualinė orientacija ir santuokos prieš vaikų gimdymą būtinybė. Vakarų Europos atveju religiniai įsitikinimai ir įsitraukimas į institucionalizuotą religiją skirtingose valstybėse skiriasi ir yra smarkiai sumažėjęs bei apsiriboja tik ėjimu į bažnyčią specialiomis progomis (per Kalėdas, Velykas, vestuves ar laidotuves).¹²⁸

Sociologo Grace Davie teigimu, labiau religingos yra katalikiškos valstybės pietinėje Europoje, mažiau religinga – protestantiška Europos šiaurė.¹²⁹ Kitas sociologas Jean Stotzel tvirtina, jog didžiausias skaičius jokiai religijai savęs nepriskiriančių gyventojų yra vadinamajame laicistiniame regione – Prancūzijoje, Belgijoje, Nyderlanduose ir galbūt Anglijoje.¹³⁰ Detalesnį į Europą siūlo kiekybinių mokslų atstovas Andrew M. Greeley. Išanalizavęs Europos vertybių tyrimą ir Tarptautines socialines apklausas, A. M. Greeley padarė tokią išvadą: „Europa vargiai yra bedievė. [...] Tačiau tikėjimo Dievu kokybė įvairiose šalyse skiriasi. Karštas tikėjimas

¹²⁶ Gapšienė.

¹²⁷ Norris ir Inglehart, 7.

¹²⁸ Ten pat, 25, 86.

¹²⁹ Hanson, 139.

¹³⁰ Ten pat.

egzistuoja tik tarp mažumos. Tikėjimas stipriausias katalikiškose šalyse, išskyrus Prancūziją, silpniausias – Rytų Europoje (išskyrus Slovakiją, Latviją ir Lenkiją), Skandinavijoje ir Nyderlanduose¹³¹.

Eurobarometro tyrimas „Socialinės vertybės, mokslas ir technologijos 2005“ parodė, jog mažiausiai Dievu Europos valstybėse tiki estai, čekai, švedai (iki ketvirtadaliao apklaustųjų), daugiausiai – Maltos, Kipro ir Rumunijos gyventojai (90 proc. ir daugiau apklaustųjų). Apibendrinus rezultatus visos Europos Sąjungos mastu, paaiškėjo, jog keturi iš penkių europiečių turi religinių ar dvasinių įsitikinimų: kas antras ES gyventojas tiki Dievu (52 proc.), kas ketvirtas – tam tikros dvasios ar gyvybinės jėgos buvimu, tačiau tuo visiškai netiki 18 proc. europiečių.¹³²

Pagal Gallup 2007-2008 m. atliktą apklausą religijos svarbos klausimu, religija yra mažiausiai svarbi estams, švedams, danams (daugiau nei 80 proc. respondentų), tuo tarpu rumunai, lenkai, kipriečiai, italai ir portugalai pasižymėjo kaip labiausiai vertinantys religijos svarbą (virš 70 proc. apklaustųjų).¹³³

Požiūriai į Europos Sąjungos sekuliarumą individualiame lygmenyje daugiau skiriasi nusakant gyventojų religingumo lygį vienoje ar kitoje valstybėje, tačiau iš esmės tarp Europos Sąjungos narių išryškėja bendra tendencija: religija ir jos atributai europiečiams reiškia vis mažiau, tikėjimo svarba kasdieniame gyvenime yra minimali, įsitraukimas – epizodinis (ir tarp didelės dalies tų, kurie deklaruoja tikintys Dievu).

2.3. Islamas krikščioniškoje Europos Sąjungoje

Analizuojant religijos padėtį ES, islamo negalima palikti nuošalyje, kadangi tai gausiausia nekrikščioniška religija Europos Sąjungoje, dėl kurios specifiškumo kyla diskusijos ir tam tikros problemos. Be to, čia nereikėtų pamiršti ir Turkijos, kuri daugiau kaip 10 metų bando tapti Sąjungos nare, tačiau jos stojimo procesas stringa galbūt ne tik dėl nepakankamų valstybės pastangų reformuotis, bet ir dėl to, jog 74 mln. gyventojų turinti valstybė yra musulmoniška. Nepaisant to, jog ES deklaruoja vienybę įvairovėje, tačiau atrodo, kad ji musulmonų atžvilgiu turi tam tikrų baimių.

2009 m. duomenimis 23 proc. pasaulio populiacijos sudarė musulmonai, tuo tarpu Europoje jų buvo apie 38 milijonai, t.y. 5 proc. visų Europos gyventojų. Pačioje Europos Sąjungoje musulmonų yra apie 13 mln., gausiausios jų bendruomenės Prancūzijoje, Vokietijoje, Jungtinėje

¹³¹ Hanson, 139.

¹³² Eurobarometer, „Social Values, Science and Technology 2005“. 2005 birželis.

<http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_225_report_en.pdf>. [Žiūrėta 2012.03.22]

¹³³ docstoc.com, „Religion in Europe“.

Karalystėje, Nyderlanduose, Bulgarijoje, Belgijoje, Ispanijoje, Italijoje.¹³⁴ Islamą kaip kitokią religiją į Europą atnešė imigrantai. Panašu, kad, Europos Sąjungai tampa vis labiau multikultūriška, jų bendruomenės dar didės. Į Europos Sąjungą imigruoja tiek krikščionys, tiek musulmonai, o jų skaičius yra apylygis – 42 proc. krikščionių ir 39 proc. musulmonų.¹³⁵

Europiečiai baiminasi musulmonų bendruomenių ir islamiškų tradicijų buvimo Europos viduje. Pagrindinės baimės susijusios su islamišku terorizmu, islamo fundamentalizmu, islamo nesuderinamumu su multikultūriškumu, nedemokratišku islamo pobūdžiu, atmetančiu sekuliaraus respublikonizmo ir žodžio laisvės principus. Europiečiai abejoja, ar musulmonai, kurių retorika dažnai persunkta neapykantos Vakarams ir modernumui, gali būti geri Vakarų demokratijos piliečiai, ar jie gali integruotis į europinę visuomenę ir priimti jos politines vertybes, tokias kaip laisvė, tolerancija, demokratija, lyčių lygybė bei sekuliarizmas.¹³⁶

Tariq Modood teigia, jog islamas nėra toks tolimas nuo judėjų-krikščionių Vakarų: musulmonai tiki Abraomo, Mozės, Jėzaus ir Muhameto apsimetimais, taigi priklauso tai pačiai krikščionių ir judėjų tradicijai ir yra ypač susijęs su pastarąją dėl savo monoteizmo, įstatymo raidės laikymosi, bendruomeniškumo, specifinių kasdienio gyvenimo taisyklių.¹³⁷

Pirmiausia, anot T. Modood, stereotipas dėl musulmonų Europoje griauna tai, jog jie nėra homogeniška grupė, t.y. jie nesudaro bendro politinio bloko ar klasės, nors neproporcingai yra tarp mažiausiai apmokamų, nedirbančių ar neįdarbinamų asmenų.¹³⁸

Bhikhu Parekh teigimu, musulmonams yra sudėtinga susidūrus su multikultūriškumu, kadangi jie labiau nei kitos religijos atstovai yra įsitikinę islamo viršenybe: islamui, anot jų, yra lemta valdyti ir dominuoti pasaulyje. Ši viršenybė atsiskleidžia keliais atvejais: musulmonai noriai į savo tikėjimą atverčia kitatikius, tačiau patys nėra linkę atsiversti į kitą religiją; jie nori, kad kitatikiai sužinotų apie jų religiją ir jos didžias išvalgas, tačiau patys rodo ribotą susidomėjimą ar visai nesidomi kitomis religijomis; musulmonai vyrai veda nemusulmones, tikėdamiesi, kad šios atsivers į islamą, tačiau neleidžia musulmonėms tekėti už kitatikių.¹³⁹

Pasak autoriaus, musulmonų požiūris į multikultūrinę visuomenę yra vienašališkas: viena vertus, musulmonai priima multikultūriškumą kaip galimybę išsaugoti savo religinį identitetą

¹³⁴ Pew Forum on Religion & Public Life, "Mapping the Global Muslim Population". 2009 spalio.

<<http://www.pewforum.org/newassets/images/reports/Muslimpopulation/Muslimpopulation.pdf>>. [Žiūrėta 2012.03.22]

¹³⁵ Pew Forum on Religion & Public Life, „Faith on the Move: The Religious Affiliation of International Migrants“.

<<http://www.pewforum.org/uploadedFiles/Topics/Demographics/Geography/europe-fact-sheet.pdf>>. [Žiūrėta 2012.03.22]

¹³⁶ Tariq Modood, „Muslims and European Multiculturalism“. Kn. Krzysztof Michalski (sud.), *Religion in the New Europe*. Budapest: Central European University Press, 2006, 97,99.

¹³⁷ Ten pat, 97.

¹³⁸ Ten pat, 99.

¹³⁹ Bhikhu Parekh, „Is Islam a Threat to Europe’s Multicultural Democracies?“. Kn. Krzysztof Michalski (sud.), *Religion in the New Europe*. Budapest: Central European University Press, 2006, 119-120.

ir kitus supažindinti su savo įsitikinimais, tačiau jų netenkina tai, kad tokioje visuomenėje jų religija yra padedama į tą patį lygmenį su kitomis religijomis ir kultūromis, taip paneigiant islamo absoliučią viršenybę ir per kitas religijas ir sekuliaras kultūras sukeliant grėsmę tiek jiems patiems, tiek jų vaikams. Toks požiūris turi dvi pasekmes: multikultūriškumas musulmonams reikalingas dėl pragmatinių priežasčių – iš esmės tik dėl jo suteikiamos autonomijos; toks požiūris yra siauras ir statiškas, t.y. daugumai musulmonų multikultūriškumas reiškia ne skirtingų religijų ir kultūrų sąveiką, o multikultūrinį dialogą islamo primestomis sąlygomis arba kiekvienos religijos viena nuo kitos atskirtą egzistavimą.¹⁴⁰

Abdullahi A. An-Na'im aiškina kitą europiečių baimių aspektą – islamo nesuderinamumą su sekuliarizmu. Jo teigimu, ryšys tarp islamo ir politikos islamiškose visuomenėse yra toks stiprus, kad jų atskyrimas yra nei trokštamas, nei įmanomas praktikoje. Autorius įsitikinęs, kad islamas nestabdo modernybės, o atvirkščiai – jau per Koraną ir sunas suteikė bendrus rėmus moderniai valstybei, paremtai teisės viršenybe, liaudies suverenitetu, politine ir teisine valdžios ir jos pareigūnų atskaitomybe. A. A. An-Na'im neramina tai, kad islamo intelektualai yra linkę palaikyti europietišką griežto islamo ir politikos atskyrimo idėją. Pasak autoriaus, toks sekuliarizmas nėra tinkamas islamo visuomenėms ne tik todėl, kad jis nesugeba reprezentuoti šių visuomenių emocinio ir patirtinio sąryšio su jų pačių religinėmis ir kultūrinėmis vertybėmis, bet ir todėl, kad į islamo visuomenes jis atėjo per Vakarų kolonializmą ir pokolonijinę hegemoniją. „Autoritarinis režimas negali primesti sekuliarizmo islamo visuomenei. [...] Kada islamiškos visuomenės vykdo savo teisę apsispręsti, renkantis valdžios sistemą, rezultatas vargiai būtų panašus į Europos sekuliarizmo konceptą“.¹⁴¹

Toks būtų islamo požiūris į vienus pagrindinių demokratijos principų ir į savo egzistavimą neislamiškoje aplinkoje. Tuo tarpu Tala Asad pateikia daugiau Europos poziciją islamo atžvilgiu. Autorius, nagrinėdamas musulmonų, kaip religinės mažumos Europoje padėtį, teigia, jog musulmonai akivaizdžiai yra įsitraukę į sekuliariąją Europą, tačiau tuo pat metu tam tikra svarbia prasme iš jos yra ir išskirti, pašalinti. Jo nuomone, Europa yra taip ideologiškai sukonstruota, kad musulmonų imigrantai joje niekuomet nebus pakankamai atstovaujami. Taigi musulmonų padėtis Europoje yra susijusi su jos savęs identifikavimu. Michael Wintle teigimu, pagrindinę įtaką Europai turėję faktoriai (Romos imperija, krikščionybė, Apšvieta, industrializacija) nėra tie, kurie paveikė musulmonų imigrantų patirtis, taigi musulmonai yra tie, „kurių namai nėra Europa“.¹⁴²

¹⁴⁰ Ten pat.

¹⁴¹ Abdullahi A. An-Na'im, „Political Islam in National Politics and International Relations“. Kn. Peter L. Berger, *The Desecularization of the World*. Washington D.C.: Ethics and Public Policy Center, 1999, 115-120.

¹⁴² Asad, 159-166.

Europa, dažnai sakoma, nėra tik kontinentas, tai – civilizacija. Į klausimą, kas yra europinė civilizacija, anot T. Asad, padeda atsakyti Europos sienų aspektas. Šios sienos yra daugiau negu geografija, jos atspindi istoriją, kurios tikslas buvo atskirti Europą nuo svetimšalių meto (komunizmo, islamo) ir svetimšalių vietų (islamo karalystės, Rusijos). J. G. A. Pocock teigimu, Europa yra civilizuota zona, o išorėje, už jos sienų yra grėsmingos kultūros, taigi Europos „vidaus“ dalimi negali būti „išorė“, t.y. grėsmingos kultūros negali gyventi civilizuotoje – Europa negali savyje talpinti „ne-Europos“. Todėl imigrantai, nejausdami islamiško entuziazmo ir idėjų, negali patogiai gyventi civilizuotoje sekuliarioje Europoje.¹⁴³

Teoriškai piliečiai, kurie sudaro demokratinę valstybę, priklauso klasei, kuri yra apibrėžiama per tai, kas yra bendra visiems jos piliečiams ir tik jiems. Todėl, T. Asad įsitikinimu, musulmonų kaip musulmonų politinė reprezentacija liberalioje demokratijoje yra sudėtinga, jei ne visai neįmanoma.¹⁴⁴

Viena pagrindinių problemų Europos Sąjungoje, susijusių su islamu, yra viešas religijos matomumas ir iš jo kylančios sudėtingos situacijos, tokios kaip musulmonių dengimasis šydu viešose vietose, reikalavimas laiko ir vietos darbo metu melstis, specifiniai valgymo ypatumai ir pan. Turų sociologės Nilüfer Göle teigimu, per šiuos simbolius islamo pasekėjai tampa atvirai indentifikuotini kaip musulmonai, kurie duoda suprasti, jog yra labiau atsidadę ir skrupulingi savo religijoje, negu tie, kurie nustumia religingumą į privačią sferą. „Religinių simbolių matomumas informuoja visuomenę apie vykstančią radikalią transformaciją, nuo musulmoniškumo ir jo kultūrinių atributų slėpimo iki viešo islamo atskleidimo“.¹⁴⁵

Musulmonių moterų dengimasis šydu dažniausiai yra laikomas moters identiteto menkinimu, jų, kaip žemesnės padėties už vyrus ženklu. Visgi N. Göle pastebi, jog tos moterys, kurios jau nebeapsiriboja tradicine role ir uždara erdve, iš naujo įsisavina šį pasyvumo ir izoliavimosi ženklą vidinėje savo erdvėje, o peržengdamos tos erdvės ribas, gauna priėjimą prie aukštojo mokslo, miesto gyvenimo ir viešo atstovavimo. Taigi dengimasis šydu tampa asmeninio ir kolektyvinio islamo religingumo išraiška. Atneštas į modernias visuomenes, dengimasis šydu keičia savo prasmę: iš stigmatizacijos simbolio yra transformuojamas į pozityvų identiteto patvirtinimą, suteikiantį musulmoniškumui aukštesnį savęs suvokimą.¹⁴⁶

¹⁴³ Ten pat, 171.

¹⁴⁴ Ten pat, 173.

¹⁴⁵ Nilüfer Göle, „Islam, European Public Space and Civility“. Kn. Krzysztof Michalski (sud.), *Religion in the New Europe*. Budapest: Central European University Press, 2006, 127.

¹⁴⁶ Ten pat, 127-128.

N. Göle teigia, jog islamo buvimas viešumoje yra iššūkis griežtam privačios religijos ir viešo sekuliarizmo atskyrimui. „Religija yra įnešama į viešąjį gyvenimą per procesą, kurio metu pasaulietinė ir šventa sritys susimaišo“.¹⁴⁷

Nagrinėjant islamo Europoje perspektyvas, autorių nuomonė išsiskiria. B. Parekh yra nusiteikęs pozityviai: musulmonai naudojami multikultūrinės visuomenės privilegijomis, o musulmonų jaunimui pamažu perima Vakarų liberalią kultūrą, todėl panašu, kad jų požiūris į multikultūrinę visuomenę gali pasikeisti į gerąją pusę. Autorius įsitikinęs: „laikui bėgant musulmonai Vakaruose turėtų ne tik tapti tokiais gerais demokratijos piliečiais, kaip ir likusi populiacija, tačiau turėtų visiškai patogiai jaustis multikultūrinėse visuomenėse. Kai tai atsitiks, tai be abejo turės didelę įtaką likusiam musulmonų pasauliui ir ten turėtų pradėti judėjimą už multikultūrinės demokratijas“.¹⁴⁸

Tuo tarpu T. Asad tvirtinimu, daugumai musulmonų buvimas musulmonais yra daugiau negu paprasčiausiai priklausyti individualiam tikėjimui, kurio privatus integralumas turi būti viešai gerbiamas teisės, ar galimybė dalyvauti viešojoje srityje lygiaverčių piliečių statusu. Tai taip pat daugiau nei kultūrinis identitetas, pripažintas liberalios demokratinės valstybės. Tai, anot T. Asad,- galimybė gyventi kaip autonomiškiems individams kolektyviniame gyvenime, kuris driekiasi už nacionalinių sienų.¹⁴⁹

2.4. Religija Europos kaimynystės politikoje

Europos kaimynystės politikai pagrindus 2003 m. padėjo Europos Komisijos komunikatas „Platesnė Europa – kaimynystė: naujas santykių su mūsų Rytų ir Pietų kaimynais pagrindas“. Šio komunikato atsiradimui įtakos turėjo būsimas ES plėtros etapas, kurio metu į ES gretas įsiliejo net 10 naujų narių. Buvo tikima, kad tai ne tik pakeis pačią Europos Sąjungą, bet ir jos politinius bei ekonominius santykius su kitomis pasaulio valstybėmis, pirmiausia – kaimynėmis. Komunikatas pabrėžė Europos Sąjungos ryžtą vengti skiriamųjų linijų Europoje ir skatinti stabilumą bei klestėjimą tiek ES viduje, tiek už jos ribų. ES kaimynės pavadintos pagrindinėmis Sąjungos partnerėmis, su kuriomis numatyta stiprinti santykius: didinti abipusę produkciją, ekonominį augimą ir išorės prekybą, sukurti padidintą politinio stabilumo ir funkcionuojančios teisės viršenybės erdvę, skatinti abipusius žmogiškojo kapitalo, idėjų, žinių ir kultūros mainus. Taigi komunikatu „Platesnė Europa“ buvo siekiama sukurti klestėjimo ir draugiškos kaimynystės

¹⁴⁷ Ten pat.

¹⁴⁸ Parekh, 120-121.

¹⁴⁹ Asad, 180.

zoną, su kuria Europos Sąjunga galėtų turėti artimus, taikius ir bendradarbiavimo ryšius. Tokios zonos kūrimas apėmė Ukrainą, Moldovą, Baltarusiją bei pietų Viduržemio šalis.¹⁵⁰

Pati Europos kaimynystės politika buvo suformuota 2004 m. Ji iš esmės įtvirtino komunikato „Platesnė Europa“ idėjas: su kaimynėmis dalintis 2004 m. plėtros nauda, stiprinant suinteresuotų kaimynių stabilumą, saugumą bei gerovę; išvengti naujų skiriamųjų linijų tarp ES ir jos kaimynių, pasiūlant joms galimybę dalyvauti įvairiose ES veiklose per didesnį bendradarbiavimą politinėje, saugumo, ekonomikos ir kultūros srityse. Europos kaimynystės politika numatė ir tam tikrą bendradarbiavimo su kaimynėmis mechanizmą: suinteresuotos kaimynės su ES sudarytų veiksmų planus – prioritetus, kurių įgyvendinimas šalį priartintų prie ES. Tiesa, jie būtų diferencijuoti pagal valstybės santykių su ES būseną, šalies poreikius, galimybes ir interesus. Per Europos kaimynystės instrumentą būtų teikiama finansinė pagalba kaimynėms, o pažangos ataskaitomis būtų nustatytas valstybės daromas progresas įgyvendinant reformas.¹⁵¹

Tais pačiais metais prie Europos kaimynystės politikos prijungus dar tris valstybes (Pietų Kaukazo šalis), kaimynystės politika apėmė jau 16 valstybių: Alžyrą, Egiptą, Izraelį, Jordaniją, Libaną, Libiją, Maroką, Palestinos savivaldą, Siriją, Tunisą, Armėniją, Azerbaidžaną, Baltarusiją, Gruziją, Moldovą ir Ukrainą. Visgi Europos kaimynystės politika buvo vertinama prieštaringai ir „buvo aštriai kritikuojama kaip „viską aprėpanti ir vienodo dydžio politika“, neatsižvelgianti į skirtingą politinį, ekonominį, socialinį ir kultūrinį kaimyninių šalių kontekstą.“¹⁵² Tai imta koreguoti, Europos kaimynystės politikos rėmuose 2008 m. įsteigiant Sąjungą Viduržemiui, o 2009 m. – Rytų partnerystę.

Rytų partnerystės valstybės iš EKP šalių paprastai laikomos labiau suinteresuotomis Europos Sąjungos reformų vykdymu ir priartėjimu prie ES standartų bei spartų progresą rodančiomis valstybėmis (išskyrus Baltarusiją). Religijos atžvilgiu šioje šalių grupėje dominuoja krikščioniškos religijos, su kuriomis save identifikuoja gana didelė tikinčiųjų dalis (nuo 80 proc. visų gyventojų): stačiatikybė paplitusi Baltarusijoje, Moldovoje, Gruzijoje, Ukrainoje; Armėnijoje dominuoja Armėnų apaštališkoji bažnyčia. Tuo tarpu Azerbaidžanas yra musulmoniška valstybė, kur su islamu save tapatina beveik 94 proc. gyventojų.¹⁵³

¹⁵⁰ Commission of the European Communities, „Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours“. 2003 kovo 11. <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf>. [Žiūrėta 2012.03.31]

¹⁵¹ Commission of the European Communities, „European Neighbourhood Policy. Strategy Paper“. 2004 gegužės 12. <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf>. [Žiūrėta 2012.03.31]

¹⁵² Violeta Podagelytė, „EKP – Europos kaimynystės politika ar Europos kompromisų politika?“. Geopolitika, 2011 balandžio 4. <<http://www.geopolitika.lt/?artc=4579>>. [Žiūrėta 2012.03.31]

¹⁵³ CIA, The World Factbook, „Azerbaijan“. 1995 m. duomenys). <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html>>. [Žiūrėta 2012.03.31]

Beveik visos Rytų partnerystės šalys neturi valstybinės religijos, išskyrus Armėniją, kurioje Armėnų apaštališkoji bažnyčia pripažinta nacionaline bažnyčia. Tiesa, specialų statusą stačiatikių bažnyčiai, kaip turinčiai ypatingą istorinę reikšmę, formavusiai šalių dvasines, kultūrinės ir tautines tradicijas, pripažįsta Baltarusija, Moldova bei Gruzija. Šis specialus statusas bažnyčioms suteikia tam tikrų privilegijų likusių religinių bendruomenių atžvilgiu. Tiesioginių valstybės ir religijos atskyrimo nuostatų randama tik Armėnijoje, įstatyme dėl sąžinės laisvės ir religinių organizacijų. Gruzijoje įtvirtintas bažnyčios nepriklausomumas nuo valstybės, Baltarusijoje – autonomija vidaus reikaluose stačiatikių bažnyčiai. Galima sakyti, kad būtent Baltarusijoje valstybės santykiai su stačiatikių bažnyčia yra glaudžiausi: tarp Baltarusijos ir stačiatikių bažnyčios pasirašytas konkordatas skatina vyriausybę ir stačiatikių bažnyčią bendradarbiauti įgyvendinant politiką įvairiose srityse, įskaitant švietimą, kultūrinio palikimo vystymą ir saugojimą, saugumą.¹⁵⁴

Visose Rytų partnerystės šalių konstitucijose ginama religijos laisvė, tačiau kai kuriose jų, t.y. Baltarusijoje, Moldovoje, Armėnijoje, Azerbaidžane atitinkamais įstatymais ar vykdoma politika ši laisvė yra pažeidžiama. Toks pažeidimas ypač akivaizdus Baltarusijoje, kur kitų, t.y. ne baltarusių stačiatikių bažnyčios, religinių grupių veikla yra ribojama, pvz. draudžiamas jų religinis švietimas, užsieniečių vadovavimas religinėms organizacijoms, religinės literatūros įvežimas ir platinimas turi būti patvirtintas vyriausybės. Beje, minėtas Baltarusijos ir stačiatikių bažnyčios konkordatas ragina kovoti su pseudoreliginėmis struktūromis, kurios individams ir visuomenei kelia grėsmę.¹⁵⁵

Religinio švietimo padėtis Rytų partnerystės šalių grupėje taip pat įvairi. Vienintelė Ukraina yra įtvirtinusi religinio švietimo draudimą valstybinėse mokyklose. Azerbaidžanas, Gruzija ir Baltarusija yra nuosakesnės: Gruzijoje pasirinkti tikybos pamokas yra mokinio laisvė, Azerbaidžane religinis mokymas taip pat neprivalomas, religinio mokymo nėra nei valstybinėse, nei privačiose mokyklose, Baltarusija tvirtina jos valstybinę švietimo sistemą esant sekuliarią, kur piliečiams nedraudžiamas religinis švietimas. Tuo tarpu Armėnijoje Armėnijos bažnyčios istorijos kursas yra privalomas valstybinėse mokyklose (tiesa, dėstomas tik pasauliečių), o Moldovoje

¹⁵⁴ U.S. Department of State, “Armenia. International Religious Freedom Report 2010”.

<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168292.htm>. [Žiūrėta 2012.03.31]

U.S. Department of State, “Azerbaijan. International Religious Freedom Report 2010”.

<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168295.htm>. [Žiūrėta 2012.03.31]

U.S. Department of State, “Belarus. International Religious Freedom Report 2010”.

<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168297.htm>. [Žiūrėta 2012.03.31]

U.S. Department of State, “Georgia. International Religious Freedom Report 2010”.

<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168312.htm>. [Žiūrėta 2012.03.31]

U.S. Department of State, “Moldova. International Religious Freedom Report 2010”.

<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168326.htm>. [Žiūrėta 2012.03.31]

U.S. Department of State, “Ukraine. International Religious Freedom Report 2010”.

<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168344.htm>. [Žiūrėta 2012.03.31]

¹⁵⁵ Ten pat.

moralinis ir dvasinis švietimas yra privalomas pradinių klasių moksleiviams, vėliau – pasirenkamas. Tiesa, Azerbaidžanas, kaip musulmoniška valstybė, neturi jokių įstatymų, reguliuojančių moterų aprangą, taigi ir hidžabo dėvėjimą viešose vietose.¹⁵⁶

Tuo tarpu Sąjungos Viduržemiui šalyse dominuoja islamas: Alžyre, Egipte, Jordanijoje, Libijoje, Maroke, Palestinoje, Tunise 90 proc. ir daugiau visų gyventojų sudaro sunitai. Sirijoje sunitų yra 74 proc., tačiau dar 13 proc. sudaro kitų islamo šakų išpažinėjai. Šių šalių grupėje išsiskiria dvi valstybės: Izraelis, turintis 75.6 proc. žydų bei 16.9 proc. musulmonų, ir Libanas, kuriame 27 proc. gyventojų yra sunitai, tiek pat procentų yra šiitai, o 21 proc. – maronitų krikščionys.¹⁵⁷

Religijos, bent jau dominuojančios, padėtis Sąjungos Viduržemiui valstybėse yra pakankamai aiški: didžiojoje jų dalyje islamas yra laikomas valstybine religija. Sirijoje ir Libane valstybinės religijos nėra, Izraelis save apibrėžia kaip „žydų valstybę“, kurios įstatymams ir viešajam gyvenimui didelės įtakos turi halacha – judaizmo teisė.

Kalbėti apie valstybės ir religijos atskyrimą musulmoniškose Sąjungos Viduržemiui šalyse neįmanoma, kadangi šariato principai praktiškai visose jose laikomi pirminiu įstatymų leidybos šaltiniu. Be to, kai kuriose jų (Alžyre, Maroke, Sirijoje, Tunise) valstybės vadovu gali būti tik musulmonas. Iš šio religijos ir valstybės susiliejiimo kyla problemų dėl religijos laisvės: musulmoniškos pietų Viduržemio valstybių konstitucijos įtvirtina religijos laisvę, tačiau didžioji jų dalis šią teisę pažeidžia, drausdamos praktikuoti tikėjimą, jei tai sudaro grėsmę viešajai moralei ir tvarkai, saugumui ar yra nesuderinama su šariatu; drausdamos į kitą tikėjimą atversti musulmonus, o atsivertusius diskriminuodamos ar persekiodamos; taip pat tam tikrais aspektais diskriminuodamos moteris ir religines mažumas (šeimos teisės atžvilgiu); reikalaujamos identifikaciniuose asmens dokumentuose nurodyti savo religinę pakraipą ir pan.¹⁵⁸

Iš visų Sąjungos Viduržemiui šalių kiek geresnė situacija religijos laisvės atžvilgiu yra Izraelyje ir Libane. Religinės laisvės Izraelyje ataskaitos duomenimis (2011 m.), Izraelis užtikrina ir gina religinę laivę, išskyrus tam tikrus įstatymus ir politikas, kuriose buvo skatinamos išskirtinai

¹⁵⁶ Ten pat.

¹⁵⁷ U.S. Department of State, “International Religious Freedom Report 2010”:

„Algeria“ <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168258.htm>,

„Egypt“ <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168262.htm>,

„Israel and the Occupied Territories“ <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168266.htm>,

„Jordan“ <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168267.htm>,

„Lebanon“ <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168269.htm>,

„Libya“ <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168270.htm>,

„Morocco“ <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168272.htm>,

„Syria“ <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168276.htm>,

„Tunisia“ <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168277.htm>. [Žiūrėta 2012.04.01]

¹⁵⁸ Ten pat.

žydu ortodoksų vertybės. Tuo tarpu Libanas, turėdamas tris dominuojančias religijas, ne tik deklaruoja ginantis religijos laisvę, bet tai iš tiesų ir vykdo. Be to, Libano Konstitucija numato, jog krikščionys ir musulmonai turi būti vienodai ir proporcingai atstovaujami parlamente, vyriausybėje ir kitose svarbiose institucijose, todėl maronitų krikščionims priklauso prezidento postas, sunitams – ministro pirmininko, o šiitams – parlamento vadovo.¹⁵⁹

Tiek musulmoniškose Sąjungos Viduržemiui šalyse, tiek Izraelyje bei Libane dominuojančios religinės bendruomenės yra finansuojamos valstybės. Tiesa, islamiškos šalys ypatingos tuo, jog jose islamo dvasininkų skyrimas yra valstybės reikalas, t.y. skiriami tokie dvasininkai, kurie nepažeistų esamo režimo ir neskleistų ekstremistinių idėjų. Islamiškos valstybės taip pat remia ir mečetes. Islamo dvasininkų skyrimas ir finansavimas bei religiniai reikalai yra religinių reikalų ministerijų kompetencija. Kai kuriose iš Sąjungos Viduržemiui valstybių remiamas ne tik islamas, pvz. Maroke mokesčių lengvatos, subsidijos, muitų išlygos, žemės ir pastatai teikiami dar ir krikščionų bažnyčiai bei žydams; Palestinoje krikščionims teikiama ribota finansinė pagalba, o Tunise mokamas atlyginimas didžiajam rabinui. Libane skiriami ir valstybės remiami krikščionių, musulmonų ir drūzų dvasininkai.¹⁶⁰

Religinio švietimo klausimai sprendžiami panašiai: visose islamiškose pietų Viduržemio šalyse islamo pamokos mokykloje yra privalomos (varijuoja tik klasės, iki kurių šis mokymas privalomas). Kitų religijų privačioms mokykloms leidžiama steigti Jordanijoje, žydu mokykloms – Tunise, Palestinoje tikybos pamokos privalomos krikščionims. Izraelyje religinės žydu mokyklos gauna daugiau valstybės finansinės paramos nei arabų.¹⁶¹

Reikia pastebėti, jog net ir islamiškose Sąjungos Viduržemiui šalyse, t.y. Tunise ir Egipte, yra taikomi tam tikri apribojimai musulmoniškai aprangai viešumoje: Egipte pradinėse mokyklose draudžiami hidžabai, leidžiami tik parengiamosiose ir vidurinėse mokyklose su tėvų prašymu; Tunise draudžiama auginti barzdas, dėvėti hidžabus bei vyriškus musulmoniškus marškinius iki kelių valstybinėse įstaigose, viešose gatvėse ir tam tikrų viešų renginių metu.¹⁶²

Taigi išanalizavus religijos padėtį Rytų partnerystės ir Sąjungos Viduržemiui valstybėse matomas ryškus skirtumas: nuosaikesnės religijos atžvilgiu, sekuliaros, religinę laisvę užtikrinančios, nors kai kurios ir su tam tikrais pažeidimais, Rytų šalys (išskyrus Baltarusiją) ir itin glaudus valstybės ir islamo ryšys, dominuojančios islamiškos vertybės ir principai, persmelkiantys tiek viešą, tiek privatų gyvenimą, neretai pažeidžiantys pagrindines žmogaus teises ir laisves (tame

¹⁵⁹ Ten pat.

¹⁶⁰ Ten pat.

¹⁶¹ Ten pat.

¹⁶² Ten pat.

tarpe ir tikėjimo laisvę), diskriminuojantys mažumų religijas pietinėse ES kaimynėse (išskyrus Izraelį bei Libaną, kuriose religinės laisvės padėtis yra geresnė).

Europos kaimynystės politikos pagrindiniai dokumentai (dokumentas „Platesnė Europa“, Europos kaimynystės politikos strateginis dokumentas) religijos klausimo praktiškai neliečia, išskyrus 2011 m. komunikatą „Naujas atsakas į besikeičiančią kaimynystę“, kuriame teigiama, jog ES įsipareigoja remti šalis partneres, kurios siekia kurti stiprią demokratiją, bei „pilietines ir žmogaus teises, kurias ES laiko savaime suprantamu dalyku, tokias kaip minties, sąžinės ir religinę laisvę“¹⁶³. Taip pat pabrėžiama, kad šalių įsipareigojimais žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms ne visuomet atitinka jų veiksmus, todėl būtinas svarbių tarptautinių ir regioninių instrumentų ratifikavimas ir jų laikymasis, įskaitant instrumentus, skatinančius lyčių lygybę, kovojančius prieš visų formų diskriminaciją, gerbiančius religinę laisvę, ginančius pabėgėlių teises ir pan.¹⁶⁴ Taigi Europos kaimynystės politikoje religija nėra išskiriama kaip reikšmingas prioritetas, tačiau yra daugiau svarbi žmogaus teisių ir laisvių, kurias turi garantuoti ES kaimynės, dalis.

Tas pats atsispindi ir pagrindiniuose ES ir Europos kaimynystės politikos partnerių dokumentuose – dvišaliuose veiksmų planuose: dalis kaimynių (Azerbaidžanas, Egiptas, Izraelis, Libanas, Moldova, Palestina, Ukraina) savo veiksmų planuose kartu su ES yra įsipareigojusios imtis reikiamų veiksmų kovojant su diskriminacija (tame tarpe ir religine), stiprinti žmogaus teises ir pagrindines laisves, gerinti dialogą tarp kultūrų ir religijų, skatinti pagarbą joms.¹⁶⁵ Taigi mažiau nei pusė ES kaimynių yra įsipareigojusios gerinti žmogaus teisių ir laisvių būklę savo šalyse, kai tuo tarpu dar 4 valstybės savo planuose to nemini (reikia pastebėti, kad veiksmų planus yra pasirašiusios 12 iš 16 ES kaimynių, kadangi su Alžyru, Baltarusija, Libija ir Sirija Europos kaimynystės politika dar nėra pilnai aktyvuota).

Paskutiniuosiose progreso ataskaitose (2011 m. gegužės 25 d.) priekaištai iš ES pusės dėl nekintančios ydingos religijų padėties pareikšti Armėnijai (dėl pernelyg privilegijuotos Armėnų

¹⁶³ European Commission and European Union External Action. „A New Response to a Changing Neighbourhood. A review of European Neighbourhood Policy“. 2011 gegužės 25.

<http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com_11_303_en.pdf>. [Žiūrėta 2012.04.02]

¹⁶⁴ Ten pat.

¹⁶⁵ European Commission. “EU/Azerbaijan Action Plan”.

<http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/azerbaijan_enp_ap_final_en.pdf>. [Žiūrėta 2012.04.02]

European Commission. “EU/Egypt Action Plan”.

<http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/egypt_enp_ap_final_en.pdf>. [Žiūrėta 2012.04.02]

European Commission. “EU/Israel Action Plan”.

<http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/israel_enp_ap_final_en.pdf>. [Žiūrėta 2012.04.02]

European Commission. “EU/Palestinian Authority Action Plan”.

<http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/pa_enp_ap_final_en.pdf>. [Žiūrėta 2012.04.02]

apaštališkosios bažnyčios padėties)¹⁶⁶, Azerbaidžanui (dėl religinių grupių registravimo vilkinimo)¹⁶⁷, Egiptui (dėl besitęsiančios nemusulmonų religinės diskriminacijos)¹⁶⁸, Gruzijai (dėl progreso integruojant religines mažumas nebuvimo)¹⁶⁹, Moldovai (dėl atsisakymo registruoti tam tikras religines grupes, ypač musulmonų)¹⁷⁰.

Taigi Europos kaimynystės politikoje religiniai kaimynių reikalai neturi didelio svorio, ES iš kaimynių minimaliai reikalauja ar greičiau tiesiog tikisi tam tikrų religinių pokyčių. Iš esmės ES į kaimynių religinius reikalus žiūri per EKP valstybių pilietinės visuomenės abipusio supratimo ir dialogo prizmę¹⁷¹. Žvelgiant į ateitį, jei ES kaimynėms būtų sudaryti galimybė įstoti į ES, Sąjungos nuostatos religijos atžvilgiu būtų reikšmingesnės, o reformos religinėje srityje taptų neišvengiamos. Reikia pastebėti, kad stojimo galimybė, bent jau Rytų Partnerystės valstybėms, gali būti reali. Pietinės ES kaimynės akivaizdžiai neatitinka Lisabonos sutarties 49 straipsnio, kuriame teigiama, jog kiekviena Europos valstybė, gerbianti europines vertybes ir įsipareigojusi jas remti, gali pareikšti norą tapti Sąjungos nare¹⁷². Tuo tarpu rytinių kaimynių atžvilgiu dažnai pasigirsta kalbų apie gilesnę integraciją ir glaudesnę santykį su ES. Nors, anot Violetos Podagelytės, „kaimynystės politika nustatė ES „politinės bendruomenės ribas“ ir apibrėžė, nors oficialiai to ir nedeklaruodama, jos plėtros potencialą“, tačiau „rytinių kaimyninių valstybių atžvilgiu ES politinis tonas yra gana prieštaringas ir flirtuojantis: joms niekada nebuvo aiškiai atsakyta tolima narystės perspektyva, tačiau ji niekada ir nebuvo pažadėta“¹⁷³. Be to, ES valstybės narės pačios pripažįsta, jog plėtros politika yra efektyviausia priemonė siekiant įtakos trečiosiose šalyse.¹⁷⁴

Tuo tarpu nei ES, nei Sąjungos Viduržemiui šalys nemano priklausančios europiniam identitetui. Pagrindinis Europos Sąjungos interesas tiek šiose šalyse, tiek visuose Vidurio Rytuose yra stabilumas, kadangi dauguma krizių arabų pasaulyje dėl geografinės padėties ir didelių Vidurio Rytų kilmės bendruomenių ES šalyse paveikia ir Europos valstybes. Taigi tvaraus stabilumo

¹⁶⁶ European Commission. “Implementation of European Neighbourhood Policy in 2010. Country Report: Armenia”. <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2011/sec_11_639_en.pdf>. [Žiūrėta 2012.04.02]

¹⁶⁷ European Commission. “Implementation of European Neighbourhood Policy in 2010. Country Report: Azerbaijan”. <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2011/sec_11_640_en.pdf>. [Žiūrėta 2012.04.02]

¹⁶⁸ European Commission. “Implementation of European Neighbourhood Policy in 2010. Country Report: Egypt”. <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2011/sec_11_647_en.pdf>. [Žiūrėta 2012.04.02]

¹⁶⁹ European Commission. “Implementation of European Neighbourhood Policy in 2010. Country Report: Georgia”. <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2011/sec_11_649_en.pdf>. [Žiūrėta 2012.04.02]

¹⁷⁰ European Commission. “Implementation of European Neighbourhood Policy in 2010. Country Report: Moldova”. <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2011/sec_11_643_en.pdf>. [Žiūrėta 2012.04.02]

¹⁷¹ Eduard Soler i Lecha, “The EU's approach to the religious factor in its near abroad: Turkey and the Arab Mediterranean countries”. Sixth Pan-European Conference on International Relations, Torino, 2007 rugsėjo 12-15. 5 psl <http://turin.sgir.eu/uploads/SOLER%20I%20LECHA-sgir_torino_%28eduard_soler_lecha%29.pdf>. [Žiūrėta 2012.04.17]

¹⁷² EUR-Lex, “Lisabonos sutartis”, 49 str.

<<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0013:0046:LT:PDF>>. [Žiūrėta 2012.04.12]

¹⁷³ Podagelytė.

¹⁷⁴ Eduard Soler i Lecha, 5.

regione, kenčiančiame nuo ilgai besitęsiančių teritorinių konfliktų, socialinių neramumų ir religiškai pateisinamo žiauraus terorizmo pakilimo, pagrindinis ES uždavinys yra pastovus stabilumas.¹⁷⁵

3. Krikščionybė ES politinėje sistemoje

3.1. ES santykio su religija teisinis reglamentavimas

Žvelgiant iš tarptautinių organizacijų klasifikavimo pozicijos, Europos Sąjunga yra laikoma viršnacionaline organizacija. Valstybės, sukūrusios tokią organizaciją su viršvalstybinėmis institucijomis, dalį savo suverenių teisių savanoriškai perduoda jų kompetencijai, taigi ir atsisako dalies savo suvereniteto išimtinai joms priklausančiose vidaus politikos srityse. Europos Sąjunga atitinka beveik visus viršnacionalinių organizacijų bruožus, t.y. „organizacijos sprendimai dažniausiai įpareigoja valstybes; organizacijos institucijos priimančios sprendimus nėra visiškai priklausomos nuo valstybių narių vyriausybės bendradarbiavimo; organizacijos priimti sprendimai tiesiogiai galioja valstybių narių teritorijose ir sukuria teises bei pareigas jų fiziniams ir juridiniams asmenims; organizacija turi savo prievartos mechanizmą priimtiems sprendimams įgyvendinti; organizacija turi finansinę autonomiją; organizacijos steigiamasis aktas ir jos institucijų priimti sprendimai sudaro naują savarankišką teisės sistemą, turinčią viršenybę valstybių narių nacionalinei teisei; vienašališkas išstojimas iš organizacijos yra negalimas“¹⁷⁶ (paskutinysis bruožas ES atžvilgiu negalioja nuo 2009 m., priėmus Lisabonos sutartį, kurioje pirmą kartą pripažįstama galimybė valstybei narei išstoti). Tačiau be viršvalstybiškumo ES taip pat ryškus ir tarpvyriausybiskumas, kada tam tikri Sąjungos narių reikalai nepriklauso viršvalstybinių ES institucijų kompetencijai ir nėra ES teisės objektas, taigi tam tikrose srityse valstybės narės savanoriškai bendradarbiauja.¹⁷⁷ Iki priimant Lisabonos sutartį, pirmasis ES ramstis (Europos Bendrijos reikalai, apimantys bendrąją rinką ir pinigų sąjungą, bendrąją žemės ūkio politiką, struktūrinę politiką ir kitus ekonominės integracijos reikalus) rėmėsi viršvalstybiškumo principu, antrasis ir trečiasis (bendroji užsienio ir saugumo politika bei bendradarbiavimas teisingumo ir vidaus reikalų srityse) – tarpvyriausybiskumu.¹⁷⁸ Taigi religija valstybėse narėse buvo daugiau jų pačių reikalas. Po Lisabonos sutarties priėmimo ši situacija iš esmės nepasikeitė: religiniai reikalai patenka ne į ES

¹⁷⁵ Ten pat, 16-17.

¹⁷⁶ Dainius Žalimas et al., *Tarptautinės organizacijos*. Vilnius: Justitia, 2001, 63.

¹⁷⁷ Rodney Leach, *Europa. Glausta Europos Sąjungos enciklopedija*. Vilnius: Vaga, 2007, 261

¹⁷⁸ Gediminas Vitkus, *Europos Sąjungos enciklopedinis žinynas*. Vilnius: Eugrimas, 2008, 253.

išskirtinės ar bendrosios, bet papildomos kompetencijos sritį, t. y. ES čia leidžia sau tik paremti, papildyti ar suderinti valstybių narių veiksmus.¹⁷⁹

ES integracija vis gilėja, vis didesnė dalis valstybių narių kompetencijai priklausančių sričių perduodama ES valdymui, taigi viršvalstybiškumo daugėja. Jei, sprendžiant klausimą dėl ES ateities, būtų pasirinktas federalizmo modelis, besiremiantis viršvalstybiškumo principu, teoriškai įmanoma, jog religiniai reikalai taip pat būtų perduoti Sąjungos kompetencijai.

Kol kas ES ne tik nesikiša į valstybių narių religinius reikalus, bet ir pati griežtai neapibrėžia savo santykio su religija. Europos valstybės vienyti pradėjo anglių ir plieno bendrijos pagrindu, siekiant užtikrinti laisvą anglių ir plieno produkcijos judėjimą ir prieigą prie šių išteklių. Tiek šią bendriją įsteigiančioje sutartyje, tiek vėliau sekusiose Eratom bei Europos ekonominės bendrijos įkūrimą reglamentuojančiose sutartyse apie religiją nebuvo užsimenama. 1992 m. pasirašytoje Europos Sąjungos sutartyje religiniai valstybių narių ir pačios Sąjungos reikalai nėra minimi. Tiesiog teigiama, jog ES gerbia žmogaus teises ir pagrindines laisves, o taip pat laikosi Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos¹⁸⁰. Konvencija, Europos Tarybos sudaryta 1950 m., numato, jog „kiekvienas turi teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę; ši teisė apima laisvę keisti savo religiją ar tikėjimą, taip pat laisvę išpažinti ir skelbti savo religiją ar tikėjimą tiek vienam, tiek kartu su kitais, viešai ar privačiai, laikant pamaldas, atliekant apeigas, praktikuojant tikėjimą ar mokant jo“¹⁸¹. Taip pat numatyta, jog ši teisė gali būti apribota tik tiek, kiek numato įstatymai, ir tik tada, kai laisvas religijos skelbimas kelia grėsmę demokratinės visuomenės saugumui.¹⁸² Taigi Maastrichto sutartyje ES netiesiogiai įvardija, jog gerbia religijos ar tikėjimo laisvę bei valstybių narių pasirinktą būdą ją reguliuoti.

Amsterdamo sutartyje (1997 m.) ES nuostatos religijos atžvilgiu praplečiamos: deklaracijoje dėl bažnytinių ir nereliginių organizacijų statuso yra pabrėžiama, jog „Europos Sąjunga gerbia ir nepažeidžia valstybių narių bažnyčių ir religinių asociacijų ar bendruomenių statuso, nustatyto pagal nacionalinę teisę.“¹⁸³ Lisabonos sutartyje (2009 m.) ši nuostata papildyta: „pripažindama tų bažnyčių ir religinių organizacijų savitumą ir konkretų įnašą, Sąjunga palaiko su

¹⁷⁹ Oficiali Europos Sąjungos interneto svetainė, “Division of competences within the European Union”. <http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0020_en.htm>. [Žiūrėta 2012.01.11]

¹⁸⁰ EUR-Lex, “Treaty on European Union”. <<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html#0001000001>>. [Žiūrėta 2012.02.02]

¹⁸¹ European Court of Human Rights, “Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija”. <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/EBDFB6BB-2A0E-48D0-935F-43AFC0A961C7/0/LIT_CONV.pdf>. [Žiūrėta 2012.02.02]

¹⁸² Ten pat.

¹⁸³ EUR-Lex, “Amsterdamo sutartis. Deklaracija dėl bažnytinių ir nereliginių organizacijų statuso”. 1997. <<http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/index.htm>>. [Žiūrėta 2012.04.12]

jomis atvirą, skaidrą nuolatinį dialogą.¹⁸⁴ Reikia pastebėti, jog dialogas su konfesinėmis organizacijomis iš gerosios praktikos teisiniu Europos Sąjungos įsipareigojimu tapo tik 2009 m., nors formaliai Žako Deloro (Jacques Delors) iniciatyva buvo vykdomas nuo 90-ųjų pradžios.

Galiausiai Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, įsigaliojusi kartu su Lisabonos sutartimi, dar kartą įtvirtino ES pagarbą religijos laisvei bei religijų įvairovei Sąjungoje¹⁸⁵.

Taigi Europos Sąjungos teisė atskleidžia du dalykus: ES yra liberali santykio su religija klausimu, kadangi užtikrina religinę įvairovę, kiekvieno asmens religijos laisvę ir valstybių narių laisvę religinius reikalus tvarkyti pačioms. Tačiau taip pat Sąjungai svarbu bendradarbiauti su konfesinėmis grupėmis, t.y. palaikyti su jomis dialogą.

3.2. Krikščioniškųjų konfesijų pozicija santykio su ES klausimu

Bažnyčios požiūriu, krikščionybė yra itin svarbi Europai, jos vystymuisi bei identiteto formavimuisi. Dabartinis Popiežius Benediktas XVI, tuomet dar kardinolas J. Ratzingeris, savo tekste „Europa kultūrų krizėje“ teigė, jog krikščionybė nėra europinė, Europos kultūrinės aplinkos religija, kadangi nėra kilusi Europoje, tačiau yra glaudžiai su Europa susijusi todėl, kad būtent čia šis tikėjimas istoriškai veiksmingiausiai pasireiškė ir reiškiasi kultūrine ir intelektualine prasme.¹⁸⁶ Krikščionybės svarbą Europai pabrėžia ir Jonas Pauliaus II savo posinodiniame apaštališkajame paraginyje „Ecclesia in Europa“, paskelbtame 2003 m. po 1999 metais įvykusio Antrojo ypatingojo Vyskupų sinodo susirinkimo Europos klausimais: „Krikščionybė neabejotinai yra Europos sudėtingos istorijos pagrindinis ir būdingas elementas, sutvirtintas klasikinio paveldo patvaraus pamato ir daugialypio amžių raidoje vienas po kito sekusių įvairių etninių bei kultūrinių sąjūdžių indėlio“¹⁸⁷; „krikščioniškasis tikėjimas neabejotinai yra esminė ir lemiamą europinės kultūros pamato dalis. Krikščionybė iš tiesų suteikia Europai pavidalą, įdiegdama tam tikras pamatines vertybes. Pati Europos modernybė, dovanojusi pasauliui demokratijos idealą ir žmogaus teises, semia savo vertybes iš krikščioniškojo paveldo. Europa veikiau apibūdintina ne kaip geografinė erdvė, bet kaip „pirmiausia kultūrinė ir istorinė sąvoka, nusakanti tikrovę, kaip žemynas atsiradusią

¹⁸⁴ Lisabonos sutartis, 16c str.

¹⁸⁵ EUR-Lex, „Charter of Fundamental Rights of the European Union”. < <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:EN:PDF>>.

¹⁸⁶ Joseph Ratzinger, „Europa kultūrų krizėje”. „Bažnyčios žinios” 2005 m. rugpjūčio 12 d., Nr. 15. <<http://www.lcn.lt/bzinius/bz0515/515str1.html>>. [Žiūrėta 2012.01.14]

¹⁸⁷ Jonas Paulius II, „Posinodinis apaštališkasis paraginimas „Ecclesia in Europa“”. <http://www.lcn.lt/b_dokumentai/ap_paraginimai/ecclesia-in-europa.html#Europos>. [Žiūrėta 2012.01.11]

krikščionybės vienijančiosios jėgos dėka – krikščionybės, mokėjusios suvienyti tautas bei kultūras ir artimai susijusios su visa Europos kultūra¹⁸⁸

Taigi Bažnyčia suvokia savo, kaip Evangelijos sergėtojos, vaidmenį prisidedant prie vertybių, kurios suteikė Europos kultūrai visuotinumą pobūdį, sklaidimo ir įtvirtinimo, bei jaučia pareigą dėl savo prigimties ir misijos nuolat Europai rodyti dėmesį.¹⁸⁹ Jonas Paulius II savo pontifikavimo metu reiškė susirūpinimą esama krikščionybės padėtimi žemyne. Anot jo, Europą kamuoja vertybių krizė: stokojama pamatinių vertybių, Europos kultūrą mėginama atsieti nuo krikščionybės indėlio, o tam didelę įtaką daro žiniasklaida, vis labiau sklinda religinis agnosticizmas, t.y. mėginama „suteikti Europai veidą, kuriame neatsispindėtų religinis paveldas, pirmiausia jos gili krikščioniškoji siela“.¹⁹⁰ Popiežiaus įsitikinimu, nepaisant to, jog Europoje netrūksta prestižinių krikščionybės buvimo simbolių, tačiau, plintant sekuliarizacijai, jiems kyla grėsmė išnykti, todėl „Bažnyčia su nauja atsakomybe suvokia būtinybę neleisti pražūti šiam brangiam palikimui ir padėti Europai statydintis atgaivinant jos pirmaprades krikščioniškąsias šaknis“.¹⁹¹

Vienas iš tokių bandymų buvo susijęs su Konstitucija Europai. Tiek Jonas Paulius II, tiek kiti Bažnyčios hierarchai aktyviai ragino Europos šalių lyderius Konstitucijos preambulėje įrašyti nuorodą į Europos ryšį su krikščionybe ir/arba Dievu. Visgi toks siūlymas sulaukė didelio sekuliaristų pasipriešinimo, Europos Sąjungos narėms nepavyko susitarti ir Konstitucijos preambulėje apsiriota nuoroda į kultūrinį, religinį ir humanistinį Europos paveldą¹⁹². Kardinolo J. Ratzingerio įsitikinimu, „visiškas religinis valstybės neutralumas didžiumoje istorinių kontekstų laikytinas iliuzija“¹⁹³. Be to, tai, jog krikščioniškų Europos šaknų paminėjimas žeidžia Europos nekrikščionių jausmus, nėra argumentas nenurodyti krikščionybės reikšmės Europai, kadangi tai – istorinis faktas, kurio niekas negali paneigti.¹⁹⁴

Pirmosios bažnyčios-valstybės atskyrimo sampratos apraiškos ėmė rasti reformacijos laikotarpiu. Pasaulyje skirtingu metu susiklostė skirtingas požiūris į religijos ir valstybės santykį: vienoje šalyse Bažnyčia aiškiai atskirta nuo viešojo gyvenimo, tai įtvirtinant įstatymais, kitur ji vis dar turi jam įtaką. Tuo tarpu Bažnyčia turi savo nuomonę valstybės ir religijos santykio klausimu.

¹⁸⁸ Ten pat.

¹⁸⁹ Ten pat.

¹⁹⁰ Ten pat.

¹⁹¹ Ten pat.

¹⁹² EUR-Lex, “Treaty Establishing a Constitution for Europe”. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2004:310:0003:0010:EN:PDF>>. [Žiūrėta 2012.01.20]

¹⁹³ Joseph Ratzinger, „Europa kultūrų krizėje”.

¹⁹⁴ Ten pat.

Pirmiausia sekuliarizmą Bažnyčia apibrėžia kaip idėjas arba elgesį, kuris propaguoja humanizmą be Dievo, yra visiškai koncentruotas į veiksmo ar jo produkto kultą, vartotojiškumą ir malonumų siekimą, nesirūpinant pavojumi „prarasti savo sielą“. Sekuliarizmas kenkia nuodėmės suvokimui, o jo praradimas yra Dievo neigimo forma arba padarinys. Iš esmės Bažnyčios požiūris į sekuliarizmą yra radikalesnis nei pasauliečių aiškinimas, kadangi Dievo neigimą prilygina situacijai, kada žmogus gyvena taip, tarsi Dievo nebūtų, eliminuoja jį iš savo kasdienio gyvenimo.¹⁹⁵ Taigi individualiame lygmenyje Bažnyčia labai konkrečiai apibrėžia savo santykį su individu.

Savo santykį su valstybe Bažnyčia taip pat aiškiai nusako. Kardinolas J. Ratzingeris, aiškindamas Bažnyčios ir valstybės atskyrimą, ypatingu momentu, pakeitusiu politikos ir religijos santykį, laiko Jėzaus žodžius: „Atiduokite tad, kas ciesoriaus, ciesoriui, o kas Dievo – Dievui“ (pgl. Mt 22, 21). Jau čia išreiškiama aiški skirtis tarp dvasinių ir žemiškųjų dalykų.¹⁹⁶ Visgi Bažnyčia ir valstybė buvo susijusios gana ilgą laiką ir tik Apšvietos laikotarpiu ėmusios rasti jų atskyrimo idėjos atnešė teorinių ir praktinių pokyčių. Bažnyčia jais nebuvo patenkinta: dar Popiežius Pijus X XIX a. pabaigoje reiškė susirūpinimą, kad, Bažnyčią atskyrus nuo valstybės, Dievas buvo išstumtas iš viešojo gyvenimo¹⁹⁷.

Nepaisant to, jog Bažnyčia tebereiškia kritiką dėl augančio sekuliarizmo pasaulyje, moderniaisiais laikais ji aiškiai atskiria dvasinę ir politinę sritis. Bene aiškiausiai valstybės-krikščionybės santykis apibrėžtas Visuotiniame Vatikano II susirinkime. Jame pareikšta, jog „Bažnyčia, dėl savo uždavinio ir kompetencijos pobūdžio jokia būdu nesutampanti su politine bendruomene ir nesusijusi su jokia politine sistema, yra žmogaus asmens transcendentiško ženklo ir drauge saugotoja“.¹⁹⁸ Politinė bendruomenė ir Bažnyčia yra matoma kaip atskiros sritys, savarankiškos ir nepriklausomos viena nuo kitos. Santykiuose su viešąja valdžia Bažnyčia nereikalauja grįžti prie konfesinės valstybės formų, tačiau nepripažįsta ideologinio laicizmo bei priešiško pilietinių institucijų ir religinių konfesijų atskyrimo.¹⁹⁹ Bažnyčios įsitikinimu, dėl to, jog abi tarnauja tiems patiems žmonėms, turi bendradarbiauti viena su kita, kadangi tik taip sėkmingai vykdytų savo tarnavimą žmonių gerovei. Tačiau taip pat Bažnyčia teigia visur ir visuomet turinti

¹⁹⁵ John Paul II, „Post-Synodal Apostolic Exhortation ,Reconciliation And Penance“.

<http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_02121984_reconciliatio-et-paenitentia_en.html>. [Žiūrėta 2012.01.12]

¹⁹⁶ Benedict XVI, „Why Church and State Must Be Separate“. <<http://www.lewrockwell.com/orig6/ratzinger2.html>>. [Žiūrėta 2012.01.17]

¹⁹⁷ BBC, „Vatican resists European secularism“. 2005 vasario 11. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4253937.stm>. [Žiūrėta 2012.01.20]

¹⁹⁸ Visuotinio Vatikano II susirinkimo dokumentai. „Pastoracinė Konstitucija apie Bažnyčią šiulaikiniame pasaulyje ,Gaudium et spes““. <http://www.lcn.lt/b_dokumentai/vatikano_2s/gaudium-et-spes.html>. [Žiūrėta 2012.01.11]

¹⁹⁹ Jonas Paulius II, „Posinodinis apaštališkasis paraginimas ,Ecclesia in Europa“.

teisę „laisvai skelbti tikėjimą, aiškinti savo socialinį mokymą, tarp žmonių nekliudoma vykdyti savo uždavinį ir priimti moralinį sprendimą net politinės srities klausimais, kai to reikalauja pagrindinės asmens teisės arba sielų išganymas. Tai darydama ji turi teisę vartoti visas ir vien tas priemones, kurios atitinka Evangeliją ir visų gerovę, atsižvelgiant į laiko ir sąlygų skirtingumą.“²⁰⁰ Kardinolas J. Ratzingeris pagrindiniais klausimais, prie kurių sprendimo Bažnyčia mano turinti teisę prisidėti, įvardija abortų, eutanazijos, tos pačios lyties santuokų, socialinės nepilnamečių apsaugos, šiuolaikinės vergijos, religinės laisvės, teisingo ūkio problemas. Taigi, viena vertus, Bažnyčia tvirtina turinti teisę ne tik laisvai skelbti savo mokymą, bet ir kištis į politinės srities reikalus tuomet, kai šie susiję su pagrindinėmis žmogaus teisėmis, kita vertus, teigia, jog Bažnyčios socialinis mokymas nėra kišimasis į valstybių valdymą: Bažnyčia nesiekia vykdyti politinę galią ar apriboti tikinčiųjų nuomonės laisvę, tiesiog nori priminti, jog katalikams nėra skirties tarp pasaulietinio ir dvasinio gyvenimo.²⁰¹

Tas pats principas atsispindi ir Bažnyčiai apibrėžiant savo santykius su Europos Sąjunga. Jono Pauliaus II posinodiniame apaštališkajame paraginime teigiama: „Bažnyčia „neturi teisės teikti pirmenybės vienokiam ar kitokiam“ Europos „instituciniam ar konstituciniam sprendimui“ ir todėl nori nuosekliai gerbti teisėtą pilietinės tvarkos autonomiją“²⁰². Bažnyčia yra įsitikinusi, jog būtinas bendradarbiavimas tarp europinių visuomeninių darinių bei Bažnyčios ir kitų religinių organizacijų, kadangi jos egzistavo dar prieš Europos Sąjungos steigimą bei Europos tautų kūrimąsi ir jų veikla yra itin reikšminga instituciniu lygmeniu. Taigi teigiama, jog demokratija bus gerbiama tik tokiu atveju, jei tiek valstybinės, tiek europinės institucijos bendradarbiaus su religinėmis organizacijomis. Taip pat Bažnyčia pabrėžia galinti padėti Europos vienijimuisi per savo tradicijas ir socialinio mokymo principus skleidžiančias tikinčiųjų bendruomenes.²⁰³

Po Vatikano II susirinkimo Bažnyčia atsisakė pretenzijų į valstybinę religiją ir nuo tol reikalauja būti laisva, t.y. ji nesiekia kištis į viešąją valdžią, tačiau siekia religinės laisvės užtikrinimo. 1965 m. Visuotinio Vatikano II susirinkimo priimta Tikėjimo laisvės deklaracija skelbia, jog Bažnyčia reikalauja laisvės sau iš kiekvienos viešosios valdžios pirmiausia kaip dvasinis autoritetas ir kaip žmonių bendruomenė, turinti teisę gyventi pagal krikščionišką mokymą.²⁰⁴ Deklaracijoje taip pat įtvirtinta: „saugoti ir skatinti neliečiamas žmogaus teises esmingu

²⁰⁰ ²⁰⁰ Visuotinio Vatikano II susirinkimo dokumentai. „Pastoracinė Konstitucija apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje „Gaudium et spes““.

²⁰¹ Tikėjimo Mokslo Kongregacija, „Doktrininė nota dėl katalikų veiklos ir elgesio politiniame gyvenime kai kurių klausimų“. *Bažnyčios žinios*, 2003 sausio 29, Nr. 2. <http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/del-kataliku-veiklos.html>. [Žiūrėta 2012.01.15]

²⁰² Jonas Paulius II, „Posinodinis apaštališkasis paraginimas „Ecclesia in Europa““.

²⁰³ Ten pat.

²⁰⁴ Visuotinio Vatikano II susirinkimo dokumentai. „Tikėjimo laisvės deklaracija „Dignitatis humanae““.<http://www.lcn.lt/b_dokumentai/vatikano_2s/dignitatis-humanae.html>. [Žiūrėta 2011.01.12]

būdu yra kiekvienos pasaulietinės valdžios pareiga. Todėl pasaulietinė valdžia privalo teisingais įstatymais ir kitomis tinkamomis priemonėmis veiksmingai saugoti visų piliečių tikėjimo laisvę ir sudaryti palankias sąlygas religiniam gyvenimui puoselėti²⁰⁵.

Taigi Bažnyčia nesiekia kištis į Europos Sąjungos viešąją valdžią, prašo tiesiog bendradarbiavimo su ES institucijomis bei religinės laisvės užtikrinimo. Visgi neaišku, kokio pobūdžio bendradarbiavimas turimas omenyje bei kiek įpareigojantys tiek Europos Sąjungą, tiek religines bendruomenes būtų bendradarbiaujant priimti nutarimai.

3.3. Krikščionybės atstovavimas Europos Sąjungos politinėje sistemoje

Lucian N. Leustean teigimu, religija Europos Sąjungos politinėje evoliucijoje buvo sudėtinga partnerė, o ES nuo Šumano deklaracijos iki Maastrichto sutarties nerodė viešo dėmesio religijos egzistavimui. Autorius, nagrinėdamas religijos reprezentavimą Europos Sąjungoje, išskiria keturis religijos ir europinių institucijų santykio tipus: privatų-viešą, eksperimentinį, iniciatyvų ir institucionalizuotą.²⁰⁶

Privatūs-vieši santykiai tarp bažnyčių ir Europos institucijų atsirado kaip politikų ir verslininkų, įsitraukusių į Europos bendradarbiavimo procesą, asmeninių religinių interesų išdava, o ne kaip sistemiškos religijos politikos rezultatas. L. N. Leustean teigimu, nepaisant to, jog Romos katalikų bažnyčia buvo pirminis veikėjas, remiantis Europos integracijos procesą po Antrojo pasaulinio karo, būtent protestantai tapo pirmąja krikščioniška grupe, nagrinėjusia Europos bendradarbiavimo poveikį bažnyčioms. Ši grupė, įsteigta 1950 m. ir pavadinta „Visuotinė komisija Europos bendradarbiavimui“ (ECEC), ragino protestantų ir anglikonų bažnyčias prisidėti prie Europos bendradarbiavimo proceso. Ši komisija buvo svarbi tuo, jog kai kurie jos nariai vėliau tapo Vakarų valstybių politikos lyderiais ir tiesiogiai prisidėjo formuojant Europos institucijas. Be to, jie bažnyčias suvokė kaip vaidinančias pagrindinį vaidmenį susitaikymo ir bendradarbiavimo procese, o ne kaip tiesiogiai įsitraukusias į Europos integracijos politinį mechanizmą. Vėliau ECEC dėka buvo įsteigta dar pora religinių organų, reprezentuojančių protestantus ir anglikonus Europos Bendrijoje.²⁰⁷

Šventasis Sostas 1980 m. įsteigė oficialią atstovybę, suteikusia tiesioginį ryšį tarp katalikų vyskupų ir Europos institucijų – Europos bendrijos vyskupų konferencijos komisiją (COMECE). Pirmieji katalikų ir protestantų biurai Briuselyje ir Strasbūre veikė su nedideliu

²⁰⁵ Ten pat.

²⁰⁶ Lucian N. Leustean, “Representing Religion in the European Union. A Typology of Actors”. *Politics, Religion & Ideology*, Vol. 12, No. 3, 295, 298.

²⁰⁷ Ten pat, 298-299.

skaičiumi darbuotojų ir menka finansine parama tiek iš pačių bažnyčių, tiek iš Europos Komisijos. Visgi šie biurai suvienijo dvasininkus iš Europos Bendrijos šalių ir europinių institucijų pareigūnus, kurie teikdavo informaciją, laikytą už bažnyčių interesų ribų. Toks apsikeitimas informacija bei žiniomis ir atspindėjo privatų-viešą santykį, o religinis atstovavimas buvo suvokiamas kaip augantis skaičius pilietinės visuomenės organizacijų, užsiimančių lobizmu Briuselyje.²⁰⁸

Ekperimentinis santykių tipas, pasak L. N. Leustean, išsivystė Prezidentui Gaston Thorn sumanius įvesti ekperimentinį kontaktą tarp Europos Komisijos ir bažnyčių 1982 m. Vėliau šis santykių tipas dar labiau buvo paskatintas J. Delors susidomėjimo religijomis ir etinėmis problemomis, padidinus religijų mobilizaciją europiniais klausimais Vieningojo Europos akto ir vieningos rinkos įkūrimo kontekste. Nauji religiniai organai kūrė biurus Briuselyje ir pamažu įsitraukė į neformalų dialogą.²⁰⁹

1989 m. J. Delors įkūrė patarėjų grupę, kuriai pavedė užmegzti reguliarių kontaktą su bažnyčiomis ir religinėmis grupėmis. Šios grupės dėka religijos-ES santykiai transformavosi į iniciatyvių santykių tipą. 1997-2005 m. veikė europinė programa „Siela Europai: etika ir dvasiškumas“, kuria buvo siekiama skatinti dialogą tarp krikščionių, žydų, musulmonų ir humanistų. Visgi ši programa neturėjo jokių teisinių implikacijų.²¹⁰

Ėmus diskutuoti dėl Konstitucijos Europai, atsirado dar naujų religinių veikėjų, kurie norėjo kontakto su Europos institucijomis. Nepaisant padidėjusio religinio lobizmo Briuselyje, siekiant į Konstitucijos preambulę įtraukti nuorodą į Dievą ar krikščionybę, nacionalinės vyriausybės išlaikė savo galią klausimuose, susijusiuose su religija.²¹¹

Galiausiai paskutinytis L. N. Leustean išskirtas bažnyčios ir europinių institucijų santykių tipas – institucionalizuoti santykiai – atsirado kaip tarpvyriausybinių derybų ir Lisabonos sutarties rezultatas. Patarėjų Europos Komisijai grupė, atsiradusi J. Delors prezidentavimo metu, 2005 m. buvo pervadinta Europos politikos patarėjų biuru.²¹² Šiuo metu vienintelė Europos Komisija vykdo ir koordinuoja religinį dialogą, tą patį ketinama daryti ir Europos Parlamente. (Toliau institucionalizuotas santykių tipas apžvelgiamas poskyriuose 3.3.1. ir 3.3.2.).

Atlikęs religinio atstovavimo Europos Sąjungoje tyrimą, L. N. Leustean išskiria penkis jo tipus:

1) Diplomatiniai santykiai. Romos katalikų bažnyčia yra vienintelė religija, turinti diplomatinę atstovybę Briuselyje ir Popiežiaus nuncijų paskyrusi santykiams su Europos Bendrija nuo 1970 m.

²⁰⁸ Ten pat, 300.

²⁰⁹ Ten pat.

²¹⁰ Ten pat, 301-302.

²¹¹ Ten pat.

²¹² Ten pat.

2006 m. ir Europos Komisija atidarė ES diplomatinę delegaciją Šventajame Soste. Nuo 2003 m. Maltos ordinas, kurį pripažįsta tik kai kurios ES narės, taip pat užmezgė diplomatinius santykius su Europos Komisija (bet ne su kitomis ES institucijomis).²¹³

2) Oficialios bažnyčių atstovybės, t.y. bažnyčios yra atstovaujamos tiesiogiai arba per bažnyčias vienijančias organizacijas. Oficiali atstovybė, reprezentuojanti oficialų Romos katalikų bažnyčių Europos institucijose balsą, buvo sukurta 1980 m. – Europos bendrijos vyskupų konferencijos komisija (COMECE). Pirmoji nepriklausomą biurą atvėrusi protestantų bažnyčia buvo Vokietijos evangelikų bažnyčia 1990 m. Po Maastrichto sutarties šios bažnyčios pavyzdžiu ėmė sekti ir kitos – nors ir priklausydamos tarpbažnytiniais organams, palaipsniui ėmė kurti individualius biurus.²¹⁴

3) Tarpbažnytinės ar tikėjimo organizacijos ir tinklai. Pastarųjų skirtumas nuo aukščiau paminėtų oficialių bažnyčios atstovybių yra tas, kad jos atstovauja arba tam tikrai bendruomenei platesnėje religijoje, arba tikėjimo/religinės organizacijos grupei. Didelė dalis šių organizacijų ir tinklų buvo suformuoti dar prieš Europos anglies ir plieno bendrijos sukūrimą, tačiau dialogą su ES institucijomis pradėjo tik po Vieningojo Europos akto.²¹⁵

4) Religiniai ordinai. Nors pastarieji yra susiję tik su Romos katalikų bažnyčia, tačiau dėl savo prigimties ir veikimo negali būti priskirti anksčiau minėtiems tipams. Vykdamas ES institucijų monitoringą aktyviausiai reiškiasi jėzuitų ordinas.²¹⁶

5) Vieno klausimo organizacijos. Per šį tipą yra atstovaujama didžioji religinių ir tikėjimo organizacijų dalis. Jos veikia išskirtinai vieno klausimo rėmuose arba yra susijusios su keliais klausimais vienu metu.²¹⁷

Anot L. N. Leustean, Romos katalikų bažnyčia, kaip dominuojanti religija ES, turi didžiausią skaičių organų ryšiams su Europos institucijomis.²¹⁸ Taigi būtent krikščionybė, o ypač Romos katalikai, nuo pat Europos Sąjungos kūrimosi su ja yra įvairiomis formomis užmezgę ryšius ir aktyviai juos palaikantys iki dabar.

3.3.1. EK skyrius dialogui su religijomis, bažnyčiomis ir tikėjimo grupėmis

Dar 1990-ųjų pradžioje tuometinis Europos Komisijos Prezidentas Jacques Delors iniciavo dialogą su bažnyčiomis ir religinėmis bendruomenėmis. Prezidentas tokį ES dialogą su religijomis pradėjo suvokdamas būsimus iššūkius Europos Sąjungai (jos plėtrą, politinės sąjungos

²¹³ Ten pat, 306.

²¹⁴ Ten pat.

²¹⁵ Ten pat, 306-307.

²¹⁶ Ten pat.

²¹⁷ Ten pat.

²¹⁸ Ten pat.

formavimą), o idėjų mainus su mokslo, kultūros ir religijos srityse dirbančiais žmonėmis laikė pradiniu tašku. Tokio dialogo tikslas buvo apsikeisti idėjomis apie eurointegracijos proceso prasmę ir dalyvavimą jame. Tradiciją susitikti su religinių bendruomenių atstovais išlaikė bei toliau vystė ir po J. Delors'o buvę Europos Komisijos prezidentai (Jacques Santer, Romano Prodi, José Manuel Barroso), laikydami tai svarbiu demokratijos visiems dalyvaujant ir sprendžiant instrumentu.²¹⁹

Ilgainiui šis ES ir religinių grupių dialogas iš gerosios praktikos virto teisiniu ES įsipareigojimu, užfiksuotu pirminėje ES teisėje, t.y. 2009 m. Lisabonos sutartyje. Jos 17 straipsnyje Europos Sąjunga įsipareigoja palaikyti atvirą, skaidrų ir reguliarią dialogą su bažnyčiomis, religinėmis, filosofinėmis bei nekonfesinėmis organizacijomis, kurios yra pripažintos nacionaliniu lygmeniu valstybėse narėse ir tvirtai laikosi europinių vertybių. Dialogas su šiomis organizacijomis yra Europos Komisijos Europos politikos patarėjų biuro kompetencija.²²⁰

ES įsipareigojimas atviram dialogui reiškia, jog „į visas svarbias ES darbotvarkės temas gali būti atsižvelgiama šiame horizontalaus pobūdžio ir bendrai sutartame dialoge“²²¹. Skaidriam dialogui ES institucijos įsipareigoja perduoti visuomenei visą svarbią informaciją, susijusią su šiuo dialogu, t.y. po aukšto lygio susitikimų su Prezidentais organizuojamos spaudos konferencijos, visi kiti susitikimai bei šio dialogo veiklos nušviečiami Europos Komisijos puslapyje. Dialogas vyksta reguliariai, t.y. kartą per metus Europos Komisijos Prezidentas organizuoja po vieną susitikimą su aukšto lygio religinių bendruomenių ir asociacijų atstovais bei filosofinių ir nekonfesinių organizacijų atstovais.²²² Reikia pastebėti, kad nuo 2007 m. dialoge su bažnyčiomis ir religinėmis bendruomenėmis ėmė dalyvauti ir Europos Parlamento bei Europos Tarybos vadovai. Be to, ne tik Europos Komisija ilgą laiką palaiko šį dialogą, tačiau, buvusio EP pirmininko Jerzy Buzek teigimu, kaip tiesiogiai renkama institucija Europos Parlamentas visuomet buvo atviras ir artimas piliečiams bei yra surengęs daugybę konferencijų, seminarų ir parodų, kurių dėka religijos galėjo ir gali prisidėti prie Europos viešosios politikos debatų²²³. Europos Komisijos lygmenyje dialogas yra palaikomas dar ir per dvišalius susitikimus ar kitus specialius renginius.

Religinės grupių lyderiai susitikimui su Europos Sąjungos institucijų atstovais renkasi kartą per metus (kartą per metus taip pat kviečiami ir filosofinių bei nekonfesinių organizacijų atstovai), tačiau taip pat yra kviečiami kelis kartus per metus į dialogo seminarus įvairiais Europos Sąjungai aktualiais klausimais (pvz. religijos laisvės; jaunimo, kultūros ir švietimo; romų įtraukimo;

²¹⁹ European Commission, „Dialogue with churches, religious associations and communities and philosophical and non-confessional organisations“. <http://ec.europa.eu/bepa/activities/outreach-team/dialogue/index_en.htm>. [Žiūrėta 2012.04.04]

²²⁰ Ten pat.

²²¹ Ten pat.

²²² Ten pat.

²²³ European Commission, „Speech of Jerzy Buzek, President of the European Parliament“. 2011 gegužės 30 d., Berlymont. <http://ec.europa.eu/bepa/pdf/conferences/buzek_speech-hlrm_30may11.pdf>. [Žiūrėta 2012.04.12]

kovos su skurdu ir socialine atskirtimi ir panašiais klausimais). Aukščiausių religinių lyderių susitikimuose atstovaujamos ne tik krikščioniškos konfesijos: be anglikonų, reformatų, stačiatikių, Romos katalikų bažnyčių bei Europos bendrijos vyskupų konferencijos komisijos (COMECE) taip pat atstovaujamos (su įvairiomis variacijomis) islamo, budistų, induistų, sikhų bendruomenės, žydai.

Aukščiausių religinių lyderių susitikimai taip pat, kaip ir dialogo seminarai, vyksta tam tikro klausimo rėmuose, o susitikimų forma yra gana paprasta: pirmiausia pasisako ES institucijų vadovai, vėliau seka diskusijos. Reikia pastebėti, jog Europos Komisijos skyriaus ryšiams su religijomis, bažnyčiomis ir tikėjimo grupėmis internetiniame puslapyje informacija apie vykusius susitikimus apsiriboja pranešimais spaudai ar tiesiog ES institucijų vadovų kalbomis (2005-2009 m. laikotarpiu – tik Europos Komisijos prezidento J. M. Barroso pasisakymais), prieigos prie diskusijų stenogramų ar religinių grupių lyderių pasisakymų nėra. Taigi tokiu atveju informacija apie dialogą yra gana vienpusiška: pateikiamas tik ES bendrųjų interesų gynėjos Europos Komisijos požiūris į religijos vaidmenį tam tikrų svarbių Europai problemų sprendime.

J. M. Barroso prezidentavimo Europos Komisijos metu (nuo 2004 m.) susitikimai dialogui su aukščiausiais religiniais lyderiais iki šiol įvyko 7 kartus. 2005 m. pirmojo savo susitikimo metu Prezidentas kalbėjo, jog kuriant didesnę pasitikėjimą Europa ir skatinant naujo konsensuso dėl Europos tikslo atsiradimą svarbus ir bažnyčių, religinių bendruomenių bei jų lyderių vaidmuo. „Bažnyčios ir religinės bendruomenės yra svarbi pilietinės visuomenės dalis, turinti padaryti svarbų įnašą į Europos projektą“.²²⁴

Trečiasis susitikimas 2007 m. (antrojo susitikimo spaudos pranešimas ar detalesnė informacija nėra pateikiami) ypatingas tuo, jog jame dalyvavo ne tik Europos Komisijos vadovas, bet taip pat ir Europos Parlamento bei Europos Tarybos pirmininkai, t.y. padėtas pagrindas visų pagrindinių ES institucijų vadovų dialogui su religijomis. Susitikime, skirtame žmogaus orumo kaip Europos pamato temai, Europos Parlamento vadovas Hans-Gert Pöttering teigė, jog skirtingos Europos religinės tradicijos gali pozityviai prisidėti formuojant vertybinę Europos Sąjungą, todėl besitęsiantis dialogas tarp ES institucijų ir bažnyčių bei religinių bendruomenių yra būtinas.²²⁵ J. M. Barroso savo baigiamosiose išvalgose pabrėžė, jog šis dialogas yra lanksti priemonė, pirmiausia turinti atitikti religinių bendruomenių lūkesčius. „Dialogui reikalingos dvi pusės ir aš tikiuosi, jog

²²⁴ José Manuel Barroso, “Talking Against Terror: The Role of Churches and Religions in Europe”. 2005 liepos 12 d., Briuselis.

<http://ec.europa.eu/dgs/policy_advisers/activities/dialogues_religions/docs/events/barroso_speech_20050712.pdf>. [Žiūrėta 2012.04.11]

²²⁵ European Commission, „The President of the European Parliament, the President of the European Council and the President of the European Commission meet faith leaders to discuss human dignity“. 2007 gegužės 15, Briuselis.

<http://ec.europa.eu/dgs/policy_advisers/activities/dialogues_religions/docs/events/press_release_en_20070515.pdf>. [Žiūrėta 2012.04.11]

galiu pasitikėti kiekvienu iš jūsų ginant mūsų bendras vertybes ir skleidžiant jas Europoje. Su jūsų universalia vizija ir ryšiais visame pasaulyje, kas daugiau galėtų būti mūsų bendrų vertybių pasauliniais ambasadoriais“. EK prezidentas taip pat paminėjo ir būtinybę gilinti dialogą per ES tarnautojų, dirbančių srityse, liečiančiose religiją, tinklo sukūrimą bei didesnę bendradarbiavimą tarp pačių ES institucijų.²²⁶

2008 m. vykusio susitikimo metu klimato kaitos klausimais buvo išreikšta viltis, kad religinių bendruomenių lyderiai prisidės mobilizuojant visuomenės tvariam vystymuisi²²⁷, 2009 m. besitęsiant ekonominei krizei tikimasi, kad religijos krizės akivaizdoje padės atgaivinti solidarumo jausmą tarp visų tikėjamų europiečių bei stengsis įkvėpti daugiau etikos finansinėms ir ekonominėms įmonėms, padės silpniausiems visuomenės nariams²²⁸.

2010 metų susitikimas buvo pirmasis po Lisabonos sutarties priėmimo. Europos Parlamento pirmininkas Jerzy Buzek pabrėžė, jog nuo šiol dialogas su bažnyčiomis ir religinėmis grupėmis įgauna teisinio įsipareigojimo statusą. Pirmininkas teigė vieną iš vicepirmininkų paskyręs atsakingu už Europos Parlamento ryšius su bažnyčiomis ir religijomis.²²⁹ Šiame šeštajame susitikime, skirtame socialiniai atskirčiai ir skurdui, ES institucijų lyderiai teigė besitikintis, jog religinės bendruomenės padės atkuriant socialinę ir ekonominę saugumą. „Bažnyčios ir religinės bendruomenės yra svarbios socialinių paslaugų teikėjos ES narėse. Jei norime efektyviai kovoti su skurdu, yra svarbu mokytis iš jų ilgaamžės ir daug apimančios patirties“²³⁰, - teigė J. M. Barroso.

Septintajame susitikime dialogui, įvykusiame praėjusių metų gegužę, buvo koncentruojamasi į partnerystę demokratijai ir bendram klestėjimui. ES institucijų lyderiai pabrėžė neabejotinai reikalingą religijų indėlį šioje partnerystėje. Pasak Europos Parlamento vadovo J. Buzek, bendros europinės vertybės iš tiesų yra ir universalios vertybės, kurių pamatas – žmogaus orumas. Šiuo pagrindu ES už savo sienų siekia plėsti žmogaus teises, laisvę ir demokratiją. „Mes nesiekiamo primesti europinio gyvenimo būdo kaimyninėms šalims, bet privalome reaguoti į laisvės ir orumo poreikį, kylantį iš kiekvieno žmogaus širdies. [...] Ginant žmogaus orumą religijos gali

²²⁶ José Manuel Barroso, „Building Europe on the Rock of Human Dignity“. 2007 m. gegužės 15, Briuselis. <http://ec.europa.eu/dgs/policy_advisers/activities/dialogues_religions/docs/events/03_speech_20070515.pdf>. [Žiūrėta 2012.04.11]

²²⁷ José Manuel Barroso, „Climate Change: An Ethical Challenge for All Cultures“. 2008 gegužės 5 d. Briuselis. <http://ec.europa.eu/dgs/policy_advisers/activities/dialogues_religions/docs/events/speech_20080505_en.pdf>. [Žiūrėta 2012.04.11]

²²⁸ European Commission, „Presidents of Commission and Parliament discuss ethical contributions for European and global economic governance with European faith leaders“. 2009 gegužės 11 d., Briuselis. <http://ec.europa.eu/dgs/policy_advisers/docs/IP_09_730_en.pdf>. [Žiūrėta 2012.04.11]

²²⁹ Jerzy Buzek, „Combating poverty and social exclusion - an imperative for European governance“. 2010 birželio 19 d., Briuselis. <http://ec.europa.eu/bepa/pdf/conferences/speech_by_president_buzek.pdf>. [Žiūrėta 2012.04.11]

²³⁰ European Commission, „Presidents of Commission, Parliament and European Council discuss the fight against poverty and social exclusion with European faith leaders“. 2010 birželio 19 d., Briuselis. <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/967&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>>. [Žiūrėta 2012.04.11]

prisiimti pagrindinį vaidmenį. Religiniai lyderiai gali vadovauti skatinant atvirumą, toleranciją mažumoms ir religinę laisvę. Religijos simbolizuoja mūsų visuomenių šerdį ir yra itin svarbios socialiniam audiniui²³¹. J. Buzek teigimu, Europos kaimynystės politika privalo apimti bendradarbiavimą su religinėmis grupėmis įvairiais klausimais – nuo švietimo ir sveikatos iki pokonfliktinių visuomenių atstatymo per taiką ir sutaikinimą. Be to, prezidentas įsitikinęs, kad ES užsienio politika turi turėti suformuotą religijos, kultūros ir identiteto suvokimą, jei ES nori efektyviai minėtas vertybes perduoti savo artimiausioms kaimynėms.²³²

Dialogo tarp ES institucijų ir religinių grupių instrumentai apsiriboja religinių lyderių susitikimais ir seminarais su ES institucijų lyderiais, patys susitikimai yra gana reti, todėl Europos bendrijos vyskupų konferencijos komisija (COMECE) kartu su Europos bažnyčių konferencija (CEC) 2010 m. balandį pateikė savo siūlymus, kaip sporadiškais susitikimais paremtą dialogą padaryti dar labiau produktyvesniu. Taigi siūloma kartu su ES institucijomis ruošti tiek susitikimų turinį, tiek medžiagą po jų. Taip pat manoma, kad reikia įvirtinti Europos Komisijos susitikimų su bažnyčiomis dažnumą, t.y. jie galėtų būti paremti kasmetiniais EK strateginiais planais. Be to, Europos bažnyčių atstovai išreiškė norą būti pakviesti į Europos Parlamente organizuojamus komitetų klausymus, kad galėtų pareikšti savo nuomonę dėl būsimų įstatymų projektų ar politinių iniciatyvų.²³³ Panašu, kad bent jau krikščioniškų ES religijų atstovai sau reikalauja dar daugiau teisių ES politikos formavime, siekdami sustiprinto dialogo, pakelto į aukštesnį lygmenį.

Taigi Europos Komisijos dialogas su bažnyčiomis, religinėmis bendruomenėmis ir asociacijomis pastarosioms suteikia tribūną savo nuomonei eurointegraciniais klausimais išsakyti ir tam tikrą prieigą prie ES įstatymų leidybos, sprendimų priėmimo. Tai išryškėjo jau J. Delors pirmininkavimo metais, kuomet, anot R. McRea, palengvinimas religijoms prisidėti prie politikos formavimo buvo matomas ne tik kaip troškimo patalpinti religijų požiūrį į ES teisę rezultatas, bet ir kaip galimybė religines organizacijas panaudoti vystant pilietinę visuomenę europiniu lygmeniu. Dialogas su religijomis, kai kurių autorių nuomone, iš pradžių daugiau vykęs ir buvęs skatinamas pačių religinių bendruomenių²³⁴, galiausiai išaugo į ES teisinį įsipareigojimą, įtvirtintą Lisabonos sutartyje. Šios sutarties 17 straipsnis buvo itin nepalankiai sutiktas sekuliaristų organizacijų, kurios tvirtino, jog šis straipsnis yra nesuderinamas su sekuliarizmu, keliantis grėsmę valstybės ir bažnyčios atskyrimui bei suteikiantis religijai privilegijuotą statusą Europos Sąjungos viešosios

²³¹ European Commission, „Speech of Jerzy Buzek, President of the European Parliament“.

²³² Ten pat.

²³³ COMECE ir CEC, „Article 17 of the Treaty on the Functioning of the European Union“. 2010 m. balandžio 27 d. <http://csc.ceceurope.org/fileadmin/filer/csc/European_Integration/20100427_COMECE_CSC_Proposal_on_Article_17_TFEU.pdf>. [Žiūrėta 2012.04.12]

²³⁴ Thomas Jansen, „Europe and Religions: the Dialogue between the European Commission and Churches or Religious Communities“. *Social Compass* 47(1), 2000, 104.

politikos formavime.²³⁵ Sekuliaristai, nepatenkinti per dideliu religijos kišimusi į ES reikalus, veikia net Europos Parlamento lygmeniu: 2004-2009 m. jame buvo suformuota Religijos ir politikos atskyrimo darbo grupė, kurią vėliau pakeitė Europos Parlamento sekuliarizmo politikoje platforma. Pastarąją sudaro Europos Parlamento nariai iš skirtingų politinių grupių, siekiantys sekuliarių ir neutralių ES institucijų, griežto valstybės-religijos atskyrimo ir lygybės visiems piliečiams, nepaisant to, ar jie tikintys, ar ne.²³⁶

R. McRea nuomone, religijai ES iš tiesų suteikia svarbų vaidmenį: „religinių organų teisės konsultuotis su įstatymų leidimo institucijomis įtvirtinimas atskiru straipsniu, o ne kitu, skirtu pilietinei visuomenei bendrai, religijos indėlį įstatymų leidime padaro išskirtiniu ir ypatingai svarbiu“²³⁷. Be to, minėtas Lisabonos sutarties straipsnis sutapatina religinių organų ES lygmeniu vaidmenį su tokių organų nacionaliniu statusu, kadangi jų identitetas ir indėlis yra nulemtas šių organų vaidmens atitinkamos valstybės narės gyvenime. Visgi čia pat autorius tvirtina, jog religija nėra vienintelė įtaką ES sprendimų priėmimui daranti jėga, kadangi lygiai tokį patį statusą pagal Lisabonos sutarties 17 straipsnį ES pripažįsta ir filosofinėms bei nekonfesinėms organizacijoms. Taigi religinių organų įtaka yra viename lygmenyje su humanistų ir sekuliaristų požiūriais.²³⁸

3.3.2. Religinis lobizmas Europos Sąjungoje

Dauguma Europos valstybių yra skeptiškos lobizmo teisėtumo atžvilgiu ir neturi formalaus lobizmo reglamentavimo, tačiau Europos Sąjunga, anot Liliana Mihut, pastaraisiais dešimtmečiais itin išaugus lobizmo lygiui, į jo reguliavimą ėmė kreipti didesnę dėmesį. Europos Sąjunga lobizmą apibrėžia kaip veiklas, kuriomis siekiama paveikti Europos institucijų politikos formulavimo ir sprendimų priėmimo procesus. Tuo tarpu lobistais laikomi asmenys, vykdančys tokias veiklas, dirbantys įvairiose organizacijose, tokiose kaip viešųjų reikalų konsultacinės, teisininkų firmos, nevyriausybinės organizacijos, prekybos asociacijos, moksliniai institutai, kolektyvinės lobizmo grupės. ES lygmeniu lobizmas viena pagrindinių taktikų tapo 1980-aisiais, o tai buvo susiję pirmiausia su vieninga Europos rinka.²³⁹

Pagrindinės ES institucijos, į kurias nukreipta lobistų veikla, yra Komisija ir Parlamentas: į Komisiją dažniausiai kreipiamasi todėl, kad ji yra įstatymų iniciatorė, tačiau ir

²³⁵ McRea, 65, 68.

²³⁶ European Humanist Federation „European Parliamentary Platform for Secularism in Politics“. <<http://humanistfederation.eu/campaigns/ehf-and-the-european-union/ehf-and-european-parliament/european-parliamentary-platform-for-secularism-in-politics/>>. [Žiūrėta 2012.04.12]

²³⁷ McRea, 68.

²³⁸ Ten pat, 69.

²³⁹ Liliana Mihut, „Lobbying - A Political Communication Tool For Churches And Religious Organizations“. <<http://readperiodicals.com/201107/2395785171.html>>. [Žiūrėta 2012.04.23]

Parlamentas lobistams tampa vis svarbesnis, išaugus jo įstatymų leidžiamajai galiai, ypač bendro sprendimo su Europos Taryba procedūrose. Būtent Europos Parlamentas ir buvo pirmoji Europos Sąjungos institucija, kuri ėmėsi priemonių lobizmui reguliuoti dar 1980-ųjų pabaigoje. 1997 m. galiausiai pasiekus susitarimą, Europos Parlamentas priėmė akreditacijos sistemą lobistams. Tuo tarpu Europos Komisija atmetė tokią idėją, manydama, kad tai gali sukurti kliūčių atviroms konsultacijoms su pilietine visuomene. 1990-ųjų pradžioje Komisija apibrėžė savo požiūrį į dialogą su interesų grupėmis: atsisakė akreditacijų, registracijų ir elgesio kodeksų, tačiau buvo sukurtas savanoriškas katalogas, o interesų grupės buvo skatinamos kurti savo pačių savanoriškus elgesio kodeksus.²⁴⁰

Kuomet religijos – ES institucijų santykio klausimas pasiekė europinę darbotvarkę, jo forma buvo daugiau ne lobizmas ar gynimas, bet pirmiausia dialogas, išvystytas europinių institucijų su bažnyčiomis ir religinėmis organizacijomis, kaip kanalas komunikacijai. Vienos pagrindinių religinių organizacijų, susikūrusių kontroliuoti ir teikti pagalbą Europos politikos formavime, buvo Europos bažnyčių konferencija bei minėta Europos bendrijos vyskupų konferencijos komisija, vykdžiusios pakankamai koordinuotą lobizmą. L. Mihut manymu, vienas didžiausių tokio krikščioniško lobizmo pasiekimų ir buvo religinių bendruomenių, kaip partnerių dialogui su ES institucijomis, pripažinimas.

2008 m. Europos Komisijos iniciatyva ėmė veikti interesų atstovų registras. Pagal sritį didžioji jų dalis yra kolektyvinės lobizmo grupės, prekybos asociacijos bei nevyriausybinių organizacijos. 2012 m. vasario mėnesio duomenimis buvo užregistruota 4643 interesų atstovai²⁴¹. Bažnyčias ir religines organizacijas atstovaujančių organizacijų buvo 27, iš kurių 18 – krikščioniškos²⁴². Pastarųjų interesų spektras yra labai platus – nuo aplinkos, energetikos, išorės santykių iki užimtumo, socialinių reikalų, žuvininkystės ir akvakultūros ir daugelio kitų. Beje, reikia pastebėti, kad, L. Mihut teigimu, pagrindinės religinės organizacijos nėra užsiregistravusios Europos Komisijos interesų atstovų registre²⁴³, taigi jų gali būti žymiai daugiau negu suskaičiuojama registre. Apskritai dauguma religinių bendruomenių, vystančių kontaktus su europinėmis institucijomis, atsiriboja nuo tradicinio lobizmo proceso, kurį renkasi kitos grupės, ir yra linkusios save matyti kitokioje kategorijoje²⁴⁴.

²⁴⁰ Ten pat.

²⁴¹ Transparency Register, „Statistics for Transparency Register“.

<<http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/consultation/statistics.do?action=prepareView>>. [Žiūrėta 2012.04.23]

²⁴² Ten pat.

²⁴³ Mihut.

²⁴⁴ Ten pat.

3.3.3. Europos liaudies partija ir jos grupė Europos Parlamente

Europos liaudies partija (ELP) yra politinė centro dešinės jėga, kurios formavimosi pradžia laikomi dar 1920-ieji. Krikščioniškosios demokratijos ir konservatyvaus paneuropietiško bendradarbiavimas buvo inspiruotas nacionalinių partijų ir kilo iš federacinės tradicijos. Pirmasis bendradarbiavimo bandymas tarp tų pačių pažiūrų krikščionių demokratų įvyko 1926 m., kada buvo įkurtas Demokratinė krikščioniško įkvėpimo partijų tarptautinis sekretoriatas. Visgi fašizmui padidinus įtampą tarp vyriausybių, krikščionių demokratų bendradarbiavimas buvo baigtas. Po Antrojo pasaulinio karo atsikūrusios arba naujai susiformavusios krikščionių demokratų partijos 1946 m. susivienijo į Nouvelles Équipes Internationales (NEI). Tuo tarpu centrinėje ir rytų Europoje ėmus valdyti komunistams, krikščionių demokratų partijos buvo uždraustos. Jų atstovai egzilyje įsteigė Centrinės Europos krikščionių demokratų sąjungą.²⁴⁵

NEI nuo 1950-ųjų vidurio pamažu ėmė prarasti svarbumą, taigi organizacija save atgaivino persivadindama į Europos Sąjungos krikščionių demokratų. Ji ėmė gilinti ryšius su Europos Parlamento krikščionių demokratų grupe bei nacionalinėmis Europos Bendrijos narių partijomis, darėsi vis labiau ambicingesnė požiūriu į Europą prasme. Priėmus sprendimą 1979 m. organizuoti tiesioginius Europos Parlamento rinkimus, poreikis tikrai europinei partijai pasidarė akivaizdus.²⁴⁶

Formaliai Europos liaudies partija buvo įsteigta 1976 m. Liuksemburge. Steigime dalyvavo partijos iš Belgijos, Vokietijos, Prancūzijos, Airijos, Italijos, Liuksemburgo ir Nyderlandų. Partija išreiškė bendrą tikslą skatinti integraciją Europos Bendrijoje, siekiant politinės sąjungos su federacinėmis ir demokratinėmis institucijomis. Būtent šis stiprus Europos liaudies partijos federacinio Europos integracijos modelio propagavimas sąlygojo tai, jog atsirado dar viena, t.y. trečia krikščionių demokratų ir konservatorių organizacija – Europos demokratinė sąjunga – platesnė paneuropinė organizacija.²⁴⁷

Ilgainiui ELP politinė prasme įgavo didesnę svarbą nei Europos Sąjungos krikščionių demokratų organizacija, pastarosios nariai vis labiau įsitraukė į darbą ELP. Taigi atsirado poreikis šių dviejų organizacijų susiliejimui, kuriam postūmį padarė 1989 m. įvykiai bei ruošiama Maastrichto sutartis. 1991 m. ELP nusprendė, jog partija bus atvira britų ir Šiaurės šalių konservatorių partijoms, tačiau krikščioniškoji demokratija turi būti išsaugota kaip ELP identiteto pagrindas. 1999 m. Europos Sąjungos krikščionys demokratai susiliejo su ELP. Po dar trejų metų,

²⁴⁵ European People's Party, „History“. <<http://www.epp.eu/party.asp?z=5B>>. [Žiūrėta 2012.04.24]

²⁴⁶ Ten pat.

²⁴⁷ Ten pat.

ELP priėmus daugumą konservatorių partijų iš ES ir kitų Europos šalių, Europos demokratinė sąjunga neteko prasmės ir taip pat prisijungė prie ELP.²⁴⁸

Šiuo metu Europos liaudies partija yra didžiausia politinė organizacija Europoje, vienijanti 74 partijas iš 39 valstybių. ELP priklausančių partijų turi praktiškai visos ES narės (išskyrus Didžiąją Britaniją), ES kandidatės (Kroatija, Makedonija, Serbija bei Turkija) ir kitos Europos šalys, tarp kurių – penkios EKP valstybės (Armėnija, Baltarusija, Gruzija, Moldova ir Ukraina). Europos liaudies partijai priklauso 22 valstybių ar vyriausybės vadovai (16-oje ES šalių ir 6 ne ES valstybėse), 13 eurokomisarų (įskaitant ir Europos Komisijos prezidentą) bei didžiausia Europos Parlamento politinė grupė, turinti 271 narį.²⁴⁹

Reikia pastebėti, kad visaverčiais nariais laikomos tik partijos iš ES valstybių narių, tuo tarpu partijoms iš ES kandidačių suteikiamas asocijuotų narių, o likusioms – stebėtojų statusas, taigi tik pilnateisės narės turi teisę balsuoti. Įdomu ir tai, jog ELP priklauso Turkijos AKP (Teisingumo ir vystymosi partija), kuri neretai laikoma islamiškos pakraipos partija, turinčia islamišką darbotvarkę (tiesa, ji turi tik stebėtojos statusą).

Nors ilgainiui į savo gretas ELP, kaip krikščioniškos demokratijos partijas vienijanti, priėmė ir konservatorius bei kitas centro dešinės partijas, tačiau nevengia nuorodų į krikščionybę. Pagrindinėje jos programoje, priimtoje 1992 m., teigiama, jog Bažnyčios ir valstybės vaidmenys visuomenėje, taip pat religija ir politika turi būti atskirtos. Visgi tvirtinama, jog ryšys tarp krikščioniškų vertybių, grįstų Evangelija ir krikščionišku kultūriniu paveldu, bei demokratiniais idealais, tokių kaip laisvė, lygybė, socialinis teisingumas ir solidarumas, egzistuoja. ELP pabrėžia, jog minėti principai ir vertybės yra partijos politinio mąstymo ir veiklos šerdis. Tačiau taip pat teigiama, jog ELP, kaip krikščioniškos demokratijos partija, yra ne religinė, o politinė vertybių partija. Toliau rašoma: „kaip politinės partijos yra svarbios siekiant Europos vienijimo ir politinio bei socialinio bendros Europos vystymosi, taip sąjungos, asociacijos ir kitos institucijos, tokios kaip bažnyčios, privalo būti laikomos svarbiomis šio tikslo siekimui“.²⁵⁰ Taip pat teigiama, jog ES įvairias intelektualines ir dvasines jėgas (bažnyčias, labdaros organizacijas) turėtų laikyti tikromis dialogo partnerėmis.²⁵¹ Reikia nepamiršti, jog 1992 m., kuomet buvo parašyta ši programa, ELP vienijo daugiausia krikščioniškos demokratijos partijas (programoje dažnai rašoma „mes, krikščionys demokratai“), todėl tam tikro krikščionybės vaidmens svarba politikoje yra nekvestionuotina.

²⁴⁸ Ten pat.

²⁴⁹ Ten pat.

²⁵⁰ European People's Party, „Basic Programme“. IX EPP Congress, Atėnai, 1992.

<http://www.32462857769.net/EPP/Comtool6.0/e-PressRelease/PDF/athene-BASIC_PROGRAM001_001_.pdf>.

[Žiūrėta 2012.04.25]

²⁵¹ Ten pat.

1999 m. ELP veiksmų programoje ateinantiems penkeriems metams toliau plėtoja dialogo su religijomis temą, remdamasi subsidiarumo principu: „Sajungai reikia dialogo dėl vertybių ir normų kaip naujo požiūrio į Europos kultūros, socialinės ir kultūrinės veiklos šaknis, kaip atsako į šiuolaikinius iššūkius (plėtrą, globalizaciją, informacinės visuomenės augimą, užimtumą ir socialinį susitelkimą). Pagal subsidiarumo principą Sąjunga turėtų gerbti, užtikrinti ir, jei reikia, palengvinti oficialiai pripažintų religinių ir panašios pasaulėžiūros organizacijų vaidmenį.“²⁵² Tame pačiame dokumente minimas ir nenuginčijama religijos svarba visuomenės ateičiai: „mūsų laikais, kuomet susiduriame su žinių ir informacijos gausa, yra neįmanoma rasti kelio per daugybę skirtingų gyvenimo filosofijų. Mums reikalingas religinis mokymas, kaip vertinga pagalba orientavimuisi. Pripažintų religijų pamokymai yra naudingi visuomenei, kadangi visuomenė gali būti išlaikyta ir formuojama ateičiai tik žmonių su tvirtu pagrindu.“²⁵³ Apskritai, ELP teigimu, partijos vizija dėl žmonijos yra įsišaknijusi krikščioniškoje žmonijos vizijoje.²⁵⁴

Didžiojoje dalyje savo dokumentų pabrėžia krikščionybės indėlį kuriant ES, todėl nenuostabu, jog partija pasisakė už religijos paminėjimą ES Konstitucijoje. 2002 m. prieš rengiant ES Konstituciją, Estorile įvykusiame XV ELP kongrese buvo įtvirtinta bendra ELP pozicija šiuo klausimu: „Konstitucijos preambulė privalo atspindėti tai, už ką Europa yra dėkinga savo religiniam paveldui.“²⁵⁵ Nors krikščionybė tiesiogiai ir nepaminėta, tačiau žinant, kad ELP nuolat pabrėžia krikščionybės svarbą Europai, galima spėti, kad ji ir buvo turėta omenyje.

Taigi ELP daugiau nei bet kuri kita politinė jėga prisidėjo prie Europos Sąjungos vystymosi. ES kūrėjai buvo krikščionys demokratai, savo veiklą grindę įsitikinimais, kilusiais iš judėjų-krikščionių civilizacijos bei Apšvietos laikotarpio. Kaip krikščionims, ELP svarbu nenutolti nuo Bažnyčios mokymo ir jos ginamų vertybių, todėl krikščionybė užimą svarbią vietą ELP ideologijoje ir politinėje veikloje, o tai atsispindi ir pagrindiniuose partijos dokumentuose.

Tam tikruose socialiniuose reikaluose Bažnyčia yra gana kategoriška. Viena kontroversiškesnių sričių, prieš kurias tam tikrus aspektus ji pasisako, yra žmogaus orumas ir jį liečiantys klausimai, tokie kaip abortai, eutanazija, genetinė inžinerija, žmogaus embrionų tyrimai ir

²⁵² European People's Party. "On the Way to the 21st Century. EPP Action Programme 1999 – 2004". Briuselis 1999 vasario 4 – 6. <<http://www.32462857769.net/EPP/Comtool6.0/e-PressRelease/PDF/04-02-1999%20EPP%20Action%20Programme%201999-2004%20EN.pdf>>. [Žiūrėta 2012.04.25]

²⁵³ Ten pat.

²⁵⁴ European People's Party. "We are all part of one world". XII ELP kongresas. Tulūza 1997 lapkričio 09-11. <<http://www.32462857769.net/EPP/Comtool6.0/e-PressRelease/PDF/09-11-1997%20We%20are%20all%20part%20of%20one%20world.pdf>>. [Žiūrėta 2012.04.25]

²⁵⁵ European People's Party, „A Constitution for a Strong Europe“. XV ELP kongresas. Estorilas 2002 spalio 18. <http://www.32462857769.net/EPP/Comtool6.0/e-PressRelease/PDF/18-10-2002%20A%20Constitution%20for%20a%20Strong%20Europe.pdf%20EN001_.pdf>. [Žiūrėta 2012.04.25]

pan. ELP, kaip krikščioniškos demokratijos idėjomis grįstos partijos, požiūris iš esmės atitinka Bažnyčios poziciją.

Viena iš technologinio progreso sukeltų etinių problemų, kova su kuria pastaraisiais metais yra laikoma daugiausia bažnyčios ir religingųjų interesu, yra genetinė inžinerija. Genetinio valdymo, embrionų naudojimo genetinės inžinerijos tyrimuose ir eksperimentų su gyvūnais srityje ELP mato esant reikalinga turėti etikos kodeksą.²⁵⁶ Pagrindinis partijos požiūris į žmogaus orumo klausimus įtvirtintas 2001 m. po XIV partijos kongreso priimtame dokumente „Vertybių sąjunga“ („A Union of Values“). ELP teigia pripažįstanti jaudinantį mokslo ir technologijų progresą, kuris reikšmingai prisideda prie sveikatos ir gerovės. Taip pat pripažįsta ir mokslinių tyrimų laisvę. Tačiau pabrėžia, jog žmogaus orumo gynimo ir skatinimo principas, todėl atitinkamai ir pagarba teisei gyventi, kiekvieno žmogaus unikalumui nuo apvaisinimo ir mirties yra tai, kas svarbu ELP. Žmogaus orumas reiškia, jog mokslas tarnauja žmogui, tačiau žmogaus netarnauja mokslui. Taigi ELP pasisako už tai, kad ES nustatytų bendrus teisinius standartus, ginsiančius žmogaus gyvenimo orumą ir biomedicinos tyrimų atsakomybę.²⁵⁷

Dokumente teigiama, jog embrionas negali būti laikomas tik potencialiu žmogumi, negali būti matomas kaip instrumentas, kaip alternatyva politikai, remiančiai individo savirealizaciją. ELP siekia, kad eksperimentai su žmogaus embrionais būtų leidžiami tik tuo atveju, jei jie yra skirti apginti specifinio embriono gyvybę ir sveikatą. Taip pat ELP pasisako už išankstines tyrimo technikas, kurios padarytų embriono tyrimus nereikalingus, ir už mokslinius tyrimus dirbtinio apvaisinimo srityje.²⁵⁸

ELP griežta ir abortų klausimu: „ELP atsisako abortus laikyti sprendimu problemoms, kurias sukelia nepageidaujami nėštumai. ELP skatina programas ir iniciatyvas padėti tėvams ir šeimoms aprūpinti kiekvieną vaiką, nepageidaujamo ar sudėtingo nėštumo atveju“.²⁵⁹

2004-2009 m. veiksmų programoje ELP aiškiai įvardija, jog yra prieš eutanaziją, eugeniką ir žmonių klonavimą.²⁶⁰

Eutanazijos atveju griežtas ELP požiūris atsispindi siekiant paveikti ES narių sprendimus priimti atitinkamus įstatymus, šį poveikį perkeltiant į Europos Parlamento lygmenį.

²⁵⁶ European People's Party, „Basic Programme“.

²⁵⁷ European People's Party, „A Union of Values“. XIV ELP kongresas. 2001 sausio 13. <http://www.32462857769.net/EPP/Comtool6.0/e-PressRelease/PDF/13-01-2001%20A%20UNION%20OF%20VALUES.pdf%20EN001_.pdf>. [Žiūrėta 2012.04.25]

²⁵⁸ Ten pat.

²⁵⁹ Ten pat.

²⁶⁰ European People's Party, „Action Programme 2004-2009“. 2004 gegužės 4-5. <<http://www.32462857769.net/EPP/Comtool6.0/e-PressRelease/PDF/20-04-2005%20Action%20Programme%202004-2009.pdf>>. [Žiūrėta 2012.04.25]

2001 m. sausį ELP savo kongrese priėmė rezoliuciją, pristatytą ir Europos Parlamente, kuria pasmerkė naują Nyderlandų įstatymą dėl eutanazijos įteisinimo ir paragino olandų Senato narius balsuoti prieš jį. Rezoliucijoje teigiama, jog toks įstatymas turės neigiamą poveikį pažeidžiamiesiems visuomenės nariams, todėl žmogaus orumą užtikrintų prieiga prie paliatyvios slaugos ir jos gerinimas. Be to, ELP įsitikinimu, eutanazijos įstatymo buvimas už baudžiamojo kodekso ribų neatitinka Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 2 straipsnio, pagal kurį valstybės yra įsipareigojusios ginti teisę į gyvenimą.²⁶¹

Identiška situacija dėl eutanazijos įstatymo pasikartojė po metų Belgijos atveju. ELP (krikščionių demokratų) grupė Europos Parlamente priėmė deklaraciją, kuria pasmerkė Belgijos įstatymą dėl eutanazijos legalizavimo. Bioetikos darbo grupės (ELP grupės sudėtyje) pirmininkas Peter Liese teigė, jog eutanazijos įteisinimas taptų įprastu pasirinkimu pabaigti gyvenimą. „Tokio įstatymo buvimas be abejonės darys spaudimą nepagydomai sergantiems ir mirštantiems pacientams, kurie verčiau rinktųsi eutanaziją negu taptų našta artimiesiems ar visuomenei. [...] Vienas iš labiausiai nepriimtinių Belgijos įstatymo aspektų yra tas, kad jis panaikina pasitikėjimo santykį tarp gydytojo ir nepagydomai sergančio paciento. Jei pacientas negali būti tikras, kad gydytojas gina jo gyvenimą ir mažina kančias, bet taip pat gali dalyvauti ir jį nužudant, tai sugriaus normalius pasitikėjimo santykius ir paneigs Hipokrato priesaiką, kuri medicinai tarnauja daugiau nei 2500 metų.“²⁶² Pirmininkas taip pat priminė, jog Europos Tarybos Ministrų Komitetas dar 2002 m. kovą vienbalsiai pritarė (įskaitant ir Belgijos bei Nyderlandų ministrus), kad valstybės narės garantuoja teisę į gyvenimą, ypač nepagydomai sergančių pacientų atveju.²⁶³

Taigi nors Europos liaudies partija išsiplėtė ir vienija jau ne tik krikščioniškos demokratijos atstovus, tačiau krikščioniškos demokratijos idėjos užima itin svarbią vietą partijos ideologijoje. ELP pripažįsta valstybės ir Bažnyčios bei religijos ir politikos atskirumą, tačiau tuo pat mato religiją kaip būtina dialogo partnerę. Krikščioniškas vertybes ELP laiko savo politinių idėjų ir veiklos pagrindu, o vertybinę Bažnyčios mokymą – būtina visuomenės vystymosi sąlyga. Todėl ir tokiuose jautriuose žmogaus orumo klausimuose, kaip, pvz. eutanazija, abortai, žmonių klonavimas, partija palaiko Bažnyčios poziciją ir, būdama didžiausia politine EP grupe, siekia užkirsti kelią ydingiems įstatymams tiek ES, tiek nacionaliniu valstybių narių lygmeniu.

²⁶¹ EPP group in the European Parliament, „EPP Party Congress in Berlin opposes new Dutch legislation on euthanasia“. 2001 sausio 12.

<<http://www.eppgroup.eu/Press/showpr.asp?PRControlDocTypeID=1&PRControlID=55&PRContentID=58&PRContentLG=en>>. [Žiūrėta 2012.04.27]

²⁶² EPP group in the European Parliament, „Belgian Euthanasia law condemned by EPP-ED Bioethics Working Group“. 2002 gegužės 16.

<<http://www.eppgroup.eu/Press/showpr.asp?prcontroldoctypeid=1&prcontrolid=1136&prcontentid=2126&prcontentlg=en>>. [Žiūrėta 2012.04.27]

²⁶³ Ten pat.

Išvados ir rekomendacijos

1. Sekuliarumas paprastai plačiaja prasme laikomas religijos ir valstybės atskyrimu. Visgi galima skirti du sekuliarumo lygmenis: individualų, apimančių individo elgesį ir identifikaciją su sekuliariomis idėjomis, tradicijomis, bei institucinį, atspindintį sekuliarumą valstybės politinėje srityje ir viešajame gyvenime (politikoje, kultūroje, ekonomikoje, moksle). Taigi galima teigti, jog sekuliari valstybė yra ta, kurioje religija atskirta nuo viešojo gyvenimo sričių, šis atskyrimas yra įtvirtintas įstatymiškai (nebūtinai), tačiau kartu ji užtikrina ir religinį pliuralizmą bei religinę laisvę. Sekuliarumo konceptas paprastai siejamas su modernizacija: pasauliui modernėjant, religijos vaidmuo menksta. Tačiau yra autorių, kurie įsitikinę, jog, šiuolaikinėms visuomenėms sunaikinus savo religinį pagrindą, atsiveria erdvės, kurias gali užpildyti tik religija ir ji tuo naudojasi.

2. Nepaisant to, jog krikščionybė geografiškai gimė ne Europoje, tačiau esminiai jos raidos momentai (schizmos, reformacija, kontrreformacija, Apšvieta) yra susiję būtent su šiuo kontinentu. IV a. pab. tapusi Romos imperijos valstybine religija, iki XV a. pr. krikščionybė tapo pagrindine visos Europos religija. Su Apšvietos idėjomis (XVII a. vid.- XVIII a. pab.) Europoje ėmė sklisti sekuliarumo idėjos, kurios Europą atvedė ne tik prie aiškiai išreikšto religijos nustūmimo į privačią sritį, bet taip pat ir religinio pliuralizmo ir didesnės religinės tolerancijos.

3. Kaip atsakas į Europos socialinio ir politinio gyvenimo liberalizavimą ir sekuliarizaciją XIX a. vid. iškilo naujas politinis judėjimas – krikščioniškoji demokratija, paremta socialiniu bažnyčios mokymu, kurio centrinė idėja – pagarba žmogui: kiekvienas individas yra unikalus ir su juo privalo būti elgiamasi garbingai. Krikščioniškosios demokratijos partijos Vakarų Europoje ilgainiui išsivystė į gerai organizuotas pagrindines partijas, kurios po Antrojo pasaulinio karo buvo itin sėkmingos nuo totalitarinių režimų nukentėjusiose Vakarų Europos valstybėse. Kai kurių istorikų teigimu, Europos politinė istorija XX a. antroje pusėje buvo formuojama išskirtinai krikščioniškos demokratijos: krikščioniškos demokratijos partijų vaidmuo inicijuojant ir formuojant Europos integracijos procesą – nenuneigiamas. Jame itin pasižymėjo krikščionių demokratų partijos atstovai, vadinamieji Europos tėvai, – Konradas Adenaueris, Robertas Schumanas.

4. Krikščionybė svarbi ne tik istoriškai Europai, tačiau ir kiekvienai jos valstybei atskirai. Viršnacionaliniu lygmeniu ES teisinėmis nuostatomis yra apibrėžusi savo santykį su religija, tačiau nacionalinis valstybės- religijos santykio dėmuo taip pat svarbus aiškinantis, kiek Europos Sąjunga, kaip suverenių valstybių susivienijimas, yra sekuliari. Darant prielaidą, kad valstybių santykio su religija pobūdis lemia ir pačios Sąjungos santykį su religija (o ne atvirkščiai, t.y. ne ES primeta narėms nurodymus dėl religijos), buvo nubrėžtas ES sekuliarumo žemėlapis – išsiaiškintas institucinis sekuliarizmo lygmuo kiekvienoje ES narėje. Jį aiškinantis buvo atsakyta į

šiuos klausimus: kokia konfesija šalyje dominuoja, koks yra teisiškai apibrėžtas valstybės-religijos santykis, kokia realioji religijos ir valstybės sąveikavimo situacija, kokios valstybės nuostatos musulmonų atžvilgiu. Apibendrinant visų ES narių religinę situaciją, paaiškėjo, kad ES apima išskirtinai krikščioniškas valstybes, dominuoja Romos katalikų, stačiatikių ir protestantų tikėjimai. Antra, visos valstybės įtvirtina tiek individualią (t.y. teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę), tiek kolektyvinę religijos laisvę. Taip pat visos ES narės savo konstitucijose garantuoja lygybės bei nediskriminavimo religijos atžvilgiu principus. Trečia, išsiskirtini trys valstybės-religijos santykio tipai, randami ES narėse:

- valstybinės bažnyčios modelis, kada valstybė ir religija yra glaudžiai susijusios, valstybinė religinė bendrija yra reikšminga valstybinio aparato dalis (Danija, Graikija, Jungtinė Karalystė, Malta, Suomija);
- atskyrimo modelis, kada religija yra griežtai atskirta nuo valstybės (Prancūzija, Nyderlandai);
- dalinio atskyrimo arba bendradarbiavimo modelis, kuriam priskirtinos likusios ES valstybės. Religija yra atskirta nuo valstybės, tačiau jų sąveika glaudi tam tikrose srityse, o santykiai gali būti nustatyti sutartimis ar konkordatais.

5. Analizuojant individualaus sekuliarumo lygmenį, paaiškėjo, jo ES piliečių religingumas vienoje ar kitoje valstybėje skiriasi: Europos pietūs laikomi labiau religingais nei šiaurės ar vidurio Europos šalys. Tačiau ES narėse išryškėjo bendra tendencija: religija ir jos atributai europiečiams reiškia vis mažiau, tikėjimo svarba kasdieniame gyvenime yra minimali, įsitraukimas – epizodinis (ir tarp didelės dalies tų, kurie deklaruoja tikintys Dievu).

6. Islamas taip pat reikšmingas ES kontekste. Musulmonai ES sudaro apie 5 proc., jų bendruomenė plečiasi, dėl jų Europoje kyla tam tikros problemos, todėl ES narių teisėje atsiranda nuostatų, ribojančių islamo apraiškas viešojoje erdvėje. Musulmonų probleminę padėtį ES sąlygoja skirtingas ES, kaip Vakarų civilizacijos, ir islamo identitetas. Musulmonai ES yra tarsi kiti, kurie neturi juos su Europa vienijančio pagrindo, kitaip suvokiantys multikultūriškumą bei nematantys tikslo ardyti itin glaudų islamo ir politikos ryšio. Pagrindinė problema Europos Sąjungoje kylanti dėl islamo, yra viešas jo matomumas, kuris trukdo griežtam privačios religijos ir viešo sekuliarizmo atskyrimui. Taigi visiškas musulmonų integravimasis į ES bus negalimas tol, kol nepasikeis jų požiūris į demokratiją, multikultūrinę visuomenę ir savo bei islamo vietą joje.

7. ES kaimynų religinė padėtis taip pat svarbi, ES siekiant saugumo ir stabilumo už savo sienų. Europos kaimynystės politikos valstybių gretose išsiskiria dvi pagrindinės grupės: Rytų partnerystės šalys - nuosaikesnės religijos atžvilgiu, sekuliarios, religinę laisvę užtikrinančios (išskyrus Baltarusiją) ir Sąjungos Viduržemiui valstybės, kur glaudus valstybės ir islamo ryšys, dominuoja islamiškos vertybės ir principai, persmelkiantys tiek viešą, tiek privatų gyvenimą, neretai

pažeidžiantys pagrindines žmogaus teises ir laisves, tame tarpe ir tikėjimo laisvę (išskyrus Izraelį bei Libaną, kuriose religijos padėtis šiek tiek kitokia). Matant tokią situaciją, keista, kad Europos kaimynystės politikos pagrindiniuose dokumentuose religijai praktiškai nėra skiriama dėmesio, į ją atsižvelgiama tik žmogaus teisių ir laisvių, kurias turi garantuoti ES kaimynės, kontekste. Religija nedaug dėmesio sulaukia ir ES ir Europos kaimynystės politikos partnerių dokumentuose – veiksmų planuose ir progreso ataskaitose: mažiau nei pusė ES kaimynių veiksmų planuose yra įsipareigojusios gerinti žmogaus teisių ir laisvių būklę savo šalyse, progreso ataskaitos rodo, kad kai kuriose EKP šalyse kaskart randama religinės laisvės pažeidimų. Turint omenyje, kad bent jau Rytų partnerystės šalys turi jei ne narystės, tai bent jau žymiai gilesnės integracijos galimybę, atitikimas europinėms vertybėms, tame tarpe ir žmogaus teisių ir laisvių garantavimas, yra būtinas. Jei ES nori sukurti stabilumo ir saugumo zoną aplink savo sienas (ypač tai liečia pietines kaimynes), turėtų religinį faktorių įtraukti į EKP darbotvarkę. Religiniai klausimai paprastai nagrinėjami tik dialogo ir abipusio supratimo tarp ES kaimynių, pilietinės visuomenės kontekste, tačiau tokie aspektai, kaip religinė laisvė ar religijos vaidmuo konfliktuose, galėtų būti įtraukti į didesnę svorį turinčius politikos ir saugumo klausimus.

8. Europos Sąjungai, kaip viršnacionalinei organizacijai, valstybės narės atiduoda dalį savo kompetencijos. Religijos atžvilgiu situacija tiek iki Lisabonos sutarties, tiek po jos nepasikeitė: religija valstybėse narėse buvo ir yra daugiau jų pačių reikalas. Šiuo metu religiniai reikalai patenka į ES papildomos kompetencijos sritį, t. y. ES čia leidžia sau tik paremti, papildyti ar suderinti valstybių narių veiksmus. Ilgą laiką ES sutartyse religija nebuvo liečiama (išskyrus tikėjimo laisvės užtikrinimą). Esminis pokytis įvyko priėmus Lisabonos sutartį, kurios 17 straipsnis teisiškai įtvirtino atvirą, skaidrą ir nuolatinį ES ir religijų dialogą. Taigi, viena vertus, ES yra liberali santykio su religija klausimu, kadangi užtikrina religinę įvairovę, kiekvieno asmens religijos laisvę ir valstybių narių laisvę religinius reikalus tvarkyti pačioms, tačiau jai taip pat svarbu bendradarbiauti su konfesinėmis grupėmis, t.y. palaikyti su jomis dialogą.

9. Tuo tarpu Bažnyčios požiūriu krikščionybė neabejotinai yra pagrindinis Europos istorijos elementas, krikščioniškasis tikėjimas neabejotinai yra esminė ir lemiamą europinės kultūros pamato dalis. Bažnyčia teigia suvokianti savo vaidmenį prisidedant prie vertybių, kurios suteikė Europos kultūrai visuotinumą pobūdį, skleidimo ir įtvirtinimo, bei jaučia pareigą nuolat Europai rodyti dėmesį.

Bažnyčia aiškiai atskiria dvasinę ir politinę sritis, tačiau nepripažįsta ideologinio laicizmo bei priešiško pilietinių institucijų ir religinių konfesijų atskyrimo, kadangi mano turinti teisę laisvai skelbti tikėjimą, aiškinti savo socialinį mokymą ir, kada reikia, priimti moralinius sprendimus net ir politinės srities klausimais, kai to reikalauja pagrindinės asmens teisės arba sielų

išganymas. Todėl Bažnyčia tiek iš valstybės, tiek iš Europos Sąjungos prašo bendradarbiavimo ir dialogo, nes tik taip būtų gerbiami demokratijos principai.

10. Nors ES didelio dėmesio religijai nerodė pakankamai ilgą laiką (nuo vienijimosi pradžios iki J. Delorso pirmininkavimo Europos Komisijai), tačiau krikščioniškos konfesijos su ES santykius užmezgė jau nuo pat pirmųjų ES formavimosi metų. L. N. Leustean išskiria keturis religijos ir europinių institucijų santykio tipus (privatų-viešą, eksperimentinį, iniciatyvų ir institucionalizuotą), kurie vienas kitą keitė atitinkamai pagal ES santykio su religija raidą. Būtent institucionalizuotas santykis tarp ES ir religijos įtvirtina teisinį Sąjungos įsipareigojimą nuolatiniam dialogui su religijomis.

Pagal L. N. Leustean, krikščionybės atstovavimas ES turi įvairių formų: diplomatiniai santykiai, oficialios bažnyčių atstovybės, tarpbažnytinės ar tikėjimo organizacijos ir tinklai, religiniai ordinai, vieno klausimo organizacijos. Būtent krikščioniškos religinės grupės yra anksčiausia užmezgusios dialogą su ES ir aktyviausiai jį palaiko. Čia dominuoja Romos katalikų bažnyčia, turinti didžiausią skaičių organų ryšiams su Europos institucijomis.

11. Minėtas 17 Lisabonos sutarties straipsnis religijoms atvėrė galimybę nuolatiniam dialogui su ES: religinių grupių lyderiai susitikimui su ES institucijų atstovais kviečiami kartą per metus, taip pat kelis kartus per metus vyksta dialogo seminarai įvairiais Europos Sąjungai aktualiais klausimais. Nors atrodytų, kad šis dialogas, vykstantis vos kelis kartus per metus nėra ypatingai reikšmingas, tačiau R. McRea teigimu, vien tai, kad religinių organų teisė konsultuotis su įstatymų leidimo institucijomis įtvirtinama atskiru straipsniu, o ne kitu, skirtu pilietinei visuomenei bendrai, religijos indėlį įstatymų leidime padaro išskirtiniu ir ypatingai svarbiu. Tačiau nereikia pamiršti, kad lygiagrečiai dialogui su religinėmis bendruomenėmis vyksta ir dialogas su filosofinėms bei nekonfesinėms organizacijoms. Taigi religinių organų įtaka yra viename lygmenyje su humanistų ir sekuliaristų požiūriais.

12. Kada religijos – ES institucijų santykio klausimas pasiekė europinę darbotvarkę, jo forma buvo daugiau ne lobizmas ar gynimas, bet pirmiausia dialogas, išvystytas europinių institucijų su bažnyčiomis ir religinėmis organizacijomis, kaip kanalas komunikacijai. Europos Komisijos iniciatyva pradėjusiame veikti interesų atstovų registre, krikščioniškos lobistų grupės sudaro labai nedidelę dalį visų užsiregistravusiųjų (vos 0,4 proc.): Bažnyčias ir religines organizacijas atstovaujančių organizacijų buvo 27, iš kurių 18 – krikščioniškų. L. Mihut teigimu, pagrindinės religinės organizacijos nėra užsiregistravusios Europos Komisijos interesų atstovų registre, todėl jų gali būti žymiai daugiau. Apskritai dauguma religinių bendruomenių, vystančių kontaktus su europinėmis institucijomis, atsiriboja nuo tradicinio lobizmo proceso, kurį renkasi kitos grupės, ir yra linkusios save matyti kitokioje kategorijoje.

13. Europos liaudies partija iš dalies gali būti laikoma Bažnyčios pozicijos gynėja ES mastu ir jos institucijose, pirmiausia Europos Parlamente, kadangi partija, kuri dabar vienija krikščionių demokratų, konservatorių ir kitas centro-dešinės partijas, yra išsivysčiusi iš krikščioniškos demokratijos partijų ir jos vertybinį pagrindą sudaro krikščioniškos demokratijos vertybės. Partija pabrėžia, jog religija ir politika turi būti atskirtos, tačiau krikščioniškos vertybės yra partijos politinio mąstymo ir veiklos šerdis. Visgi partija yra ne religinė, o politinė vertybių partija.

ELP įsitikinimu, ES reikalingas dialogas dėl vertybių ir normų bei dialogas su religinėmis bendruomenėmis, reikalingas religinis mokymas, kaip vertinga pagalba orientavimuisi. Apskritai didžiojoje dalyje savo dokumentų pabrėžia krikščionybės indėlį kuriant ES ir būsimą indėlį jos piliečių ateičiai.

Besiremdama krikščioniškomis vertybėmis, ELP laiko svarbiu žmogaus orumo užtikrinimą, kurį pabrėžia, skatina ir Bažnyčia. ir jį liečiantys klausimai, tokie kaip abortai, eutanazija, genetinė inžinerija, žmogaus embrionų tyrimai ir pan. ELP pripažįsta mokslo ir technologijų progresą bei mokslinių tyrimų laisvę. Tačiau pabrėžia, jog žmogaus orumo gynimo ir skatinimo principas, taigi ir pagarba teisei gyventi, kiekvieno žmogaus unikalumui nuo apvaisinimo ir mirties yra ypač svarbus. Pateikti Nyderlandų ir Belgijos eutanazijos legalizavimo atvejai rodo, kad ELP tiek partijos lygmeniu, tiek Europos Parlamento lygmeniu, kaip didžiausia jo politinė grupė, siekia, kad tokie įstatymai, žeidžiantys žmogaus orumą, nebūtų priimti. Visgi bent jau šiais dviem atvejais ELP veiksmai nepasiteisino ir eutanazijos įstatymai buvo priimti abiejose šalyse.

14. Taigi iš viso to, kas buvo išanalizuota darbe, galima teigti, jog Europos Sąjunga yra remianti religinį pliuralizmą ir tikėjimo laisvę, sekuliari viršnacionalinė organizacija, kurioje religija, taigi ir krikščionybė yra dalinai atskirta nuo politikos formavimo, t.y. ji turi tam tikrų formų priėjimą prie ES sprendimų priėmimo, su ja ES bendradarbiauja ir palaiko dialogą, tačiau jos galimybės veikti ES politiką yra lygios kitų, taigi ir sekuliarių jėgų galimybėms. Sekuliarumas dominuoja ir nacionaliniu lygmeniu, populiariausias yra dalinio atskyrimo/bendradarbiavimo modelis, kuomet valstybė su religija bendradarbiauja tik tam tikrose srityse.

Europos Sąjungos politinę sistemą krikščionybė veikia keliais kanalais: per religinį lobizmą, diplomatinis santykius, bažnyčių atstovybes, Europos Komisijos skyrių religiniam dialogui, Europos liaudies partijos politinę veiklą. Religinis lobizmas nėra paprastai apčiuopiamas, kadangi krikščioniškos religinės bendruomenės nelaiko savęs tradicinio lobizmo proceso dalimi, mato save kitokioje kategorijoje, be to, krikščioniškų religinių grupių interesų atstovavimas neapčiuopiamas kiekybės ir kokybės prasme, kadangi interesų atstovavimo grupės ES neprivalo oficialiai registruotis (bent jau EK atveju).

EK skyrius religiniam dialogui be abejo yra svarbus dėl to, kad religijų vaidmenį išryškina atskirai nuo kitų pilietinės visuomenės dalyvių, tačiau iš kitos pusės, religijos, taigi ir krikščionybė, nėra vieninteliai veikėjai, siekiantys įtakos Europos Sąjungai. Be to, tarp sekuliariųjų ir religinių jėgų išlaikomas balansas, nes jos abi turi komunikacijos su ES galimybę.

Europos liaudies partija dėl savo krikščioniškos ideologijos tam tikrais klausimais gali būti laikoma Bažnyčios pozicijos atstove tiek ES valstybėse, tiek jos institucijose. Sekuliarizmo šalininkams galėtų kilti klausimas, kaip Sąjunga, kuri vienija sekulias valstybes ir pati yra sekulias, leidžia tokių partijų su tam tikromis aiškiai išreikštomis religinėmis nuostatomis veikimui ES lygmeniu, tačiau ELP yra pasaulietinė organizacija, turinti savo vertybes ir ideologiją, tokios partijos buvimas Europoje – krikščioniškame kontinente su giliomis krikščionybės tradicijomis – yra natūralus ir suprantamas, o krikščioniškos vertybės yra neatsiejamos nuo ES esmės.

Naudota literatūra

Mokslinė literatūra

Knygos

Asad, Talal, *Formations of the Secular. Christianity, Islam, Modernity*. Stanford: Stanford University Press, 2003.

Bader, Veit, *Secularism or Democracy? Associational Governance of Religious Diversity*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2008.

Berger, Peter L., *The Desecularization of the World. Resurgent Religion and World Politics*. Washington D.C.: Ethics and Public Policy Center, 1999.

Dowley, Tim, *Krikščionybės istorija*. Vilnius : Alma littera, 2000.

Grabow, Karsten, *Christian Democracy: Principles and Policy Making*. Berlin: Konrad Adenauer Stiftung, 2011.

Hansons, Eric O., *Religion and Politics in the International System Today*. New York: Cambridge University Press, 2006.

Kosmin, Barry Alexander ir Ariela Keysar, *Secularism and Secularity. Contemporary International Perspectives*. Hartford: Institute for the Study of Secularism in Society, 2007.

Leach, Rodney, *Europa. Glausta Europos Sąjungos enciklopedija*. Vilnius: Vaga, 2007.

Letukienė, Nijolė ir Jonas Gineika, *Istorija. Politologija*. Vilnius: Alma Littera, 2004.

McCrea, Ronan, *Religion and the Public Order of the European Union*. Oxford: Oxford University Press, 2010.

Mullin, Robert Bruce, *A Short World History of Christianity*. Kentucky: Westminster John Knox Press, 2008.

Norris, Pippa ir Ronald Inglehart, *Sacred and Secular. Religion and Politics Worldwide*. New York: Cambridge University Press, 2004.

Shakman Hurd, Elizabeth, *Secularism in International Relations*. Oxfordshire: Princeton University Press, 2008.

Vitkus, Gediminas, *Europos Sąjungos enciklopedinis žinynas*. Vilnius: Eugrimas, 2008.

Žalimas, Dainius, et al., *Tarptautinės organizacijos*. Vilnius: Justitia, 2001.

Straipsniai knygose

An-Na‘im, Abdullahi A., „Political Islam in National Politics and International Relations”. Kn. Peter L. Berger, *The Desecularization of the World. Resurgent Religion and World Politics*. Michigan: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1999.

Davie, Grace, „Europe: The Exception That Proves the Rule?“. Kn. Peter L. Berger (sud.), *The Desecularization of the World. Resurgent Religion and World Politics*. Michigan: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1999.

Göle, Nilüfer, „Islam, European Public Space and Civility“. Kn. Krzysztof Michalski (sud.), *Religion in the New Europe*. Budapest: Central European University Press, 2006.

Kissane, Bill, „The Illusion of State Neutrality in a Secularising Ireland“. Kn. John T.S. Madeley ir Zsolt Enyedi (sud.), *Church and State in Contemporary Europe. The Chimera of Neutrality*. London: Frank Class Publishers, 2003.

Madeley, John T. S., „European Liberal Democracy and the Principle of State Religious Neutrality“. Kn. John T.S. Madeley ir Zsolt Enyedi (sud.), *Church and State in Contemporary Europe. The Chimera of Neutrality*. London: Frank Class Publishers, 2003.

Modood, Tariq, „Muslims and European Multiculturalism“. Kn. Krzysztof Michalski (sud.), *Religion in the New Europe*. Budapest: Central European University Press, 2006.

Parekh, Bhikhu, „Is Islam a Threat to Europe’s Multicultural Democracies?“. Kn. Krzysztof Michalski (sud.), *Religion in the New Europe*. Budapest: Central European University Press, 2006.

Straipsniai moksliniuose žurnaluose

Gottfried, Paul, „The Rise and Fall of Christian Democracy in Europe“. *Orbis*, Fall 2007 Vol. 51 No. 4.

Gross, Leo, „The Peace of Westphalia, 1648-1948“. *The American Journal of International Law*, Vol. 42, No. 1 (Jan., 1948).

Jansen, Thomas, „Europe and Religions: the Dialogue between the European Commission and Churches or Religious Communities“. *Social Compass* 47(1), 2000.

Leustean, Lucian N., „Representing Religion in the European Union. A Typology of Actors“. *Politics, Religion & Ideology*, Vol. 12, No. 3.

Internetiniai šaltiniai

Europos Sąjungos dokumentai ir kiti oficialūs ES šaltiniai

Commission of the European Communities, „European Neighbourhood Policy. Strategy Paper“. 2004 gegužės 12. <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf>.

Commission of the European Communities, „Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours“. 2003 kovo 11. <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf>.

Eurobarometer, „Social Values, Science and Technology 2005“. 2005 birželis. <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_225_report_en.pdf>.

European Commission and European Union External Action. „A New Response to a Changing Neighbourhood. A review of European Neighbourhood Policy”. 2011 gegužės 25.
<http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com_11_303_en.pdf>.

European Commission, „Dialogue with churches, religious associations and communities and philosophical and non-confessional organisations“. <http://ec.europa.eu/bepa/activities/outreach-team/dialogue/index_en.htm>.

European Commission. “EU/Azerbaijan Action Plan”.
<http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/azerbaijan_enp_ap_final_en.pdf>.

European Commission. “EU/Egypt Action Plan”.
<http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/egypt_enp_ap_final_en.pdf>.

European Commission. “EU/Israel Action Plan”.
<http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/israel_enp_ap_final_en.pdf>.

European Commission. “EU/Palestinian Authority Action Plan”.
<http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/pa_enp_ap_final_en.pdf>.

European Commission. “Implementation of European Neighbourhood Policy in 2010. Country Report: Armenia”. <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2011/sec_11_639_en.pdf>.

European Commission. “Implementation of European Neighbourhood Policy in 2010. Country Report: Azerbaijan”. <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2011/sec_11_640_en.pdf>.

European Commission. “Implementation of European Neighbourhood Policy in 2010. Country Report: Egypt”. <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2011/sec_11_647_en.pdf>.

European Commission. “Implementation of European Neighbourhood Policy in 2010. Country Report: Georgia”. <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2011/sec_11_649_en.pdf>.

European Commission. “Implementation of European Neighbourhood Policy in 2010. Country Report: Moldova”. <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2011/sec_11_643_en.pdf>.

European Commission, „Presidents of Commission and Parliament discuss ethical contributions for European and global economic governance with European faith leaders“. 2009 gegužės 11 d., Briuselis. <http://ec.europa.eu/dgs/policy_advisers/docs/IP_09_730_en.pdf>.

European Commission, „Presidents of Commission, Parliament and European Council discuss the fight against poverty and social exclusion with European faith leaders“. 2010 birželio 19 d., Briuselis.
<<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/967&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>>.

European Commission, „Speech of Jerzy Buzek, President of the European Parliament“. 2011 gegužės 30 d., Berlaymont. <http://ec.europa.eu/bepa/pdf/conferences/buzek_speech-hlrn_30may11.pdf>.

European Commission, „The President of the European Parliament, the President of the European Council and the President of the European Commission meet faith leaders to discuss human dignity“. 2007 gegužės 15, Briuselis.

<http://ec.europa.eu/dgs/policy_advisers/activities/dialogues_religions/docs/events/press_release_en_20070515.pdf>.

European Court of Human Rights, „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija“.

<http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/EBDFB6BB-2A0E-48D0-935F-43AFC0A961C7/0/LIT_CONV.pdf>.

EUR-Lex, „Amsterdamo sutartis. Deklaracija dėl bažnytinių ir nereliginių organizacijų statuso“. 1997. <<http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/index.htm>>.

EUR-Lex, „Charter of Fundamental Rights of the European Union“. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:EN:PDF>>.

EUR-Lex, „Lisabonos sutartis“.

<<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0013:0046:LT:PDF>>.

EUR-Lex, „Treaty Establishing a Constitution for Europe“. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2004:310:0003:0010:EN:PDF>>.

EUR-Lex, „Treaty on European Union“. <<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html#0001000001>>.

Jerzy Buzek, „Combating poverty and social exclusion - an imperative for European governance“. 2010 birželio 19 d., Briuselis.

<http://ec.europa.eu/bepa/pdf/conferences/speech_by_president_buzek.pdf>.

José Manuel Barroso, „Building Europe on the Rock of Human Dignity“. 2007 m. gegužės 15, Briuselis.

<http://ec.europa.eu/dgs/policy_advisers/activities/dialogues_religions/docs/events/03_speech_20070515.pdf>.

José Manuel Barroso, „Climate Change: An Ethical Challenge for All Cultures“. 2008 gegužės 5 d. Briuselis.

<http://ec.europa.eu/dgs/policy_advisers/activities/dialogues_religions/docs/events/speech_20080505_en.pdf>.

José Manuel Barroso, „Talking Against Terror: The Role of Churches and Religions in Europe“. 2005 liepos 12 d., Briuselis.

<http://ec.europa.eu/dgs/policy_advisers/activities/dialogues_religions/docs/events/barroso_speech_20050712.pdf>.

Oficiali Europos Sąjungos interneto svetainė, „Division of competences within the European Union“.

<http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0020_en.htm>.

Oficiali Europos Sąjungos interneto svetainė, „Konradas Adenaueris (1876–1967 m.)“.

<http://europa.eu/about-eu/eu-history/1945_1959/foundingfathers/adenauer/index_lt.htm>.

Oficiali Europos Sąjungos interneto svetainė, „Robertas Šumanas (Robert Schuman) (1886–1963 m.)”. <http://europa.eu/about-eu/eu-history/1945-1959/foundingfathers/schuman/index_lt.htm>.

Transparency Register, „Statistics for Transparency Register“.
<<http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/consultation/statistics.do?action=prepareView>>.

ES valstybių konstitucijos

Constitution of Belgium. <http://www.servat.unibe.ch/icl/be00000_.html>.

Constitution of Denmark. <http://www.servat.unibe.ch/icl/da00000_.html>.

Constitution of Estonia. <<http://www.legaltext.ee/text/en/X0000K1.htm>>.

Constitution of Luxembourg. <http://www.servat.unibe.ch/icl/lu00000_.html>.

Constitution of Netherlands. <http://www.servat.unibe.ch/icl/nl00000_.html>.

Constitution of Romania. <http://www.servat.unibe.ch/icl/ro00000_.html>.

Constitution of Slovakia. <<http://www.slovak-republic.org/constitution/>>.

Constitution of the Czech Republic. <<http://www.psp.cz/cgi-bin/eng/docs/laws/1993/1.html>>.

Constitution of the Italian Republic.
<http://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf>.

Constitution of the Portuguese Republic.
<http://app.parlamento.pt/site_antigo/ingles/cons_leg/Constitution_VII_revisao_definitive.pdf>.

Constitution of the Republic of Bulgaria. <<http://www.parliament.bg/en/const/>>.

Ireland Constitution. <http://www.servat.unibe.ch/icl/ei00000_.html>.

Lietuvos Respublikos Konstitucija. <<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>>.

Spanish Constitution. <http://www.senado.es/constitu_i/indices/consti_ing.pdf>.

The Constitution of Finland. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf>>.

The Constitution of Malta. <http://president.gov.mt/constitution_malta?!=1>.

The Constitution of the Republic of Cyprus.
<[http://www.presidency.gov.cy/presidency/presidency.nsf/all/1003AEDD83EED9C7C225756F0023C6AD/\\$file/CY_Constitution.pdf?openelement](http://www.presidency.gov.cy/presidency/presidency.nsf/all/1003AEDD83EED9C7C225756F0023C6AD/$file/CY_Constitution.pdf?openelement)>.

The Constitution of the Republic of Latvia. <<http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=2&mid=8>>.

The Constitution of the Republic of Poland.
<<http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>>.

The Constitution of the Republic of Slovenia. <http://www.servat.unibe.ch/icl/si00000_.html>.

United Kingdom - "Constitution". <http://www.servat.unibe.ch/icl/uk00000_.html>.

Romos katalikų bažnyčios dokumentai ir kiti šaltiniai

Benedict XVI, „Why Church and State Must Be Separate”.
<<http://www.lewrockwell.com/orig6/ratzinger2.html>>.

COMECE ir CEC, „Article 17 of the Treaty on the Functioning of the European Union”. 2010 m. balandžio 27 d.
<http://csc.ceceurope.org/fileadmin/filer/csc/European_Integration/20100427_COMECE_CSC_Proposal_on_Article_17_TFEU.pdf>.

Concordat Watch, „Leaving the Church (defection, debaptism, apostasy)“.
<http://www.concordatwatch.eu/showtopic.php?org_id=1551&kb_header_id=33981>.

John Paul II, „Post-Synodal Apostolic Exhortation „Reconciliation And Penance““.
<http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_02121984_reconciliatio-et-paenitentia_en.html>.

Jonas Paulius II, „Posinodinis apaštališkasis paraginimas „Ecclesia in Europa““.
<http://www.lcn.lt/b_dokumentai/ap_paraginimai/ecclesia-in-europa.html#Europos>.

Ratzinger, Joseph, „Europa kultūrų krizėje”. *Bažnyčios žinios*, 2005 m. rugpjūčio 12 d., Nr. 15.
<<http://www.lcn.lt/bzinios/bz0515/515str1.html>>.

Tikėjimo Mokslo Kongregacija, „Doktrininė nota dėl katalikų veiklos ir elgesio politiniame gyvenime kai kurių klausimų“. *Bažnyčios žinios*, 2003 sausio 29, Nr. 2.
<http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/del-kataliku-veiklos.html>.

Visuotinio Vatikano II susirinkimo dokumentai. „Pastoracinė Konstitucija apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje „Gaudium et spes““.
<http://www.lcn.lt/b_dokumentai/vatikano_2s/gaudium-et-spes.html>.

Visuotinio Vatikano II susirinkimo dokumentai. „Tikėjimo laisvės deklaracija „Dignitatis humanae““.
<http://www.lcn.lt/b_dokumentai/vatikano_2s/dignitatis-humanae.html>.

Central Intelligence Agency, The World Factbook:

Austria. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/au.html>>.

Azerbaijan. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html>>.

Belgium. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/be.html>>.

Bulgaria. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bu.html>>.

Cyprus. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cy.html>>.

Czech Republic. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ez.html>>.

Denmark. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/da.html>>.

Estonia. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/en.html>>.

Finland. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/fi.html>>.

France. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/fr.html>>.

Germany. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gm.html>>.

Greece. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gr.html>>.

Hungary. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/hu.html>>.

Ireland. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ei.html>>.

Italy. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/it.html>>.

Latvia. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/lg.html>>.

Lithuania. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/lh.html>>.

Luxembourg. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/lu.html>>.

Malta. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mt.html>>.

Netherlands. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/nl.html>>.

Poland. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pl.html>>.

Portugal. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/po.html>>.

Romania. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ro.html>>.

Slovakia. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/lo.html>>.

Slovenia. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/si.html>>.

Spain. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sp.html>>.

Sweden. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sw.html>>.

United Kingdom. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uk.html>>.

U.S. Department of State, “International Religious Freedom Reports 2010”:

Algeria. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168258.htm>.

Armenia. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168292.htm>.

Azerbaijan. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168295.htm>.

Belarus. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168297.htm>.

Bulgaria. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168301.htm>.

Cyprus. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168303.htm>.

Czech Republic. <<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010/148927.htm>>.

Egypt. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168262.htm>.

Estonia. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168307.htm>.

Finland. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168310.htm>.

France. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168311.htm>.

Georgia. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168312.htm>.

Germany. <<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010/148938.htm>>.

Hungary. <<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010/148942.htm>>.

Israel and the Occupied Territories. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168266.htm>.

Jordan. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168267.htm>.

Latvia. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168320.htm>.

Lebanon. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168269.htm>.

Libya. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168270.htm>.

Malta. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168325.htm>.

Moldova. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168326.htm>.

Morocco. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168272.htm>.

Romania. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168333.htm>.

Syria. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168276.htm>.

Slovenia. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168339.htm>.

Sweden. <<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2009/127339.htm>>.

Tunisia. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168277.htm>.

Ukraine. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168344.htm>.

Kiti internetiniai šaltiniai

About.com, „Latvia. Religious Freedom Report 2003.“
<http://atheism.about.com/library/irf/irf03/blirf_latvia.htm>.

BBC, “The Islamic Veil Across Europe”. 2010 birželio 15 d.
<<http://news.bbc.co.uk/2/hi/5414098.stm>>.

BBC, „Muslims in Europe: Country guide“. <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4385768.stm>>.

BBC, “Vatican resists European secularism”. 2005 vasario 11.
<<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4253937.stm>>.

Bruce Robinson, “ An Overview of the Reformation”. BBC, 2011 vasario 17.
<http://www.bbc.co.uk/history/british/tudors/reformation_overview_01.shtml>.

docstoc.com, „Religion in Europe“. <http://www.docstoc.com/docs/6496094/Religion_in_Europe>.

Embassy of Austria Washington DC, „Austria's Religious Landscape“.
<<http://www.austria.org/religion>>.

EPP group in the European Parliament, „Belgian Euthanasia law condemned by EPP-ED Bioethics Working Group“. 2002 gegužės 16.
<<http://www.eppgroup.eu/Press/showpr.asp?prcontroldoctypeid=1&prcontrolid=1136&prcontentid=2126&prcontentlg=en>>.

EPP group in the European Parliament, „EPP Party Congress in Berlin opposes new Dutch legislation on euthanasia“. 2001 sausio 12.
<<http://www.eppgroup.eu/Press/showpr.asp?PRControlDocTypeID=1&PRControlID=55&PRContentID=58&PRContentLG=en>>.

European Humanist Federation „European Parliamentary Platform for Secularism in Politics“.
<<http://humanistfederation.eu/campaigns/ehf-and-the-european-union/ehf-and-european-parliament/european-parliamentary-platform-for-secularism-in-politics/>>.

European People's Party, "Action Programme 2004-2009". 2004 gegužės 4-5.
<<http://www.32462857769.net/EPP/Comtool6.0/e-PressRelease/PDF/20-04-2005%20Action%20Programme%202004-2009.pdf>>.

European People's Party, „A Constitution for a Strong Europe“. XV ELP kongresas. Estorilas 2002 spalio 18. <http://www.32462857769.net/EPP/Comtool6.0/e-PressRelease/PDF/18-10-2002%20A%20Constitution%20for%20a%20Strong%20Europe.pdf%20EN001_.pdf>.

European People's Party, „A Union of Values“. XIV ELP kongresas. 2001 sausio 13.
<http://www.32462857769.net/EPP/Comtool6.0/e-PressRelease/PDF/13-01-2001%20A%20UNION%20OF%20VALUES.pdf%20EN001_.pdf>.

European People's Party, „Basic Programme“. IX EPP Congress, Atėnai, 1992.
<http://www.32462857769.net/EPP/Comtool6.0/e-PressRelease/PDF/athene-BASIC_PROGRAM001_001_.pdf>.

European People's Party, „History“. <<http://www.epp.eu/party.asp?z=5B>>.

European People's Party. "On the Way to the 21st Century. EPP Action Programme 1999 – 2004". <Briuselis 1999 vasario 4 – 6. <http://www.32462857769.net/EPP/Comtool6.0/e-PressRelease/PDF/04-02-1999%20EPP%20Action%20Programme%201999-2004%20EN.pdf>>.

European People's Party. "We are all part of one world". XII ELP kongresas. Tulūza 1997 lapkričio 09-11. <<http://www.32462857769.net/EPP/Comtool6.0/e-PressRelease/PDF/09-11-1997%20We%20are%20all%20part%20of%20one%20world.pdf>>.

Euroresidentes, „The Spanish government and Catholic Church agree on new funding system“. 2006 rugsėjo 22 d. <<http://news-spain.euroresidentes.com/2006/09/changes-in-state-funding-of-church.html>>

Lietuvos krikščionių studentų bendrija, „Reformacija Lietuvoje“. <<http://www.lksb.lt/straipsniai/straipsnis-551.htm>>.

Liliana Mihut, „Lobbying - A Political Communication Tool For Churches And Religious Organizations“. <<http://readperiodicals.com/201107/2395785171.html>>.

Martin Frost, „The Age of Enlightenment“. <http://www.martinfrost.ws/htmlfiles/enlightenment_age.html>.

Pew Forum on Religion & Public Life, „Faith on the Move: The Religious Affiliation of International Migrants“. <<http://www.pewforum.org/uploadedFiles/Topics/Demographics/Geography/europe-fact-sheet.pdf>>.

Pew Forum on Religion & Public Life, „Mapping the Global Muslim Population“. 2009 spalio. <<http://www.pewforum.org/newassets/images/reports/Muslimpopulation/Muslimpopulation.pdf>>.

Podagelytė, Violeta, „EKP – Europos kaimynystės politika ar Europos kompromisų politika?“. *Geopolitika*, 2011 balandžio 4. <<http://www.geopolitika.lt/?artc=4579>>.

Ryan, Jennie, „Belgium burqa ban takes effect”. 2011 birželio 24 d.
<<http://jurist.org/paperchase/2011/07/belgium-burqa-ban-takes-effect.php>>.

Secular Europe Campaign, „The Vatican“. <<http://secular-europe-campaign.org/the-vatican/>>.

Soler i Lecha, Eduard, “ The EU's approach to the religious factor in its near abroad: Turkey and the Arab Mediterranean countries”. Sixth Pan-European Conference on International Relations, Torino, 2007 rugsėjo 12-15. <http://turin.sgir.eu/uploads/SOLER%20I%20LECH-sgir_torino_%28eduard_soler_lecha%29.pdf>.

TheDaily.sk, „Church funding under fire“. 2010 rugpjūčio 3 d.
<<http://www.thedaily.sk/2010/08/03/top-news/church-funding-under-fire/>>.

thenews.pl, „Polish government proposes radical changes to Church funding“. 2012 kovo 15 d.
<<http://www.thenews.pl/1/9/Artykul/93341,Polish-government-proposes-radical-changes-to-Church-funding>>.

Theopedia. „Age of Enlightenment“. <http://www.theopedia.com/Age_of_Enlightenment>.

Theopedia. „Protestant Reformation“. <http://www.theopedia.com/Protestant_Reformation>.

Tighe, William J., „Latvia Revived“. 1999.
<<http://www.touchstonemag.com/archives/article.php?id=14-04-031-i>>.

Webster's Online Dictionary, “Christianisation”. <<http://www.websters-online-dictionary.org/definitions/Christianization?cx=partner-pub-0939450753529744%3Av0qd01-tldlq&cof=FORID%3A9&ie=UTF-8&q=Christianization&sa=Search#906>>.

World History Online, “Reformation and Counter Reformation”.
<<http://www.worldhistoryonline.org/modern-history/reformation-and-counter-reformation.html>>.

Živilė Gapšienė, „Religija ir valstybė Lietuvoje”. 2007.
<http://www.tm.lt/rel_static/rel_zinynas/knyga_valstybe.html>.

Santrauka

Europos Sąjunga formaliai yra laikoma sekuliaru viršnacionaline organizacija. Tai reiškia, jog joje religija, religiniai įsitikinimai yra atskirti nuo viešojo gyvenimo, taigi ir nuo politikos, politinių institucijų. Ta pati situacija atsispindi ir Europos Sąjungos valstybėse narėse. Visgi tam tikri faktai rodo, jog krikščionybė yra svarbi Sąjungai ir veikia jos politikos formavimą, sprendimų priėmimą: ruošiant Konstituciją Europai preambulėje buvo siūloma paminėti krikščioniškas ES šaknis (įrašyti krikščionybę ir/arba Dievą); religijoms, taigi ir krikščionybei, duoklė buvo atiduota Lisabonos sutartimi, teisiškai įtvirtinus dialogą tarp ES ir religijų; ES sprendimų priėmime veikia krikščioniškos lobistų grupės; pagaliau pati Europos liaudies partija – didžiausia politinė Europos Parlamento grupė, kurios nariai sudaro trečdalį parlamento – yra suformuota krikščioniškųjų vertybių pagrindu ir jomis vadovaujasi savo veikloje. Visa tai verčia abejoti Europos Sąjungos sekuliarumu. Taigi kyla klausimas, koks yra Europos Sąjungos santykis su krikščionybe, t.y. ar ES yra sekuliaru viršnacionaline organizacija. Todėl darbu siekiama išanalizuoti, ar dabartinis ES santykis su krikščionybe yra sąlyga ES laikyti nesekuliaru.

Siekiant ištirti ES sekuliarumo būklę, analizuojama sekuliarumo samprata ir jo bruožai, istorinis krikščionybės vaidmuo Europoje, susiklosčiusi religijos padėtis ES narėse bei Europos kaimynystės politikos valstybėse, islamas, kaip sparčiai besiplečianti religija ES, galiausiai nagrinėjama krikščionybė ES politinėje sistemoje, t.y. kiek jai leidžiama ir kokiais ji būdais veikia ES politiką.

Atlikus darbe išsikeltus uždavinius, prieita prie išvados: pagrindiniai krikščionybės raidos etapai vyko būtent Europoje, joje iškilo ir krikščioniškoji demokratija, paremta krikščioniškomis vertybėmis, kuriomis vadovavosi vienomis pagrindinių Europoje tapusios krikščioniškos demokratijos partijos bei vadinamieji Europos tėvai, inspiravę ir vykdę Europos vienijimo procesą, ir vis dar vadovaujasi Europos liaudies partija, turinti didžiausią skaičių atstovų Europos Parlamente, tačiau Europos Sąjunga yra remianti religinį pliuralizmą ir tikėjimo laisvę, sekuliaru viršnacionaline organizacija, kurioje religija yra dalinai atskirta nuo politikos formavimo, t.y. ji turi tam tikrų formų priėjimą prie ES sprendimų priėmimo (religinis lobizmas, diplomatiniai santykiai, bažnyčių atstovybės, EK skyrius religiniam dialogui, Europos liaudies partijos politinė veikla), su ja ES bendradarbiauja ir palaiko dialogą, tačiau jos galimybės veikti ES politiką yra lygios kitų, taigi ir sekuliarių jėgų galimybėms. Sekuliarumas ES dominuoja ir nacionaliniu lygmeniu, populiariausias yra dalinio atskyrimo/bendradarbiavimo modelis, kuomet valstybė su religija bendradarbiauja tik tam tikrose srityse.

Christianity in the European Union: the Issue of Secularism

Summary

The European Union is basically considered as a secular supranational organisation. This means that religion and religious beliefs are separate from public life, from politics and political institutions as well. The same situation can be observed in member states of the EU. However, some facts prove that Christianity is important for the EU and influences its policy formation and decision making: while drafting a Constitution for Europe there were suggestions to mention Christian roots of the EU in the preamble; the tribute for religions and Christianity as well was paid in Lisbon treaty, where a dialogue between the EU and religions was legally established; Christian lobby groups act in the decision making of the EU; European People's Party, which is the biggest political group of the European Parliament, making one third of its members, is formed on the basis of Christian values and follows them in its political activities. All of this gives the reason to doubt about the secularity of the EU. Thus a question arises: what is the relation of the EU with Christianity, i.e. is it a secular supranational organization. The thesis seeks to analyze if current relation between the EU and Christianity can be the reason to consider the EU as non secular.

In order to examine the state of secularism of the EU, several topics are analyzed: the conception of secularism and its features; historical role of Christianity in Europe; situation of religion in the EU member states and European neighbourhood policy countries; islam as rapidly expanding religion in the EU; and finally Christianity in the EU's political system is examined, i.e. how much and in what ways it is allowed to influence policy formation of the EU.

A conclusion can be drawn from all that was examined in the thesis: the main stages of the evolution of Christianity took place in Europe; Christian democracy, based on Christian values, arose in Europe as well; Christian values were the basis for one of the main parties in Europe – Christian democrat parties and also for founding fathers of the EU, who inspired and implemented the process of the unification of Europe; European People's Party, which has the biggest number of members in the EP, still follows these Christian values. However, the EU is a secular supranational organization, which promotes religious pluralism and freedom of faith. Christianity is partly separate from the EU's policy formation, i.e. it has particular means to affect the EU decision making (religious lobbying, diplomatic relations, representations of churches, the unit of European Commission for religious dialogue, political activity of European People's Party), the EU cooperates with Christianity and maintains dialogue, but its possibilities to influence the politics of the EU are equal to the possibilities of other forces (secular forces as well). Secularism also dominates at a national level of the EU, where the model of partial separation/cooperation prevails (state and religion cooperates only in some particular spheres).

Anotacija

Stundytė V. Krikščionybė Europos Sąjungoje: sekuliarumo problema: Europos kaimynystės politikos studijų programos magistro darbas/ Mykolo Romerio universitetas, darbo vadovė – doc. dr. D. Janušauskienė. – V., 2012. – 89 p.

Darbe analizuojama krikščionybės, kaip dominuojančios ES valstybių narių religijos, situacija vis labiau sekularia virstančioje ir religijos atžvilgiu besikeičiančioje Europos Sąjungoje. Nors Europos Sąjunga formaliai yra sekulari, tačiau religija, o ypač krikščionybė, nėra visiškai atskirta nuo ES politinės sistemos, politikos formavimo ir sprendimų priėmimo. Todėl kyla klausimas, koks yra Europos Sąjungos santykis su krikščionybe, t.y. ar tai sekulari viršnacionalinė organizacija. Siekiant tai nustatyti, analizuojama sekuliarumo samprata ir jo bruožai, istorinis krikščionybės vaidmuo Europoje, susiklosčiusi religijos padėtis ES narėse bei Europos kaimynystės politikos valstybėse, islamas, kaip sparčiai besiplečianti religija ES, galiausiai nagrinėjama krikščionybė ES politinėje sistemoje, t.y. kiek jai leidžiama ir kokiais ji būdais veikia ES politiką. Darbe prieita prie išvados, kad, nors krikščionybė turi įvairiais būdais išreikštą prieigą prie ES politikos formavimo, tačiau ji nėra vienintelė ar reikšmingiausia jėga, turinti Sąjungai įtaką. Taigi ES iš esmės yra sekulari viršnacionalinė organizacija, užtikrinanti religinį pliuralizmą ir tikėjimo laisvę.

Reikšminiai žodžiai: sekuliarizacija, institucinis sekuliarizmas, individualus sekuliarizmas, viršnacionalinė organizacija, religijos padėtis Europos Sąjungos narėse, islamas Europos Sąjungoje, krikščionybės atstovavimas Europos Sąjungoje, Europos Komisijos skyrius dialogui su religijomis, bažnyčiomis ir tikėjimo grupėmis, religinis lobizmas, Europos liaudies partija.

Annotation

Stundytė V. Christianity in the European Union: the Issue of Secularism: Master's Thesis of European Neighbourhood Policy study program/ Mykolas Romeris University, supervisor – Associate Professor D. Janušauskienė. – V., 2012. – 89 p.

The thesis analyses the situation of Christianity, as dominant religion among the member states of the European Union, in secularizing and religiously changing European Union. Although the European Union formally is secular, however religion, especially Christianity, is not totally separated from the political system, policy formation and decision making of the EU. Thus a question arises: what is the relation of the EU with Christianity, i.e. is it a secular supranational organization. In order to find it out, several topics are analyzed: the conception of secularism and its features; historical role of Christianity in Europe; situation of religion in the EU member states and European neighbourhood policy countries; islam as rapidly expanding religion in the EU; and finally Christianity in the EU's political system is examined, i.e. how much and in what ways it is allowed to influence policy formation of the EU. The analysis of this thesis proved that though Christianity has various means to affect policy formation of the EU, it is not the only and the most significant power, which has influence on the EU. Thus the EU is basically secular supranational organization, which promotes and guarantees religious pluralism and freedom of faith.

Key words: secularization; individual secularism; institutional secularism; supranational organisation; situation of religion in the EU member states; Islam in the EU; representation of Christianity in the EU; the unit of the European Commission for Dialogue with churches, religious associations and communities and philosophical and non-confessional organisations; religious lobbying; European People's Party.